

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШИПКА МАРІЯ ІГОРІВНА

УДК 37:271.4(477)-726.1"19/20"(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ
ЛЮБОМИРА ГУЗАРА
(1933 – 2017 рр.)

011 – Освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. І. Шипка

Науковий керівник: Невмержицька Олена Василівна,
доктор педагогічних наук, професор

ДРОГОБИЧ – 2025

АНОТАЦІЯ

Шипка М. І. Просвітницька діяльність та педагогічні ідеї Любомира Гузара (1933 – 2017 рр.). — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 — «Освітні, педагогічні науки». Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич, 2025.

У дисертаційній роботі здійснено комплексний аналіз громадсько-просвітницької діяльності та педагогічних поглядів Любомира Гузара, а також визначено можливості використання його ідей на сучасному етапі розвитку української освіти та педагогічної думки.

Дослідженням підтверджено, що вивчення педагогічних поглядів та просвітницької діяльності Любомира Гузара є важливим завданням сучасної української педагогіки. Осмислення його духовно-моральної спадщини сприяє збагаченню педагогічної науки новими ідеями та підходами, що відповідають актуальним викликам суспільства.

Джерельну базу дослідження склали наукові (історичні, богословські) праці Л. Гузара; проповіді, популярні тексти, інтерв'ю, які дають глибоке розуміння його поглядів на церковні, соціальні та політичні питання; спогади Л. Гузара та меморії і відгуки сучасників (А. Аржаковський, О. Климончук, О. Турій, В. Чистух, К. Щоткіна та ін.) про священика і його діяльність, насамперед душпастирську та громадську. Її аналіз дозволив констатувати відсутність системних досліджень просвітницької діяльності та педагогічних поглядів діяча.

Ретроспективний аналіз життєвого шляху Любомира Гузара дозволив з'ясувати вплив різноманітних чинників (політичних, культурних та соціальних) на становлення його особистості та формування педагогічних поглядів. Провідну роль у цьому процесі відіграли родина, в якій панувала сприятлива атмосфера та умови для морального зростання, що базувалось на християнських цінностях;

освітні інституції, в яких навчався Любомир, та професійний досвід, що сприяли розширенню його світогляду та формуванню унікального підходу до виховного процесу.

У дослідженні виокремлено та охарактеризовано основні напрями громадської та просвітницької діяльності Любомира Гузара: релігійно-просвітницький, суспільно-політичний, соціальний та освітній. Констатовано, що усвідомлюючи свою відповідальність, він, як Глава Церкви та публічна особа, активно сприяв поширенню християнських цінностей, взаємодії з політичними та бізнесовими колами задля суспільного поступу, підтримці освітніх ініціатив і зміцненню національної ідентичності. Через численні звернення, послання, проповіді, виступи, публікації та мотиваційні зустрічі Гузар надихав суспільство на духовний і громадянський розвиток. Його діяльність не лише утвердила його статус як морального та духовного лідера, а й заклала основу для майбутнього культурного поступу України, зокрема через активне залучення молоді до громадської діяльності та формування громадянської свідомості.

Аналіз діяльності Любомира Гузара дозволив стверджувати, що його педагогічні ідеї ґрунтуються на морально-етичних засадах і християнській моралі. Виховний ідеал Блаженнішого — «бути людиною» — наголошує на важливості особистісного розвитку, плекання гідності, любові та формування відповідальності. З'ясовано, що виховання діяч розглядав як комплексний процес, що охоплює не лише освіту, а й духовне зростання, активну громадянську позицію та залученість у суспільне життя, що сприяє всебічному формуванню особистості у співпраці з різними соціальними інституціями. Доведено, що його бачення педагогічної науки полягало в тому, щоб формувати не лише знання, а й моральні цінності, прагнення до самопізнання та самовдосконалення.

Встановлено, що значної ваги Любомир Гузар надавав національно-патріотичному вихованню молоді. Поняття патріотизму трактував як глибоко духовну християнську чесноту, в основі якої — любов до Бога, Батьківщини та ближнього. Діяч наголошував на необхідності глибокого переосмислення патріотизму, який повинен виявлятися у повсякденному служінні і відданості

суспільству, включно з активною участю у громадському житті і внеском у соціальний розвиток. Гузар стверджував, що справжній патріотизм має поєднуватися з прагненням миру і зобов'язанням кожного громадянина активно працювати на благо своєї країни, розвиваючи повагу до своєї культури та історії.

Дослідженням підтверджено, що серед педагогічних ідей Любомира Гузара особливе місце займає концепція виховання, заснованого на любові, гідності та свободі. Він наголошував на важливій ролі різних соціальних інституцій у цьому процесі, підкреслюючи першочергове значення сім'ї як основного осередку формування ціннісних орієнтирів молодого покоління. Водночас Гузар звертав увагу на відповідальність держави та освітніх закладів у створенні необхідних умов і ресурсів для якісного виховання. Він вважав, що Церква повинна продовжувати свою місію морального наставництва, допомагаючи сім'ям у вихованні молоді на основі християнської любові та патріотизму.

На основі вивчення педагогічних ідей Любомира Гузара у дослідженні виокремлено ідеї, які залишаються актуальними для педагогічної теорії і практики. Вони торкаються насамперед забезпечення комплексного підходу до виховання, доцільності розробки освітніх програм, які б враховували не лише академічні потреби, але й духовний розвиток здобувачів освіти, необхідності збереження національної ідентичності українців в умовах глобалізації та інтеграції України у світовий культурний та освітній простір, залучення дітей та молоді до розв'язання актуальних соціальних проблем і на цій основі реалізації розвитку їх моральних та інтелектуальних якостей тощо.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

– *вперше комплексно проаналізовано педагогічні погляди Любомира Гузара у галузі теорії і методики виховання, історії педагогіки, філософії освіти (ідеї щодо сенсу людського життя, гідності людини як абсолютної цінності, виховного ідеалу, вагомості духовно-морального, національно-патріотичного, громадянського тощо виховання, ролі виховних інституцій (головно сім'ї, Церкви, закладів освіти) у становленні особистості тощо); здійснено періодизацію життєвого шляху та діяльності діяча, що охопила шість етапів: 1933–1958 рр. —*

період становлення у колі сім'ї, здобуття освіти, становлення світогляду і моральних переконань; 1958–1973 рр. — священниче служіння та інтелектуально-богословське самовдосконалення, пов'язані з виконанням душпастирських обов'язків та педагогічних функцій; 1973–1993 рр. — чернече служіння в Італії; 1993–2001 рр. — розбудова чернечого життя та вищих духовних освітніх інституцій в Україні; 2001–2011 рр. — керівництво УГКЦ, активна суспільно-громадська та просвітницька діяльність, пов'язані із розвитком освітніх ініціатив, активною міжконфесійною діяльністю, посиленням загальноукраїнської місії Церкви тощо; 2011–2017 рр. — продовження активної громадської діяльності на емеритурі; *визначено* історичні та соціокультурні чинники формування світоглядного ядра і педагогічних поглядів Любомира Гузара (родинне середовище, освітні інституції, професійна діяльність, соціальне оточення, політичні, культурні та соціальні зміни, що відбувалися в Україні та світі), *проаналізовано* його роль у політичних та культурно-освітніх процесах, що відбувалися в Україні та за її межами в означений період, зокрема у відновленні національної незалежності, збереженні християнських цінностей, плеканні національних та громадянських цінностей тощо; *охарактеризовано* напрями просвітницької діяльності діяча (релігійно-просвітницький, суспільно-політичний, соціальний, освітній); *здійснено* актуалізацію педагогічних ідей Любомира Гузара у сучасній педагогічній теорії та практиці;

– *доповнено* педагогічну теорію уявлення про зміст та інструментарій духовно-морального та національно-патріотичного виховання особистості;

– *подальшого розвитку* набули ідеї щодо співпраці Церкви та інших виховних інституцій у процесі становлення моральної особистості та дієвого патріота Батьківщини;

– до наукового обігу *введено* маловідомі джерела: статті, інтерв'ю, світлини, що поглиблюють знання про педагогічні погляди діяча та його біографічні дані.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати, наукові положення та висновки використовуються у змісті лекційних курсів для студентів Українського католицького університету, зокрема таких як:

«Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Християнська педагогіка», «Катехитика», «Методика і дидактика катехитики», «Інтерактивні методи в катехизації» тощо. Матеріали дисертаційної роботи лягли в основу розроблених у співавторстві методичних матеріалів, що використовуються у процесі організації діяльності літніх християнських таборів. На основі матеріалів дисертаційного дослідження розроблено програму з духовно-морального виховання для підлітків «Бути людиною».

Отримані результати можуть бути використані у процесі розробки катехитичних занять; при підготовці підручників та посібників з історії педагогіки, релігієзнавства, християнської педагогіки, загальної педагогіки, вітчизняної історії, історії християнства; у процесі викладання спецкурсів чи обов'язкових курсів для студентів закладів вищої освіти та курсів підвищення кваліфікації освітян, здебільшого катехитів та вчителів християнської етики. Матеріали дослідження можуть бути використані для організації науково-дослідницьких пошуків при виконанні курсових та кваліфікаційних робіт тощо.

Ключові слова: Любомир Гузар, просвітницька діяльність, педагогічні ідеї, формування особистості, молодь, виховання, національно-патріотичне виховання, моральне виховання, виховний ідеал, гідність людини, сімейне виховання, освіта, цінності, інститути виховання.

ABSTRACT

Shypka M. I. Educational Activities and Pedagogical Ideas of Lubomyr Husar (1933 – 2017). — A qualification research paper as a manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 011 – “Educational and Pedagogical Sciences”. Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, 2025.

This dissertation presents a comprehensive analysis of Lubomyr Husar’s civic and educational activity and pedagogical views and identifies possibilities for applying his ideas in the current stage of Ukrainian education and pedagogical thought.

The study confirms that exploring Lubomyr Husar’s pedagogical views and enlightenment activity is vital for contemporary Ukrainian pedagogy. Understanding his spiritual and moral legacy enriches pedagogical science with new ideas and approaches that address modern societal challenges.

The research base includes Husar’s scholarly works (historical, theological), sermons, popular texts, interviews that provide deep insights into his views on ecclesiastical, social, and political issues, as well as Husar’s own memoirs and reflections of contemporaries (A. Arjakovsky, O. Klymonchuk, O. Turii, V. Chystukh, K. Shchotkina, and others) about his pastoral and public activities. Analysis of these sources revealed a lack of systematic studies of his educational ideas and public engagement.

A retrospective analysis of Husar’s life path clarified the influence of various factors (political, cultural, and social) on his personal formation and pedagogical vision. Key influences include his family environment, which fostered moral growth based on Christian values; educational institutions where he studied; and his professional experience, which broadened his worldview and shaped his unique educational approach.

The study highlights the main directions of Husar's civic and educational activity: religious-enlightenment, socio-political, social, and educational. It emphasizes that as a church leader and public figure, Husar actively promoted Christian values, engaged with political and business circles for societal progress, supported educational initiatives, and strengthened national identity. He inspired society toward spiritual and civic development through sermons, addresses, publications, and motivational meetings. His work confirmed his role as a moral and spiritual leader and laid a foundation for Ukraine's cultural progress, especially through youth engagement in civic life.

Husar's pedagogical ideas are shown to be grounded in moral-ethical principles and Christian morality. His educational ideal — “to be human” — underscores personal development, dignity, love, and responsibility. He viewed education as a comprehensive process that includes academic knowledge, spiritual growth, civic engagement, and cooperation with various social institutions. His pedagogy vision aimed to instill knowledge and moral values, along with self-awareness and self-improvement.

Special emphasis is given to Husar's commitment to national-patriotic education. He interpreted patriotism as a deeply spiritual Christian virtue rooted in love for God, homeland, and neighbor. He stressed the need for rethinking patriotism as daily service and societal devotion, involving civic participation and contributing to social development. Genuine patriotism, he argued, must include a commitment to peace and a citizen's responsibility to work for the good of the nation while honoring its culture and history.

The study confirms that among Husar's pedagogical ideas, a central concept is education based on love, dignity, and freedom. He highlighted the essential role of social institutions, especially the family, in shaping youth values, while also emphasizing the responsibility of the state and educational institutions in creating proper conditions and resources for effective education. He believed the Church should continue its mission of moral guidance by assisting families in nurturing youth with Christian love and patriotism.

The dissertation identifies educational ideas of Husar that remain relevant to contemporary pedagogical theory and practice, including the need for a holistic

approach to education, the development of curricula that address spiritual development alongside academic needs, preserving Ukrainian national identity amid globalization, and engaging youth in solving social issues to foster moral and intellectual growth.

Scientific novelty and theoretical significance:

- a first comprehensive analysis of Husar’s pedagogical views in the fields of educational theory and methods, history of pedagogy, and philosophy of education (ideas about the meaning of life, human dignity as an absolute value, the educational ideal, significance of moral-spiritual, national-patriotic, and civic education, and the role of institutions such as the family, Church, and educational bodies in shaping personality); Periodization of his life and work in six stages: 1933–1958 — family upbringing and education; 1958–1973 — priestly service and theological-pedagogical development; 1973–1993 — monastic service in Italy; 1993–2001 — development of monastic life and higher theological education in Ukraine; 2001–2011 — leadership of the UGCC and active public engagement; 2011–2017 — continued civic activity post-retirement; identification of historical and sociocultural factors shaping his worldview and pedagogical stance; analysis of his role in Ukraine’s political, cultural, and educational development, including national independence, preservation of Christian values, and promotion of national and civic ideals; classification of the areas of his enlightenment work: religious, sociopolitical, social, and educational; actualization of his educational ideas within current pedagogical theory and practice;

- the pedagogical theory has been supplemented with ideas about the content and tools of spiritual-moral and national-patriotic education of the individual;

- the ideas regarding the cooperation between the Church and other educational institutions in the process of shaping a moral individual and an active patriot of the homeland have been further developed;

- previously little-known sources, such as articles, interviews, and photographs, have been introduced into scientific circulation, deepening knowledge about the pedagogical views of the figure and his biographical data.

Practical significance:

The research findings are integrated into lecture courses at the Ukrainian Catholic University, such as: “Pedagogy”, “Higher Education Pedagogy”, “Christian Pedagogy”, “Catechetics”, “Methods and Didactics of Catechetics”, “Interactive Methods in Catechesis” etc. The dissertation materials contributed to co-authored instructional materials used in organizing Christian summer camps. Based on the research, a moral-spiritual education program for teenagers titled “To Be Human” was developed.

The outcomes can be applied in catechetical planning, textbook development in pedagogy, religious studies, Christian and general pedagogy, national history, and Christian history. They are also useful for teaching elective and required courses at higher education institutions and teacher training, especially for catechists and Christian ethics teachers. The materials are valuable for student research projects, coursework, and qualification works.

Keywords: Lubomyr Husar, educational activity, pedagogical ideas, personality development, youth, education, national-patriotic education, moral upbringing, educational ideal, human dignity, family education, values, educational institutions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Праці, в яких опубліковано основні наукові результати

1. Шипка М. Моральне виховання у спадщині Блаженнішого Любомира Гузара. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. № 45. Т. 2. С. 194–199.
2. Шипка М. Виховання патріота-громадянина у спадщині Любомира Гузара. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 54. Т. 1. С. 36–41.
3. Шипка М. Моральні ідеали виховання у творчій спадщині блаженнішого Любомира Гузара. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 3(21). С. 1081–1095.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертаційного дослідження

4. Шипка М. Педагогічні погляди Любомира Гузара про виховання у сім'ї. *Labyrinths of Reality*. Монреаль-Сєверодонецьк, 2020. № 2(7). С. 119–122.
5. Шипка М. Виховання громадянина крізь призму поглядів Любомира Гузара. *Завдання педагогічної науки на сучасному етапі розвитку освіти* : матеріали науково-практ. конф., м. Полтава, 18–19 черв. 2021 р. Херсон, 2021. С. 19–22.
6. Невмержицька О., Шипка М. Бути людиною крізь призму поглядів Любомира Гузара. *Сучасна українська освіта: виклики, стратегії, технології*: збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції (Дрогобич, 21–22 березня 2024 року) / за ред. Т. Пантюк, А. Федорович. Дрогобич : Видавництво «Трек ЛТД», 2024. С. 31–34.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

7. Шипка М. Блаженніший Любомир Гузар: чинники формування світогляду. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 2. С. 26–32.
8. Великого бажайте! Блаженства у житті Патріарха Йосифа Сліпого: методичні матеріали для проведення темат. зустр. про блаженства / Н. Дуда, с. Л. Цюпа, М. Шипка та ін. Львів : Колесо, 2017. 144 с.

9. Запрошені на Царський бенкет : методичні матеріали для проведення літніх християнських таборів / с. Ю. Дзюбата, Н. Дуда, М. Шипка та ін. Львів : Свічадо, 2018. 188 с.

10. Дорогами віри: метод. матеріали для проведення катехитичних зустрічей у літніх християнських таборах / Н. Дуда, с. Л. Цюпа, М. Шипка та ін. Львів : Свічадо, 2019. 88 с.

11. Звіщаємо радість: метод. матеріали для проведення християнських таборів / Н. Дуда, А. Козіброда, М. Шипка та ін. Львів : Колесо, 2020. 106 с.

12. Відпочиваємо з радістю: 120 ігор для дозвілля, навчання, виховання / Н. Дуда, Н. Мусій, М. Шипка та ін. Львів : Свічадо, 2021. 88 с.

ЗМІСТ

Вступ	14
РОЗДІЛ І. ТВОРЧА СПАДЩИНА ЛЮБОМИРА ГУЗАРА ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	23
1.1. Історіографія і джерела до реконструкції біографії та педагогічних ідей Любомира Гузара	23
1.2. Передумови формування педагогічних поглядів Любомира Гузара.....	40
1.3. Основні напрями громадської та просвітницької діяльності Любомира Гузара	70
Висновки до першого розділу.....	109
РОЗДІЛ ІІ. ХРИСТИЯНСЬКО-ГУМАНІСТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ЛЮБОМИРА ГУЗАРА.....	112
2.1. Виховний ідеал та погляди на моральне становлення особистості у вченні Любомира Гузара	113
2.2. Національно-патріотичне виховання крізь призму поглядів Любомира Гузара	137
2.3. Роль інститутів виховання у творчій спадщині Любомира Гузара	156
Висновки до другого розділу	186
Загальні висновки	188
Список використаних джерел.....	194
Додатки.....	228

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У широкому педагогічному контексті навчання, виховання та розвиток тісно взаємопов'язані, утворюючи організований і цілеспрямований процес формування різнобічно та гармонійно розвиненої особистості. Виховання є не лише соціальним, а й педагогічним процесом, що охоплює формування цінностей, знань, навичок і морально-етичних норм. Такий підхід сприяє становленню особистості, здатної активно й відповідально брати участь у суспільному житті.

Як суспільний процес, виховання має глибокі історичні корені та нерозривно пов'язане з передачею досвіду і знань від старших поколінь молодшим. Воно відіграє ключову роль в адаптації молоді до соціальних умов і підготовці її до виконання функцій громадянина, працівника, сім'янина тощо. Протягом тисячоліть моральні засади формували базові життєві орієнтири людства.

Важливим аспектом сучасної педагогіки є вплив моральних авторитетів, які слугують прикладом для наслідування, джерелом натхнення та орієнтиром для педагогічних інновацій. Видатні особистості, завдяки своєму досвіду та високим моральним стандартам, відіграють значну роль у формуванні ціннісних орієнтирів молодого покоління. Вони стають ключовими фігурами у створенні та реалізації педагогічних стратегій, спрямованих на виховання освіченої, морально стійкої та соціально активної особистості.

Одним із беззаперечних моральних авторитетів українців кінця XX — початку XXI століття був Любомир Гузар — Глава Української Греко-Католицької Церкви [167]. Його діяльність припала на час становлення української державності та відродження церковного життя. Під проводом Любомира Гузара Церква не лише сприяла духовному відродженню, але й активно брала участь у суспільному житті, впливаючи на культурні, освітні та національно-виховні процеси. Тому актуальність дослідження визначається не тільки історичною значущістю Любомира Гузара як лідера і морального авторитета, але й тим, що період його просвітницької та громадської діяльності збігається з важливими етапами у формуванні сучасної української держави.

З огляду на це, дослідження просвітницької діяльності, педагогічних ідей і виховних поглядів Любомира Гузара, втілених під час його служіння, може дати поштовх для розробки сучасних освітніх стратегій, спрямованих на розвиток морально стійкої, культурно обізнаної, відданої гуманістичним ідеалам та демократії молоді, яка має водночас чітку національно-патріотичну позицію.

Зусилля Любомира Гузара в галузі освіти та громадської діяльності відіграли ключову роль у популяризації та актуалізації моральних цінностей в системі національного виховання, що не лише сприяло вихованню громадян з високими етичними стандартами, але й забезпечило утвердження цих стандартів в українському суспільстві.

Інтерес з боку педагогічної науки до духовної спадщини Любомира Гузара зумовлений його впливом як сучасника, який активно втілював свої ідеї у практику. Його духовно-просвітницький доробок ліг в основу сучасних досліджень, що торкаються різних аспектів людської життєдіяльності. Вивчення його внеску дає науковцям змогу розширювати горизонти розуміння механізмів впливу духовності на освіту, виховання та суспільні процеси, що є актуальним в контексті сучасних викликів і потреб української держави і суспільства.

Аналіз діяльності Любомира Гузара показує, що, хоча його просвітницька та громадська діяльність вже була розглянута у працях таких вчених, як А. Аржаковський, М. Галів, І. Коляда, О. Климончук, О. Реєнт, О. Турій, В. Чистух, К. Щоткіна та ін., системного дослідження педагогічних поглядів діяча здійснено не було. Специфіка та масштаб внеску Гузара у розвиток педагогічної думки, його наукові та просвітницькі ініціативи досі не отримали всебічного та інтегрованого аналізу. Це створює необхідність для комплексного підходу, який би об'єднав фрагментарні дослідження в цілісну картину, з акцентом на педагогічні ідеї та виховні методи, що були застосовані та розвинуті діячем у контексті його багатогранної діяльності. Таке дослідження має включати в себе детальний аналіз текстів, публічних виступів, листувань та інших матеріалів, які відображають його освітню філософію та вплив на формування морально-етичних орієнтирів в сучасному українському суспільстві.

Актуальність й водночас недостатня розробленість проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Просвітницька діяльність та педагогічні ідеї Любомира Гузара (1933 – 2017 рр.)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження тісно пов'язана з науковими програмами, планами та темами, що визначають наукову діяльність кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Ця тема увійшла до плану науково-дослідницької роботи університету і була частиною комплексних наукових проблем «Українська освіта у контексті європейських інтеграційних процесів» (державний реєстраційний номер 0117U005400) та «Тенденції розвитку освіти в кризових умовах: історія, теорія і практика» (державний реєстраційний номер 0123U100619).

Тема дисертаційного дослідження була затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, що відображено в протоколі № 11 від 31 жовтня 2019 року, у Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 31 березня 2020 року), а також уточнена вченою радою університету (протокол № 7 від 21 травня 2020 року).

Об'єкт дослідження — богословсько-педагогічна спадщина Любомира Гузара.

Предмет дослідження — педагогічні погляди та основні напрями просвітницької діяльності Любомира Гузара.

Мета дослідження — комплексно проаналізувати просвітницьку діяльність і педагогічні погляди Любомира Гузара та визначити можливості використання його ідей на сучасному етапі розвитку української освіти та педагогічної думки.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати джерельну базу дослідження;
- розкрити соціально-історичні передумови формування педагогічних поглядів Любомира Гузара;

- дослідити зміст, основні напрями та результати просвітницької діяльності Блаженнішого;
- проаналізувати педагогічні погляди Любомира Гузара;
- окреслити актуальність педагогічних ідей Любомира Гузара для розвитку української освіти та педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1933 по 2017 рік. Вони визначені життєвим шляхом Любомира Гузара — від його народження до смерті. 1933 — рік народження Гузара, відкриває хронологічні рамки дослідження та дає нагоду простежити його формування в ранньому дитинстві й проаналізувати впливи, які визначали його погляди та діяльність.

Верхня межа дослідження (2017 рік) збігається з роком смерті Гузара. Однак його ідеї й надалі впливають на педагогічну теорію та виховну практику, залишаючись актуальними та своєчасними.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають:

- праці українських учених, які осмислили завдання, напрями і методологію педагогічної біографістики (Н. Гупан, Н. Дічек, Н. Мукан, І. Розман, О. Сухомлинська та ін.);
- положення філософії освіти (Г. Васянович, І. Зязюн, В. Лутай, Н. Скотна, В. Скотний та ін.);
- дослідження історії розвитку вітчизняної педагогічної думки (А. Вихрущ, М. Галів, О. Карпенко, О. Квас, М. Чепіль та ін.);
- дослідження вітчизняних учених з проблем навчання і виховання (І. Бех, О. Вишневський, М. Пантюк, Т. Пантюк та ін.);
- праці вітчизняних вчених в царині християнської педагогіки (Н. Дуда, О. Кекош, О. Кислашко, В. Марко, М. Окса, І. Сіданіч та ін.).

Джерельну базу дослідження становлять наукові, пасторально-моральні твори, пастирські послання та письмові звернення, інтерв'ю, епістолярій Блаженнішого Любомира Гузара, матеріали конференцій, державні нормативні документи, офіційні документи Церкви, біографічні та науково-популярні видання, матеріали мережі Інтернет.

Було опрацьовано фонди Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, бібліотеки Українського католицького університету та Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка.

Методологія дослідження. Дослідження здійснено на основі низки підходів загальнонаукового (аксіологічний, герменевтичний, соціокультурний) та конкретно-наукового (біографічний, наративний, системний) рівнів. Аксіологічний підхід забезпечив виокремлення ціннісних орієнтацій Любомира Гузара у сфері освіти та виховання, а також визначення місця абсолютних вічних, національних, громадянських, родинних тощо цінностей у його педагогічних ідеях. Герменевтичний підхід уможливив інтерпретацію проповідей, виступів, інтерв'ю тощо діяча в контексті його поглядів на освіту і виховання. Соціокультурний підхід забезпечив можливість дослідити вплив суспільно-історичних умов на формування педагогічних ідей Блаженнішого Любомира Гузара. Біографічний підхід допоміг дослідити життєвий шлях діяча, а також чинники, що вплинули на формування його педагогічних поглядів. Дослідження висловлювань Блаженнішого, його спогадів та листів як частини цілісного педагогічного дискурсу реалізувалося з допомогою наративного підходу. Системний підхід посприяв розгляду педагогічних ідей Любомира Гузара у взаємозв'язку із духовним, моральним, суспільним та культурним контекстом, а також вивченню його діяльності як складової процесу формування громадянського суспільства.

Дослідження базується на принципах науковості, історизму, об'єктивності, культуровідповідності, єдності національного і загальнолюдського.

На різних стадіях наукового дослідження застосовано такі **методи дослідження**:

— *контекстуально-інтерпретаційний* — для з'ясування контекстів формування педагогічних поглядів Любомира Гузара та забезпечення різнотипної інтерпретації його ідей;

— *логіко-семантичний* — для розкриття семантичних, сенсоутворювальних змістових конструктів, метафор і топосів мови і текстів Любомира Гузара;

- *періодизації* — для виокремлення певних періодів й етапів життя історичного діяча;
- *ретроспекції* — для з'ясування історіографії теми, що дало змогу виявити та окреслити головні здобутки у дослідженні проблеми;
- *прогностичний* — використано для прогнозування перспектив використання узагальненого досвіду в сфері морально-етичного та національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

– *вперше комплексно проаналізовано* педагогічні погляди Любомира Гузара у галузі теорії і методики виховання, історії педагогіки, філософії освіти (ідеї щодо сенсу людського життя, гідності людини як абсолютної цінності, виховного ідеалу, вагомості духовно-морального, національно-патріотичного, громадянського тощо виховання, ролі виховних інституцій (головно сім'ї, Церкви, закладів освіти) у становленні особистості тощо); *здійснено* періодизацію життєвого шляху та діяльності діяча, що охопила шість етапів: 1933–1958 рр. — період становлення у колі сім'ї, здобуття освіти, становлення світогляду і моральних переконань; 1958–1973 рр. — священниче служіння та інтелектуально-богословське самовдосконалення, пов'язані з виконанням душпастирських обов'язків та педагогічних функцій; 1973–1993 рр. — чернече служіння в Італії; 1993–2001 рр. — розбудова чернечого життя та вищих духовних освітніх інституцій в Україні; 2001–2011 рр. — керівництво УГКЦ, активна суспільно-громадська та просвітницька діяльність, пов'язані із розвитком освітніх ініціатив, активною міжконфесійною діяльністю, посиленням загальноукраїнської місії Церкви тощо; 2011–2017 рр. — продовження активної громадської діяльності на емеритурі; *визначено* історичні та соціокультурні чинники формування світоглядного ядра і педагогічних поглядів Любомира Гузара (родинне середовище, освітні інституції, професійна діяльність, соціальне оточення, політичні, культурні та соціальні зміни, що відбувалися в Україні та світі), *проаналізовано* його роль у політичних та культурно-освітніх процесах, що відбувалися в Україні та за її межами в означений період, зокрема у відновленні

національної незалежності, збереженні християнських цінностей, плеканні національних та громадянських цінностей тощо; *охарактеризовано* напрями просвітницької діяльності діяча (релігійно-просвітницький, суспільно-політичний, соціальний, освітній); *здійснено* актуалізацію педагогічних ідей Любомира Гузара у сучасній педагогічній теорії та практиці;

– *доповнено* педагогічну теорію уявлення про зміст та інструментарій духовно-морального та національно-патріотичного виховання особистості;

– *подальшого розвитку* набули ідеї щодо співпраці Церкви та інших виховних інституцій у процесі становлення моральної особистості та дієвого патріота Батьківщини;

– до наукового обігу *введено* маловідомі джерела: статті, інтерв'ю, світлини, що поглиблюють знання про педагогічні погляди діяча та його біографічні дані.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати, наукові положення та висновки використовуються у змісті лекційних курсів для студентів Українського католицького університету, зокрема таких як: «Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Християнська педагогіка», «Катехитика», «Методика і дидактика катехитики», «Інтерактивні методи в катехизації» тощо. Матеріали дисертаційної роботи лягли в основу розроблених у співавторстві методичних матеріалів, що використовуються у процесі організації діяльності літніх християнських таборів. На основі матеріалів дисертаційного дослідження розроблено програму з духовно-морального виховання для підлітків «Бути людиною».

Отримані результати можуть бути використані у процесі розробки катехитичних занять; при підготовці підручників та посібників з історії педагогіки, релігієзнавства, християнської педагогіки, загальної педагогіки, вітчизняної історії, історії християнства; у процесі викладання спецкурсів чи обов'язкових курсів для студентів закладів вищої освіти та курсів підвищення кваліфікації освітян, здебільшого катехитів та вчителів християнської етики. Матеріали дослідження можуть бути використані для організації науково-дослідницьких пошуків при виконанні курсових та кваліфікаційних робіт тощо.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом оприлюднення її результатів на засіданнях та звітних конференціях кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (2020 р., 2021 р., 2022 р., 2023 р.).

Результати дослідження здійснювалися у доповідях і повідомленнях на заходах, що організовувалися в Українському католицькому університеті (відкрита дискусія «Діалог поколінь: живий досвід свідчення віри» (13 вересня 2022 р.), онлайн-вебінар «Війна в Україні: наслідки для екуменізму», організований у партнерстві з Вищим Інститутом екуменічних студій Католицького Інституту в Парижі, Інститутом Християн Сходу та Католицьким Інститутом в Парижі (14 вересня 2022 р.), міжнародна панель 15-го Екуменічного соціального тижня «Мандрівна ідентичність: осмислення сенсів та цінностей» (3 жовтня 2022 р.).

Основні положення та висновки дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях:

– *міжнародних*: «Лабіринти реальності» (м. Монреаль–Сєверодонецьк, 14–15 лютого 2020 р.);

– *всеукраїнських*: «Завдання педагогічної науки на сучасному етапі розвитку освіти» (м. Полтава, 18–19 червня 2021 р.), «Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи» (м. Житомир, 23–24 березня 2023 р.) «Сучасна українська освіта: виклики, стратегії, технології» (м. Дрогобич, 21–22 березня 2024 р.).

Упровадження результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження впроваджено до освітнього процесу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 1670 від 26.09.2024 р.), Українського католицького університету (довідка № 9 від 02.10.2024 р.), Катехитично-педагогічного інституту УКУ (довідка № 20 від 10.09.2024 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні ідеї, результати та узагальнення дисертаційної роботи є самостійним напрацюванням. У тезах [225]

проаналізовано та висвітлено погляди Любомира Гузара на виховний ідеал, а також роль виховників у процесі формування особистості. Участь авторки у навчально-методичних посібниках [35; 41; 168; 173; 174] полягає у розробці методичних рекомендацій для організації та проведення катехитичних зустрічей, зокрема охарактеризовано інноваційні способи праці з дітьми та молоддю.

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 12 публікаціях, з них: 3 — у наукових фахових виданнях України, 1 — у зарубіжному науковому виданні, 3 — у збірниках тез доповідей на наукових конференціях (1 — у співавторстві), 5 навчально-методичних посібників (у співавторстві).

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел із 282 найменувань та 7 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 256 сторінок, із них 180 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ І

ТВОРЧА СПАДЩИНА ЛЮБОМИРА ГУЗАРА ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Історіографія і джерела до реконструкції біографії та педагогічних ідей Любомира Гузара

У період трансформації суспільства та розбудови державності, що наступив після проголошення незалежності України, особливого значення набув процес осмислення національної ідентичності. Цей процес не лише сприяє консолідації суспільства, а й відіграє ключову роль у формуванні свідомості громадян. У цьому контексті знаковим є дослідження спадщини видатних особистостей, які зробили значний внесок у розвиток української культури, освіти, науки, а також релігійного та громадського життя. Осмислення вчення та педагогічних ідей провідних українських діячів та моральних авторитетів є засадничим елементом зміцнення національної свідомості та самоідентифікації.

У цьому процесі пошуку та утвердження національної ідентичності Церква виступає як важливий інститут, який забезпечує зв'язок між поколіннями, зберігає і передає культурні та духовні цінності. Церковні діячі, які мають глибоке розуміння духовних потреб суспільства, відіграють ключову роль у формуванні моральних засад та вихованні громадян. Такі видатні особистості, як Андрей Шептицький, Йосиф Сліпий, Любомир Гузар виринають як ключові постаті, чия діяльність та вчення розширюють межі звичного релігійного дискурсу, торкаючись фундаментальних питань освіти, філософії та богослов'я. Попри те, що раніше тоталітарна ідеологія накладала значні обмеження на роль церковних діячів у суспільстві, сьогоденні дослідження відкривають нові перспективи для оцінки їхнього внеску в суспільні процеси.

Дослідження духовної спадщини Любомира Гузара відкриває унікальну можливість краще пізнати глибину його педагогічних ідей та виховних ідеалів. У цьому дослідженні прагнемо проаналізувати внесок Любомира у розвиток педагогічного мислення з акцентом на моральному, духовному вихованні та формуванні національної самосвідомості, а також зрозуміти вплив Любомира Гузара на формування виховних ідеалів в українському суспільстві.

Неупереджений, детальний та комплексний аналіз його спадщини вимагає ретельного вивчення широкого спектру праць, що відображають різні аспекти його життя, діяльності та вчення. Щоб краще зрозуміти його виховні ідеали та педагогічні принципи, це дослідження охоплює аналіз проповідей, листів, інтерв'ю та інших публікацій Гузара, а також численні матеріали про нього та його діяльність, опубліковані як за його життя, так і після смерті. Центральним у цьому аналізі є прагнення дослідити, як Любомир Гузар поєднував християнські цінності з національними, а також запропоновані ним шляхи розвитку особистості в духовному, моральному та патріотичному вимірах. Це допоможе з'ясувати, як його ідеї можуть бути втілені в сучасну виховну практику, зокрема через розробку програм формування моральних цінностей, духовного зростання та побудову національної ідентичності, що будуть відповідати потребам українського суспільства.

Варто зауважити, що досі немає цілісного наукового дослідження життєвого шляху і педагогічних ідей Блаженнішого Любомира Гузара, як також наукових праць, які б досліджували окремі аспекти його діяльності, хіба що окрім монографічного дослідження о. Віталія Котика «Християнський гуманізм у пастирському вченні кардинала Любомира Гузара» [195]. Це дослідження базується на аналізі епістолярної спадщини, посланнях, інтерв'ю, виступах, книгах Любомира Гузара. Однак, як переконаний автор, їхня відповідність діям Блаженнішого може стати джерелом натхнення для наслідування у вихованні духовно-моральних цінностей, якими жив і які пропагував відомий церковний і суспільний діяч сьогодення.

Водночас Любомир Гузар був медійною людиною, часто давав інтерв'ю, спілкувався з журналістами, був автором численних публікацій у відомих інтернет-виданнях та ЗМІ, його неодноразово запрошували до участі в телевізійних програмах, які збирали на той час рекордну аудиторію. Тож велика частина творчого доробку Любомира Гузара є у формі аудіо- та відеоматеріалів у мережі Інтернет, а також на сучасних відеохостингах. Ми їх намагалися дослідити та якнайповніше розкрити у цій праці.

Аналіз джерел відіграє важливу роль не тільки для заповнення існуючих прогалин у науковому осмисленні його спадщини, але й стане незамінним ресурсом для дослідників, які в майбутньому детальніше вивчатимуть та аналізуватимуть аспекти вчення Любомира Гузара, що впливають на формування суспільних ідей та виховання молодого покоління.

Задля більш структурованого і ефективного опрацювання матеріалів під час нашого дослідження можемо умовно поділити їх на три групи: а) наукові (історичні, богословські) праці Л. Гузара; б) проповіді, популярні тексти, інтерв'ю; в) спогади Л. Гузара та меморії і відгуки сучасників про священика і його діяльність.

А. Із низки матеріалів, які були опрацьовані та проаналізовані, цінним для нашого дослідження формування поглядів Любомира Гузара та стійкості у них є докторське дослідження присвячене аналізу екуменічної діяльності Митрополита Андрея Шептицького [76]. Наукова праця Любомира Гузара є важливим внеском у вивчення історії та філософії міжконфесійного діалогу в Україні. Робота Гузара розкриває глибину та складність поглядів Митрополита Андрея на єдність християнських Церков, а також детально описує практичні заходи, що були здійснені ним у цьому напрямку. Дослідження Гузара не лише засвідчує важливість екуменічних зусиль Митрополита Андрея у контексті релігійної історії України, але й слугує підтримкою сучасних спроб зближення між різними християнськими деномінаціями.

Докторська праця Любомира Гузара «Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901–1944). Провісник екуменізму» стала фундаментом для

формування його власних екуменічних поглядів, які він активно розвивав та пропагував. Як Глава УГКЦ Любомир Гузар всіляко сприяв розбудові міжконфесійного діалогу та шукав шляхи до порозуміння та співпраці між Церквами. Наукова робота відзначається не лише глибоким історичним аналізом, але й актуальністю в контексті сучасних екуменічних діалогів, оскільки пропонує осмислення історичного досвіду як основу для майбутньої співпраці [76].

Окремо варто зазначити, що первинне дослідження Любомира Гузара було виконане італійською мовою. Цей факт свідчить про міжнародний контекст його наукової діяльності, а переклад українською мовою та видання в 2015 році зробили це дослідження доступним широкому колу читачів в Україні, що сприяло подальшому поширенню ідей Митрополита Андрея та екуменічних практик серед українських вірян, а також дало поштовх для нових досліджень у цьому напрямку [76].

Б. Важливим джерелом є журнал «Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара».

Спочатку журнал мав назву «Благовісник Верховного Архиєпископа візантійсько-українського (греко-руського) обряду» та був заснований митрополитом Йосипом Сліпим у 1964 році, під час його перебування в м. Рим (Італія), видавався щорічно до 1988 року. Метою журналу було ознайомлювати вірних УГКЦ, які перебували в еміграції, з життям і діяльністю Церкви, зокрема інформувати про діяльність та вчення її Глави та Синоду Єпископів. Цей журнал був офіційним джерелом інформації, адже в ньому публікувалися документи УГКЦ та Католицької Церкви, важливі для УГКЦ, а також звернення, листи, промови та проповіді Глави УГКЦ [16, с. 3].

Журнал було відновлено у 2002 році за ініціативи Любомира Гузара. Ця подія стала знаковою у житті УГКЦ та символізувала тяглість традиції видання офіційних документів важливих для Церкви, а також її прагнення бути відкритою до вірян та світу. З відновленням журналу Блаженніший Любомир відновив традицію видання церковного журналу як майданчика для комунікації, освіти та

зміцнення духовності вірян УГКЦ [16]. Відновлення журналу мало глибоке символічне та практичне значення. «Благовісник» став засобом зв'язку між церковною ієрархією та вірними, платформою для викладу позиції Церкви щодо соціальних, політичних та духовних питань, що стояли перед українським суспільством та світовою спільнотою. Журнал допоміг відновити тяглість між минулим і сучасністю УГКЦ, нагадавши про вклад попередніх поколінь у розвиток Церкви та її виживання в час переслідувань.

Відновлення «Благовісника» засвідчило стратегію Блаженнішого Любомира Гузара щодо відкритості Церкви до суспільства, її бажання діалогу з вірянами та нецерковними інституціями. Видання стало важливим інструментом у розбудові духовної, культурної та соціальної ідентичності українців, сприяючи глибшому розумінню віри та навчання Церкви.

В контексті нашого наукового дослідження журнал «Благовісник» заслуговує особливої уваги як незамінне джерело. За період з 2001 по 2011 рік відновлене Блаженнішим видання стало справжнім архівом офіційних виступів, проповідей, звернень, а також хронікою подій, які безпосередньо стосуються діяльності Любомира Гузара, включаючи всі офіційні документи, листи та декрети. З 2001 по 2004 роки журнал мав назву «Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара» [16; 17; 18; 19]. А з 2005 року це періодичне видання було перейменоване на «Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара» у зв'язку з перенесенням осідку з Львова до Києва та зміною титулу Блаженнішого Любомира Гузара на Верховного Архиєпископа Києво-Галицького [9; 10; 11; 12; 13; 14; 15].

Публікації цього видання є ґрунтовним матеріалом для нашого дослідження, оскільки відкривають доступ до джерел, що дають змогу глибше зрозуміти ідеї та підходи Блаженнішого Любомира в контексті його виховної філософії. Особливість «Благовісника» полягає не лише в офіційному характері інформації, але й у тому, що він відображає особисті погляди Блаженнішого на

численні аспекти церковного і суспільного життя, відкриваючи його як видатного духовного лідера і глибокого мислителя.

Серед унікальних видань виняткове місце займає видання збірки листування Любомира Гузара з його матір'ю Ростиславою та іншими членами сім'ї за період 1975–1992 років, що була видана під назвою «Найдорожча Мамусю! Листування о. Любомира з матір'ю» [222]. Ці листи з приватного архіву Гузара відкривають унікальну перспективу на його внутрішній світ, особистісний розвиток та формування його духовних поглядів, зокрема у період, коли він проживав у монастирі під Римом як монах-студит.

Це листування слугує джерелом для глибшого розуміння виховних ідей Гузара, його особливої прихильності до сімейних цінностей та їх плекання, а також поваги до родинних зв'язків. Традиція щонедільного написання листів до матері відображає його теплі стосунки з рідними, відповідальність та зрілість, здатність підтримувати близькі стосунки на відстані, а також духовне зростання Любомира Гузара та переосмислення родинних відносин [222].

Довірливе листування матері і сина представляє внутрішній світ Любомира, сердечні взаємини між ними, силу характеру, його погляди, позицію щодо тих чи тих подій, що відбувалися. Виховний процес розпочинається в сім'ї. Матір має безпосередній вплив на формування особистості не тільки в час дитинства і юності, а й у більш зрілий період. На прикладі листування матері і сина можемо чітко це простежити. Трепетне ставлення до матері проявляється у дуже лагідних звертаннях, а навіть у тому, що попри велику зайнятість та заангажованість у численних подіях та заходах, Любомир знаходив час, щоб кожного тижня написати бодай декілька рядків до рідних. Важливо зазначити, що усі листи матері він зберігав, а з надісланих своїх мав копії, що й стали основою цього видання [222, с. 6–7].

Аналізуючи листи Любомира Гузара до матері та родини, можна зауважити вже на цьому етапі його життєвого шляху особливості характеру та виокремити риси, притаманні постаті провідника і морального авторитету українського народу. З цих листів Любомир Гузар постає як людина, здатна зберігати оптимізм

та здорове почуття гумору попри життєві труднощі та економічні виклики, з якими стикався монастир [222]. Його вміння знаходити радість у простих речах, увага до деталей повсякденного життя родини, а також турбота про ближніх свідчать про його глибоку емпатію та відкритість до інших.

Листи Гузара також демонструють його глибоку небайдужість до долі українського народу, прагнення бути залученим у його життя, особливо після відвідин України у 1990 році. Цей період відзначається особливим зростанням інтересу до українських тем, що засвідчує його зв'язок з Батьківщиною та бажання зробити внесок у її розвиток [222].

Для нашого дослідження листування, презентоване у книзі «Найдорожча Мамусю! Листування о. Любомира з матір'ю», є важливим джерелом для з'ясування та окреслення ціннісних орієнтирів Гузара, які були сформовані під впливом його особистих переживань, сімейних взаємин, а також глибокого розуміння духовності та віри. З огляду на це, ця книга є цінною не лише як історичний документ, який допомагає знайти інформацію про його життя і діяльність, а й стає основою для розуміння поглядів на виховання, духовне зростання та роль сім'ї, родичів та друзів у житті, навчанні та становленні особистості Любомира Гузара.

Важливим джерелом для нашого дослідження стали роздуми, думки, відповіді на актуальні питання, зокрема у морально-етичній царині, а також про державотворення, єдність, виховання та становлення особистості, гідність та чимало інших гострих питань, тем, на які Любомир Гузар дає відповіді інтелегентно, просто, невимушено і з глибокою мудрістю, що базується на високому рівні ерудованості. Одним із таких видань є книга «Бути людиною: збірник цитат Блаженнішого Любомира (Гузара)» упорядником якого став отець Ігор Яців, багаторічний пресекретар Блаженнішого Любомира [30]. У збірнику вміщено цитати із офіційних звернень та послань Блаженнішого Любомира, а також його вислови з різноманітних промов. Ще однією подібною за стилем книгою є «Блаженніший Любомир. Думки у спадок», яка структурована тематично і складається з висловлювань духовного лідера [29]. Упорядником цієї

книги є Ольга Гнатишин, а побачила світ збірка у видавництві «Свічадо». Крізь призму висловлювань Любомира Гузара можна простежити масштаб його постаті та зрозуміти його авторитет серед українців без огляду на віросповідання. Варто зазначити, що з нагоди 90-річчя з дня народження Любомира Гузара у 2023 році це видання було записано як аудіокнига. Ще одну збірку цитат та висловів Блаженнішого Любомира «Гузар на кожен день» упорядкувала Оксана Климончук [73]. Ця книга, що опублікована у видавництві «Фоліо», структурована як календар, де читачеві на кожен день року запропоновано для роздумів ту чи ту думку Блаженнішого Любомира.

Особливо важливими у духовній спадщині Блаженнішого Любомира є книги, які стали результатом його роздумів та застанови над морально-етичними, релігійними та соціальними питаннями. Зокрема, це книга «Про гріхи і чесноти», написана Любомиром Гузаром наприкінці його життя [109]. Для нашого дослідження ця книга є важлива тим, що у ній порушуються теми формування особистості, людських відносин та зростання в чеснотах, зокрема дороговкази, якими вона повинна керуватися задля власного добра та загального блага свого народу. «Роздуми Блаженнішого Любомира Гузара над молитвою св. Єфрема» є книгою-супроводом для християн, де Блаженніший в турботі про своїх вірних роздумує та дає настанови на час Великого Посту [142].

«Учителю, іду за Тобою» — це збірка, яка містить вибрані проповіді, виголошені в неділі та свята літургійного року і з нагоди важливих суспільних чи релігійних подій упродовж 2008–2016 років [72]. Упорядковував проповіді сам Блаженніший. У вступному слові отець Іван Музичка, сучасник Блаженнішого Любомира, зазначив: «Його проповіді зрозумілі, практичні, цікаві та переконливі: приклади походять із життя і призначені для застосування в житті; аргументація, в якій бездоганно дотримано всіх правил логіки, підкріплена здоровим глуздом і поясненнями із сірої буденщини. Блаженніший Любомир, що найважливіше, у проповіді вчить, робить із слухача учня» [72, с. 4].

Як було вказано вище, Любомир Гузар був медійною особою та давав численні інтерв'ю. Окремі з них були опубліковані у книгах. Результатом таких

бесід Любомира Гузара і Катерини Щоткіної стала книга «Гідність Адама», де розкриваються питання глобалізації, порушується тема Церкви у сучасному світі, секуляризації, а також модерних змін та тенденцій [273]. Ще одним із такого типу видань є книга присвячена постаті Любомира Гузара, де розкривається його позиція щодо важливих тем тогочасного суспільства. Автор Антуан Аржаковський, засновник Інституту екуменічних студій Українського католицького університету, у книзі «Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром: До постконфесійного християнства» звертається, зокрема, до тематики Помаранчевої революції, Київської Церкви та екуменізму [1]. Також до цього видання увійшли деякі праці Блаженнішого Любомира Гузара, зокрема, його пастирське послання та звернення з нагоди започаткування повернення осідку до Києва. Іншим виданням є книга «Де скарб твій: бесіди Любомира Гузара з підприємцями» в якій зібрано відповіді Блаженнішого Любомира на запитання підприємців про мораль, цінності, державу, Церкву, бізнес тощо [163]. Ці дві книги були опубліковані у Видавництві Українського католицького університету.

Неможливо не згадати про низку документальних відеофільмів, які оповідають про життя та діяльність Любомира Гузара, глибше розкривають його постать. Одним із відеофільмів є стрічка «Сходи Якова», його режисером та сценаристом є Леся Харченко [251]. Цей документальний фільм присвячений Верховному Архiepіскопу УГКЦ Любомиру Гузару, багаторічному політв'язню радянських таборів Юрію Шухевичу та онкохірургу Борисові Білинському, які були однокласниками. Сам Блаженніший Любомир говорив про стрічку так: «Ми сьогодні маємо нові історичні обставини, маємо свої рани, але цей фільм ці рани лікує, робить нас сильнішими, здатними підійматися вперед невпинно по тій драбині Якова» [251].

Ще однією документальною стрічкою у шести серіях є «Любомир. Бути людиною» [210; 211; 212; 213; 214; 215]. У цьому фільмі мовиться про життя Блаженнішого Любомира та служіння своїй Церкві та Батьківщині. Продюсером фільму став Павло Казанцев, який максимально зблизив біографічний сюжет з

духом епохи і доповнив розповідями сучасників про досвід переміни після зустрічі з Блаженнішим Любомиром.

Активна співпраця Блаженнішого Любомира з журналістами та використання медійних засобів для поширення своїх ідей відкривають нові горизонти для дослідження його вчення. Значною частиною його спадщини є аудіокниги. Насамперед потрібно згадати «Пошук істини. Богословсько-філософські роздуми» [108]. Вона відкриває діалог щодо богословських та філософських рефлексій, що є ключовим для розуміння його духовної спадщини.

Особливої уваги варта збірка «Три дороги. Бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами» [253], яка видана також у трьох окремих аудіо-книгах: «Дорога до себе», «Дорога до ближнього» та «Дорога до Бога» [83; 84; 85]. Ця трилогія не лише представляє духовні погляди Гузара, а й вказує шляхи до розуміння його підходу до самопізнання, відносин з людьми та Богом.

Важливим ресурсом для дослідників може стати також і друга аудіотрилогія під загальною назвою «Суспільство», що складається з трьох частин: «Суспільство і влада», «Суспільство і бізнес» та «Суспільство і закон» [156; 157; 158]. Вона зосереджується на баченні Любомиром Гузаром взаємодії між Церквою, суспільством і державою та висвітлює його погляди на важливі соціальні та політичні питання.

Аудіокниги є серією діалогів між Блаженнішим Любомиром Гузаром та видатними представниками української журналістики та громадськості, вони пропонують широкий спектр тем, які стосуються не тільки духовності, але й актуальних питань ведення бізнесу, суспільного життя та інших соціально важливих аспектів. У бесідах Блаженніший Гузар виходить за рамки звичайного релігійного дискурсу, обговорюючи зі своїми співрозмовниками важливість етичних принципів у різних сферах людської діяльності. Він ділиться своїми роздумами про моральність у бізнесі, значення відповідальності та служіння громаді і роль освіти у формуванні цілісної особистості [156; 157; 158].

Ці аудіокниги є незамінним джерелом для всіх, хто прагне зрозуміти бачення Блаженнішого Любомира щодо розвитку особистості, суспільства та віри в контексті сучасних викликів.

Любомир Гузар активно спілкувався з медіа, не уникаючи ні маловідомих, ні впливових видань, завдяки чому його думки та ідеї регулярно з'являлися на сторінках преси, вносячи важливий вклад у суспільні дискусії. Його відкритість до діалогу та бажання донести свої ідеї до широкої аудиторії зробили його близьким до людей, створивши місток між Церквою та суспільством.

Особливо цінним було ведення блогу на платформі «Української правди» [207], де Гузар публікував статті на найактуальніші теми, що поставали перед українським суспільством. У них він виявив глибоке розуміння сучасних викликів та пропонував виважені, продумані рішення. Це знову підкреслює його здатність бути лідером думок та моральним орієнтиром для багатьох.

Значна зацікавленість сучасних онлайн-медіаплатформ життям і служінням Любомира Гузара, робить його спадщину доступною для аналізу та вивчення, надаючи дослідникам, студентам та зацікавленим особам цінний ресурс для глибшого розуміння його вчення та впливу на розвиток суспільства і Церкви.

В. Окремим блоком треба виділити численні праці про Блаженнішого Любомира, а також його спогади.

Одним із найґрунтовніших та актуальних видань, яке містить детальні біографічні відомості, історичну довідку та родовід Любомира Гузара, написане на основі його ж свідчень, є книга «Спогади», видана у 2023 році (видавництво «Портал») [155]. Це видання побачило світ завдяки відомій журналістці та режисерці документального кіно Лесі Харченко. З ініціативи та прохання самого Блаженнішого Любомира у 2014–2016 роках на основі приватних розмов вона уклала цей життєпис, що сповнений не лише фактами та історичними подіями, а й доповнений духовно-інтелектуальним змістом. Видання містить і свідчення та спогади людей, які мали безпосередній досвід спілкування з Блаженнішим Любомиром. У цьому доробку різнобічно висвітлено постать Любомира Гузара, його внутрішній світ, розкрито глибину та мудрість, велич непересічної постаті

українського народу. Важливо зазначити, що в книзі окреслюється контекст історичних подій, зокрема епоху, в якій він жив та здійснював свою багатогранну діяльність [155].

Громадсько-політичне видавництво «Віват» опублікувало серію книг «Гордість нації», у якій представило біографічні твори, присвячені видатним діячам, які залишили помітний слід в історії нашої державності. «Любомир Гузар. Хочу бути людиною» — це книга, яку самі видавці охарактеризували як історію життя людини, що змінила історію України [274]. Її авторка, журналістка Катерина Щоткіна, дослідила життєвий шлях Любомира Гузара, його діяльність та історичний контекст, в якому він жив. З концепції книги випливає, що Блаженнішого Любомира можна назвати «людина-епоха», оскільки він був прикладом вільної людини, яка мала широкий світогляд, прогресивні погляди і колосальний рівень довіри від народу, що стало суспільним феноменом. Його бажання бути корисним державі та послужити своїм життям іншим стало дороговказом для українців та гордістю нації [274].

Дослідження родоводу та історією краю, з якого походив Любомир Гузар, здійснив відомий краєзнавець та педагог Володимир Чистух. У книжці «Завалівське коріння Блаженнішого Любомира Гузара» він описує родовід Любомира та подає біографічну довідку представників роду Гузарів, які були гідними взірцями для наслідування, а також відзначилися активною громадянською позицією задля розвитку суспільства та загального блага нашої держави [259]. Також активно досліджувала генеалогією родоводу племінниця та похресниця Любомира Гузара — Марія Рипан (Василькевич). Вона спільно з Блаженнішим з'ясувала, що в кожному поколінні родини Гузарів були достойні наслідування люди, які зробили великий внесок у розвиток культури та національної свідомості, а усвідомлення цього мало вплив на формування Блаженнішого. Упорядкувати родовід Блаженнішого Любомира кардинала Гузара допоміг генеалог Євген Чернецький [33].

Ще одним важливим для нашого дослідження виданням є книга «Любомир Гузар» Ольги Опанасенко з серії «Видатні українці. Люди, які творили історію»

(видавництво мотиваційної літератури «ІРІО») [227]. Ця книга передбачена для широкого кола читачів, проте її особливість є у тому, що вона була також видана і шрифтом Брайля. Цей факт є свідченням усестороннього інтересу до постаті Любомира Гузара. Книга містить також Qr-код, відсканувавши який можна прослухати її аудіоверсію. У 2023 році такий проєкт реалізувала Оксана Потимко, виконавча директорка львівського осередку української спілки інвалідів («УСІ») за підтримки Українського культурного фонду [190]. Що більше, Оксана Потимко є організаторкою проєкту «Відчинилося життя» заснованого у 2008 році, який Блаженніший Любомир Гузар благословив та підтримував. Цей проєкт дає можливість обдарованим незрячим дітям та дорослим з різних куточків України продемонструвати свої таланти та виступити у супроводі симфонічного оркестру Львівського національного академічного українського драматичного театру ім. Марії Заньковецької [179].

Вже після смерті Любомира Гузара у 2019 році вийшла друком книга Оксани Климончук «Любомир Гузар» (видавництво «Фоліо», серія «Знамениті українці») [189]. Це видання містить біографічні відомості про Блаженнішого Любомира, а також зібрані його актуальні вислови на різну тематику. Віктор Єленський — український політик, вчений-релігієзнавець у вступному слові зазначив: «Його за життя визнали великим, але його монументальність була теплою і живою. Це була Велич, до якої можна було доторкнутися [...] Мені ніколи не доводилося зустрічати ієрарха, в якому б така глибина і масштабність поєднувалися з такою простотою. Така людська м'якість з такою твердою громадянською позицією [...] Владика вважав, що доля України наврог і вирішально залежить від того, як високо піднесе посттоталітарне і постколоніальне суспільство гідність кожного свого члена» [189, с. 4].

Поки найсучаснішим та першим виданням, яке в науково-популярному стилі різнобічно окреслює та досліджує життєвий шлях, громадську та церковну діяльність Любомира Гузара є книга Парламентського видавництва «Блаженніший Любомир Гузар “Мудрець сердець нашої нації”», видана у 2024 році [191]. Авторами цього видання є відомі українські історики, науковці,

краєзнавці Олександр Реєнт та Ігор Коляда. У ґрунтовному дослідженні постаті Блаженнішого Любомира вони подають особистісний та психологічний портрет відомого морального авторитета нашої нації. Особливу увагу приділяють впливу родини, його попередників Митрополита Андрея Шептицького та Патріарха Йосифа Сліпого на формування і становлення особистості Любомира Гузара. У книзі також представлений контекст суспільно-політичних процесів і тогочасних подій, зокрема їх вплив на постать Любомира [191].

У контексті дослідження постаті Блаженнішого Гузара важливими є також збірки про Блаженнішого Любомира Гузара, зокрема, художньо-документальне видання «Блаженніший вуйко Любко» видавництва «Свічадо», де зібрані спогади про Любомира Гузара численних людей різного статусу, професій, національної та релігійної приналежності [21]. У 2023 році вийшла друком книга Оксани Климончук «Кобзар Незалежної України. Блаженніший Святослав про Блаженнішого Любомира» [188]. Це видання є книгою спогадів нинішнього Глави УГКЦ Святослава Шевчука про Патріарха Любомира Гузара. Особливість та важливість цього видання для нашого дослідження полягає у тому, що нинішній Глава УГКЦ Блаженніший Святослав розкриває постать Любомира, його поставу як лідера та очільника Церкви, демонструє ставлення Блаженнішого Любомира до тих чи тих проблем суспільного характеру. Святослав Шевчук у своєму інтерв'ю розповідає про служіння і діяльність Любомира Гузара, доповнює своїми цінними і цікавими спостереженнями, адже належав до обмеженого кола осіб, які часто перебували поруч із Блаженнішим Любомиром [188].

Вартою уваги та цінною для нашого наукового дослідження є монографія Володимира Чистуха «Франко і Гузар: єднання поколінь», у якій автор здійснює спробу знайти та проаналізувати зв'язки між двома видатними особистостями української історії та культури, які жили в різні часи і в різних обставинах. Іван Франко та Любомир Гузар представлені як символи неперервності поколінь у боротьбі за ідеали волі, духовності та справедливості. Це дослідження відкриває перед читачем можливість поглянути на вплив, який мали ці особистості на

формування національної свідомості та культурної ідентичності українського народу [260].

Автор аналізує паралелі в життєвих шляхах та світоглядах Франка і Гузара, намагаючись з'ясувати, як їхні ідеї та вчення продовжують впливати на сучасне українське суспільство. Він виокремлює основні теми, які об'єднували цих діячів: любов до Батьківщини, незламність духу перед обличчям випробувань, прагнення до освіти та культурного розвитку, а також важливість моральної чистоти та особистої відповідальності за долю країни. Чистух наголошує на тому, що попри різницю в часі та обставинах життя Франко та Гузар єднаються у своєму прагненні служити Україні, та вказують шляхи до визначення ідентичності та духовного відродження нації. Автор акцентує на актуальності їхнього вчення для сучасних українців, які продовжують шукати свій шлях до волі та незалежності [260].

Онлайн-ресурси пропонують надзвичайно багатий матеріал для вивчення життя та впливу Блаженнішого Любомира Гузара, який був визначною публічною постаттю, чия діяльність привертала увагу не лише в Україні, а й за її межами. Це інтернет-платформи, зокрема офіційні сайти Української Греко-Католицької Церкви [255] та її структурних одиниць, Синоду Єпископів УГКЦ [246], міжконфесійний портал Релігійно-інформаційна служба України [241], а також міжнародні офіційні церковні джерела: National Catholic Reporter [277], Ukrainian World Congress [281], Vatican News [282], Royal Doors (English language resources for Ukrainian Greek Catholics) [280], що містять обширні архіви матеріалів: від інтерв'ю, звернень, до глибоких роздумів на різноманітні теми, що відображають широкий спектр зацікавлень та поглядів Любомира Гузара. Через велику кількість матеріалів в мережі Інтернет ми використовували лише обмежену кількість, що стосувалися нашої теми дослідження.

На міжнародних ресурсах ім'я Блаженнішого Любомира Гузара особливо фігурувало в численних публікаціях та обговореннях світової преси як потенційного кандидата на Папський престол після смерті Папи Івана Павла II. Зацікавлення особою Любомира Гузара з боку ЗМІ та аналітиків було зумовлене

різними факторами, про які вони писали у своїх напрацюваннях [258]. Перш за все вони виокремлювали те, що Любомир Гузар мав високий моральний авторитет, був глибоким духовним лідером та мудрим керівником УГКЦ. Його зусилля щодо зміцнення єдності між християнами різних конфесій, відкритість до діалогу та активна участь у суспільному житті принесли йому шану і повагу далеко за межами УГКЦ та України [277].

Іншим фактором, що привертав увагу, як зазначили журналісти, було те, що його можливе обрання на Папський престол могло стати символічним мостом між Східною та Західною Церквами, з огляду на глибоке розуміння та повагу Любомира Гузара до обох традицій. Це могло відіграти важливу роль у подоланні історичних розділень і зміцненні єдності християнського світу. «Він є випробуваним пастором і в нього золоте серце. Його усмішка, розум, його густа борода і повнувата статура роблять Любомира Гузара символом менш імперської і більш наближеної до людей Церкви», — писав Джон Аллен, кореспондент National Catholic Reporter у Ватикані [183].

Увага американського журналіста, ватиканіста, автора чималої кількості книжок про Католицьку Церкву була прикутою до постаті Любомира Гузара впродовж довгого періоду. Джон Аллен мав об'єктивну прихильність до постаті Блаженнішого Любомира і у своїй книзі «Конклав: політика, особистості та процес наступних папських виборів» аргументував чому саме Любомир Гузар був би чудовим кандидатом на Папський престол: «він пастирськи обдарований і політично витончений; а до того ж людяний, усміхнений, трохи кремезний прелат, котрий може нагадати світові про Папу Івана XXIII. Гузар блискуче проявив себе під час поїздки Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року, і ця нагода представитись світовим ЗМІ йому не зашкодила» [155, с. 298; 276; 277].

Любомир Гузар для багатьох українців без огляду на їхню релігійну приналежність, був і залишається моральним авторитетом. Він доступно та мудро давав відповіді на гострі питання, що хвилювали сучасну людину. «Він говорить простою людською мовою, але одночасно це мова високого європейського інтелекту» [259, с. 52]. Можна також припустити, що постать Любомира Гузара

справляла позитивне враження на українців через те, що він був представником релігійної інституції, яка має довіру суспільства, а також через те, що його репутація є бездоганною [259].

Діяльність Любомира Гузара, яку він розпочав, має своє продовження навіть після його смерті. Його ідеї, погляди, проєкти не зупинилися з його відходом. Чимало видань було надруковано про нього, часто відомі постаті звертаються до його авторитетних слів. Молоді люди гуртуються і створюють спільноти, наприклад — спільноту «Покоління Любомира», її учасники прагнуть наслідувати його діяльності, поширюють та популяризують інформацію про цю непересічну для українського народу особистість. Українська Греко-Католицька Церква започаткувала Фонд патріарха Любомира Гузара «задля збереження, осмислення і популяризації багатогранної спадщини патріарха Любомира Гузара, насамперед його духовного надбання та його значення для розвитку Української Греко-Католицької Церкви, його інтелектуальної, екуменічної, міжнародної, суспільної і державотворчої діяльності як етнарха українського народу» [32].

Отже, аналіз тематики наукових праць, проповідей, інтерв'ю Любомира Гузара дозволив виокремити кілька ключових напрямів, що засвідчують його глибоке переймання різноманітними аспектами духовного, суспільного та особистісного розвитку.

Богословський (релігійно-філософський) напрям є основною сферою зосередження його уваги. Більшість його робіт, безпосередньо або опосередковано, пронизані богословськими та філософськими роздумами, що надають глибини його вченню та переконанням.

Соціально-філософський напрям відображає його активну участь у житті громади. Гузар не лише закликав до свідомої участі у суспільно-політичному житті, але й підкреслював важливість активної громадянської позиції, зокрема участі у виборчих процесах та відповідальності за формування законодавчої бази, що відповідає потребам суспільства. Особливе місце в його діяльності посідає турбота про бідних, біженців та мігрантів, наголос на необхідності спрямування зусиль Церкви та її вірних на допомогу цим групам осіб. Гузар також активно

відстоював необхідність діалогу з представниками бізнесу, наголошуючи на їхній важливій ролі у суспільстві та на необхідності відповідального ставлення до отриманих благ і використання їх для спільного блага.

Морально-дидактичний напрям посідає особливе місце у його вченні, адже Гузар приділяє значну увагу вихованню молоді, ролі сім'ї, вчителів та викладачів у формуванні національно-патріотичних цінностей. Його погляди на основи виховного процесу, важливість плекання правдивих цінностей і принципів у розвитку особистості відображають його глибоке розуміння необхідності формування морально стійкого та відповідального покоління.

Ці напрями не лише показують різнобічність інтересів Любомира Гузара, але й відображають його намагання впливати на різні аспекти суспільного життя, пропонуючи глибокі та виважені підходи до їх розв'язання.

Натомість праці про Любомира Гузара часто презентують життєвий шлях діяча, його діяльність як церковного ієрарха, ставлення до суспільних подій тощо. Аналіз джерельної бази дослідження дав змогу констатувати відсутність системних праць, які торкалися б просвітницької діяльності та педагогічних ідей діяча, що й актуалізувало тему нашого дисертаційного дослідження.

1.2. Передумови формування педагогічних поглядів Любомира Гузара

Осмислення педагогічних поглядів Блаженнішого Любомира Гузара вимагає заглиблення у контекст його життя, освітнього шляху та духовних пошуків. Любомир Гузар, який мав значний вплив на духовне відродження в Україні не тільки в час коли, був Главою Української Греко-Католицької Церкви (з січня 2001 по лютий 2011 року), а й після зречення з предстоятельства, у своїх численних виступах, зверненнях, проповідях, інтерв'ю тощо сформував свій унікальний педагогічний підхід, в якому гармонійно поєднував християнські цінності з сучасними освітніми ідеалами, унікальність і важливість якого й маємо за мету обґрунтувати в цій роботі.

Передумови формування педагогічних поглядів Любомира Гузара можна знайти в багатогранності його життєвого шляху, що охоплює роки навчання, священничої, єпископської та громадської діяльності, а також в його особистому досвіді переживання історичних подій та культурних змін. Важливим аспектом стало його глибоке розуміння людської природи та переконання у визначній ролі освіти в формуванні особистості та розвитку суспільства.

Як уже йшлося, поки ще немає докладного наукового дослідження життєвого шляху Блаженнішого Любомира Гузара, яке б охоплювало всі аспекти його життя і служіння. Ми ж у цьому підрозділі дослідимо, як особистий досвід Любомира Гузара, культурне та освітнє середовище вплинули на формування його педагогічних поглядів. Особливу увагу приділимо аналізу його духовних пошуків, етичних переконань та їхнього впливу на його ставлення до навчання та виховання. Використання релігійних принципів як основи для педагогічних поглядів демонструє його прагнення інтегрувати духовність у повсякденне життя та освіти, усвідомлення важливості формування цілісної, моральної особистості.

Для всебічного дослідження передумов формування педагогічних поглядів Блаженнішого Любомира Гузара вдамося до детального аналізу джерел, що містять інформацію про ключові аспекти його життя, становлення та служіння. Розглянемо вплив його сім'ї, періоди дитинства та здобуття освіти, шлях до священничого покликання. Це дасть нам глибше розуміння фундаментальних засад, на яких базувалися його педагогічні переконання.

Особливу увагу приділимо аналізу його досвіду викладацького, священничого та єпископського служіння, у якому ці переконання та погляди знаходили своє вираження і втілення на практиці. Через ретельний огляд його біографії, постараємося виявити, як саме середовище, в якому зростав й виховувався Любомир Гузар, вплинуло на його подальшу діяльність та формування педагогічних ідей.

Для написання цього підрозділу використовуємо не тільки біографічні твори про Любомира Гузара, але й його власні праці, листування, інтерв'ю та інші публікації, які дають нам змогу сформувати уявлення про його внутрішній світ,

зрозуміти духовні пошуки та філософські роздуми. Аналіз цих матеріалів допоможе нам краще зрозуміти, як особистісний розвиток та досвід Любомира Гузара вплинули на його уявлення про освіту, виховання та розвиток особистості в контексті сучасного суспільства.

Україна є колискою геніальних людей, які своєю жертвовною працею зробили неоціненний внесок у розвиток своєї держави. До такого переліку сміливо можна віднести морального авторитета українського народу XX–XXI століття, духовного батька, релігійного і громадського діяча, Главу та Отця Української Греко-Католицької Церкви — Блаженнішого Любомира Гузара. Отож, народився майбутній Глава та Отець Української Греко-Католицької Церкви — Блаженніший Любомир Гузар 26 лютого 1933 року у місті Львові. Він був другою дитиною в родині економіста та громадського діяча Ярослава Гузара (1897–1963) і вчительки Ростислави Гузар (Демчук) (1905–1992), на шість років старшою за нього була сестра Марта Олена (1927–2001) [259, с. 7–10].

Любомир при народженні був досить слабким, тому вже на 4 день йому було udzielено таїнства Хрещення і Миропомазання. Факт уділення цих таїнств зафіксований у метричних книгах церкви святих апостолів Петра і Павла, що на вулиці Личаківській. При хрещенні він отримав ім'я — Любомир Лев Лука. Лев — на честь діда по батьковій лінії, Лука — на честь діда по материній лінії [259, с. 7–10].

Ярослав Гузар та Ростислава Демчук створили нову християнську сім'ю у 1926 році, коли їм було udzielено таїнство Подружжя. Вони обоє походили зі знаних західноукраїнських родин, в яких приділяли велику увагу освіті та вихованню. Ярослав та Ростислава були побожними людьми, регулярно брали участь у недільних і святкових богослужіннях. Зі спогадів Блаженнішого Любомира довідуємося, що найчастіше вони йшли на Літургію о 12 годині, на якій зазвичай збиралася інтелігенція [1, с. 15; 155, с. 24; 274, с. 8]. Родина Гузарів не мала великих статків, проте була небідною, жила в достатку.

Батько Любомира — Ярослав Гузар (1897–1963) був банківським службовцем, а окрім того, великим патріотом і громадським діячем. Навчався

спершу в народній школі, далі в Українській гімназії, що в м. Станиславові (сучасне м. Івано-Франківськ), згодом – в гімназії в м. Відень. У роки Першої світової війни служив у австро-угорській армії [155, с. 394], оскільки на той час Західна Україна перебувала у складі Австро-Угорської імперії. Від 1915 року «був хорунжим в Українських січових стрільцях», брав участь у боях проти російського війська [155, с. 16]. У 1915–1918 роках пройшов вишкіл старшин у м. Братислава. Після поразки та розпаду Австро-Угорської імперії у 1918 році Ярослав Гузар зголосився служити до Української галицької армії, служив в артилерії. 1920 року поїхав до Відня на навчання з міжнародної торгівлі. Згодом став «провідним економістом та громадським діячем» [155, с. 394–395; 189, с. 9–10].

Мати Любомира — Ростислава (1905–1992) народилася у сім'ї отця Луки (1873–1929) та Олени (1873–1955) Демчуків. Бабуся Олена, до заміжжя, Билинкевич, також походила із священничої сім'ї [189, с. 11], після смерті свого чоловіка перебралася до Львова, і проживала неподалік будинку Гузарів, онуки називали її «бабця Галя» [155, с. 393]. В роки свого юнацтва вона була активною учасницею національної скаутської організації «Пласт» [155]. Фахову освіту Ростислава здобувала в так званій учительській семінарії – школі для майбутніх учителів народних шкіл. Директором цього навчального закладу був греко-католицький священник, педагог Юліан Дзерович. За фахом вона не працювала, займалася домашнім господарством, час до часу мала різного роду зайнятість, зокрема як виховниця у «Пласті», багато уваги та часу приділяла своїм дітям [155, с. 23, 398–399].

Батьки Блаженнішого Любомира з раннього дитинства прищеплювали дітям любов до Бога, плекали християнські цінності та виховували в дусі українського патріотизму. Проукраїнськість — це був свідомий вибір родини Гузарів [189, с. 6]. Любомир неодноразово згадував, що у їхньому домі завжди панувала релігійна атмосфера, що, на його думку, було цілком природно, позаяк їхній рід був багатий на священнослужителів [189; 274, с. 7–8].

Блаженніший Любомир неодноразово ділився спогадами про те, як його батьки попри труднощі забезпечували турботу та захист для дітей, виховуючи їх у душі любові, відповідальності та поваги до історичних та культурних традицій [155, с. 34–55]. Батьки стали добрим прикладом відповідального батьківства, виховували своїх дітей у душі свободи, любові та поваги. Вони вкладали багато зусиль, щоб виховувати дітей у безпеці та ментальному здоров'ї, закладали їм життєві принципи, християнські цінності та власним прикладом навчали молитви, що стало для Любомира основою морального та духовного розвитку. Мама постійно заохочувала його до навчання, часто читала книги, зокрема про історію, чим надихала вивчати минуле свого народу. Саме це сприяло формуванню глибокого розуміння і пошани до культурної та історичної спадщини українців. Батько, своєю чергою, ознайомлював із життям та діяльністю непересічних постатей українського народу, зокрема церковних та громадських діячів, інтелектуалів тощо [6].

З дитинства Любомирові прищеплювали любов до української поезії. Він любив читати твори Шевченка, його глибокі, мовно багаті тексти, які, зі слів Любомира Гузара, найкраще висвітлюють українську душу, бо «хто хоче пізнати українця, мусить читати Шевченка» [73, с. 83]. Він цінував простоту, яку знаходив у творах поета, а також представленість і яскраву виразність різних аспектів українського життя, а передусім — людського життя взагалі [73, с. 83]. Блаженніший Любомир Гузар зазначав: «Я дуже радо бачив би таку річ, якби, скажімо, по всій Україні, починаючи від дітей до старших, люди не тільки читали, але й рецитували Шевченка вголос. Якби ми всі це робили, той дух Шевченка, дух українства, який він так прекрасно схопив, усякі другорядні справи, з якими ми мусимо боротися, перестали б бути такими важливими, бо ми були б дуже свідомі, хто ми є і що ми є один нарід, одна єдність, одна велич» [73, с. 84].

Визначні постаті з родин, нащадком яких був Любомир Гузар, та й самі родини заслуговують окремого наукового дослідження, тут лише побіжно звертаємося до цієї теми, тією мірою, якою це допоможе нам краще розуміти пріоритети й цінності, які плекали в цих родинах. Численні теплі згадки про своїх

родичів знаходимо у багатьох виданнях та промовах Любомира Гузара, зокрема у книгах «Спогади», «Найдорожча Мамусю!» та в низці відео про родину, біографічних фільмах тощо [155; 210; 222].

Отож, прадід Любомира по батькові — Дмитро Гузар (1823–1908) — довгий час був парохом у селі Завалів, що на Тернопільщині. Отець Дмитро був «почесним крилошанином митрополичої капітули» в 1903–1908 рр. [155, с. 15, 385; 189]. Тернопільський краєзнавець Володимир Чистух зазначає, що сім'я отця Дмитра, зокрема син Євген, робили багато для того, щоб у місцевого населення зростала національна свідомість [259, с. 7–10]. Його син Лев Климент Гузар (1858–1923), дідусь Любомира Гузара, закінчив юридичний факультет, працював свого часу нотаріусом у Галичі, був активним учасником різних культурно-громадських рухів, часто бував у товаристві Івана Франка [155; 189]. Бабуся Вільгельміна Гузар (до заміжжя Гамер) (1897–1954) походила із шляхетного роду, була професоркою Львівської консерваторії. Саме в її будинку й оселилося молоде подружжя Гузарів, коли перебралося з Галича до Львова. Вона була дуже життєрадісною людиною, радо проводила час з онуками, особливо діти любили проводити з нею час літніх канікул у Галичі [155, с. 390–391], в невеликій «простенькій хатинці» на ділянці, яку придбав її покійний чоловік. Любомир любив бувати в Галичі, він захоплювався красою тамтешньої природи, а особливо садом та річкою Дністер [155, с. 30].

Дідусь по матері — Лука Демчук (1873–1929) — також був священником. Понад 25 років він був парохом-адміністратором у селі Кальне, що на Тернопільщині. «У 1914 році перебував у австро-угорському концтаборі Телергоф (Австрія)» [155, с. 388]. Отець Лука був дуже прихильним до людей, допомагав їм порадами у різних сферах, катехизував, навчав співу, лікував людей від тифу (врятував від цього захворювання майже ціле село), мав неабиякий авторитет серед парафіян, планував побудувати нову церкву, проте через захворювання серця так і цього не зробив [155].

Значною мірою саме приклад родичів-священників та сформоване на його основі розуміння актуальних викликів і відповідальності цього служіння зумовили такий вибір життєвої дороги.

Ранні роки дитинства минали в домашньому затишку та любові близьких, попри те, що передчуття близької війни значною мірою впливало на думки та настрої тогочасного суспільства. Львів, який перебував тоді під юрисдикцією Польщі, був цілковито інтегрований у європейське життя. Численні громадські та політичні організації, в які гуртувалися свідомі українці міста, хоча й різнилися політичними поглядами та розумінням способів досягнення мети, були єдині в прагненні соборності і незалежності України. Попри суспільну напругу до 1 вересня 1939 року тривав мир, а отже, й спокійне та безтурботне дитинство малого Любомира [210].

Вже у перший день війни, яку згодом назвуть Другою світовою, 1 вересня 1939 року розпочалося бомбардування Львова. На той час Любомиру було шість років. Після кожного оповіщення сиренами про небезпеку бомбардування вся сім'я спускалася «у пивницю» — підвальне приміщення приватного будинку на сучасній вулиці Тарнавського, яке слугувало хоч і ненадійним, але укриттям. Окрім того, «приходив сусід, який був свого роду відповідальним за нашу частину міста, й нам переказував певні інструкції, як хоронитися, як поводитися і так далі» [155, с. 37].

Цей перший період війни тривав недовго, вже в другій половині вересня 1939 року у Львів увійшли радянські війська, бомбардування припинилися, проте довоєнного спокою вже не було. Настав час нових випробувань і викликів: постійний терор, страх репресій, пропаганда комуністичного способу життя та жахливі звірства [155]. Саме у той час Любомир почав своє навчання у народній школі на нинішній вулиці Драгоманова. Згідно з правилами, учні мали приходити до школи дуже рано, близько 7-ї години. Тож якщо церковні свята припадали на будень, то Любомир разом із сестрою Мартою змушені були вставати о 5-й годині, щоб перед школою взяти участь у Божественній Літургії. Разом з батьками вже близько 6-ї ранку вони були у монастирському храмі отців-редемптористів

(Чин Найсвятішого Ізбавителя) Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці на вулиці Зиблікевича (нині вулиця Івана Франка). Батьки Любомира також щодня рано виходили з дому, бо на той час вже обоє працювали. У час першої радянської окупації порядки були дуже строгі, за порушення правил трудової дисципліни покарання могли бути неспівмірно суворі, особливо це стосувалося свідомих українців. Зі слів владики, батьки з труднощами діставали харчі, голоду не було, проте часом скрута відчувалася [155, с. 38–39; 189, с. 16].

Свою першу вчительку, пані Марію Заячківську, Любомир згадує з великою пошаною та любов'ю. Ця педагогиня належала до знатної родини галицької інтелігенції. Була в міру строгою, проте доброю, до неї усі діти дуже горнулися. Вона була такою вчителькою, яка для кожного учня стала трішки мамою. Вчився Любомир дуже добре, мав хист до науки, але часом, як усі діти, не завжди був слухняний, ба навіть стояв у куті лицем до стіни [155, с. 40].

У перші роки навчання в школі Любомир дуже хворів. Був період коли взагалі не відвідував школу, проте займався вдома, що давало змогу добре засвоювати шкільний матеріал [155, с. 44–45].

Як вже було сказано, ще маленьким хлопчиком Любомир вирішив, що стане священником. Його дитячі ігри нерідко виявляли це зацікавлення, яке згодом набуло більш виразних форм: «Може, також трохи і бавився у священника, як то буває у дітей» [189, с. 17; 210]. Часом Любомир наслідував те, що бачив у храмі, «звершував» богослужіння, підбирав вбрання (часто це був халат, ніби фелон) тощо. Сам Любомир Гузар не надавав цим своїм дитячим захопленням великого значення, згодом він зазначав, що середовище, в якому живе дитина, має визначальний вплив на ігрову діяльність дитини, відповідну її вікові. Тобто те, що дитина бачить, що спостерігає у дорослих, цілком природно віддзеркалюється у відповідний спосіб в іграх дитини, проте це аж ніяк не є визначальним, і не завжди має продовження у майбутньому виборі професії чи роду діяльності, бо покликання людині дає Господь, Він є «Паном життя і смерті, і він кожному з нас дає то, що для нас є найкраще» [155, с. 45–46].

Окрім того, Любомир брав активну участь у гуртку для хлопців церковної організації «Марійська дружина» при храмі отців-редемптористів. Щонеділі в другій половині дня хлопці, яких, зі спогадів Любомира Гузара, було не більше десятка, мали науки від отців, де були уважними слухачами. Це теж було одним із чинників, що позначилися на формуванні релігійного світогляду та виборі священничого служіння як життєвої дороги.

Зацікавлення і захоплення цим служінням Любомира родина сприйняла прихильно і всіляко сприяла його реалізації. До прикладу, навесні 1943 року, ще перед вступом у світську гімназію, бабуса Олена Демчук з дозволу батьків звернулася до отців-редемптористів, які мали свою гімназію, так званий ювенат. Тоді отцем-ігуменом був бельгієць Йосиф де Вохт, який приїхав разом зі співбратами на запрошення Митрополита Андрея Шептицького, згодом він був заступником Патріарха Йосифа Сліпого [155, с. 45]. Бабуса Олена висловила ігумену бажання Любомира навчатися у їхній гімназії та намір стати священником. Проте отець-ігумен порекомендував закінчити спершу державну гімназію, а вже тоді, за сприятливих обставин, приходити на навчання до них. Можемо припустити, що таку відповідь о. Йосифа де Вохта зумовила непевність суспільно-політичних обставин в умовах німецької окупації [189; 210].

Народну школу Любомир закінчив у Львові 1943 року, а 1944 — перший клас гімназії, проте посвідчення не отримав, бо його сім'я прийняла рішення покинути свій дім до закінчення навчального року [189].

Відтак початкову освіту Любомир Гузар здобував у трьох державах. 1 вересня 1939 він почав навчання в народній школі з українською мовою викладання, проте в Республіці Польща. Вже того ж місяця Львів окупували радянські війська, прийшла нова влада, тож у вересні 1940 року він знову пішов у перший клас, який саме завершив в СРСР, а вже у другий клас Любомир пішов у Третьому Рейху. У 1943 році він, по завершенні третього класу школи, розпочав навчання у першому класі гімназії, проте у зв'язку з еміграцією навчальний рік не завершив. Владика Любомир неодноразово зазначав: «Я — дитина війни» [189, с. 15].

Війна — це страшний, нестерпно важкий час, який потрібно відважно пережити. Любомир пізніше згадував коментарі свого батька, який був безпосереднім учасником двох воєн. Під час будь-якої війни для учасника бойових дій є велика загроза його життю, проте у нього була зброя в руках, що дозволяло їм себе захищати. Воїн під час Першої світової війни міг бути більш-менш спокійний за своїх близьких та рідних, на відміну від періоду Другої світової. Це було спровоковане тим, що воїн, будучи на фронті, зі зброєю був захищеніший, ніж його родина, оскільки боєць не знає, що з його родиною, яку можуть знищити бомбами. В цьому і є суттєва відмінність двох воєн, особливо для бійця [155, с. 49].

«Якщо в дорослих війна викреслює майбутній час і звужує життя до сьогодення, то в дітей майбутнє навпаки — окреслюється досить чітко» [274, с. 13]. Намір Любомира стати священником ймовірно викристалізувався в часі війни, коли бажання миру та служіння задля перемоги добра над злом є дуже сильне та підкріплює бажання, яке вже зародилося. З дорослішанням Любомир лиш утверджувався у своїй мрії. Різні чинники та фактори впливали на його вибір стати священнослужителем: сімейне виховання, родинні зв'язки, приклад дідів та прадідів, внутрішнє бажання, зовнішні чинники, зокрема спровоковані війною.

Покоління Любомира Гузара виростало у складних обставинах. Дитинство, із сьомого року життя, було досить непростим. Постійний страх, бомбардування, арешти, вбивства, розстріли стали буденними реаліями. Різка зміна влади від більшовиків до збройних сил нацистської Німеччини і знову до радянської влади. У той час люди вже не мали жодних сподівань та ілюзій щодо «визволителів», усі дуже добре пам'ятали репресії, тюрми, вбивства, виселення на Сибір і не вірили в обіцяну свободу та щасливе майбутнє. На жаль, багато українців змушені були приймати доленосне рішення — покинути рідні домівки. Сім'я Любомира не була винятком [210; 265].

Часто владику Любомир згадував у своїх спогадах та інтерв'ю, що його сім'ї пощастило, бо вони уникнули повторної радянської окупації, емігрувавши на Захід. І хоч впродовж мандрівки на долю їхньої родини випало багато труднощів і

випробувань, які супроводжували тоді родини вимушених мігрантів, Гузари уникнули значно більших небезпек, а найголовніше — їхня сім'я зберегла єдність. Звісно, Любомир, як наймолодший, був найбільш люблений та бережений, навіть якщо батьки не мали часу за нагальними клопотами, поруч завжди була старша сестра, яка трепетно піклувалася про свого молодшого брата [274, с. 17].

Навесні 1944 року вантажним автомобілем сім'я Гузарів вирушила з дому. Спершу батьки Любомира не планували назавжди покидати Львів і Україну. Батьки вирішили виїхати з міста у якесь глухе село, де можна було б відносно спокійно перечекати поки пройде лінія фронту, а опісля повернутися до Львова. Проте з'ясувалося, що сім'я Гузарів перебуває у списку родин, які мають бути виселені на Сибір, попри те, що Ярослав Гузар не був учасником політичних чи інших організацій. Це змусило батьків прийняти важке, але остаточне рішення виїхати з України, щоб не наразити сім'ю на небезпеку. Отож, весну й літо 1944 року батько Любомира ще працював у Львові, а мама з дітьми була у селі Межиброди (нині Стрийський р-н, Львівської обл.) у далекої родички – місцевої вчительки. Мешкали у школі. Однак наміру залишатися у цьому селі не було, бо поруч проходила залізниця, яка була потенційним об'єктом для бомбардування. Тож спершу батьки планували невдовзі перебратися у село Буків, що було далі в горах. Натомість, як вже мовилося вище, прийняли рішення їхати на Захід. З собою мали лише по одній валізі з найнеобхіднішими речами. Важливим для нас свідченням про цінності, які плекали в родині, може бути те, що єдиною річчю, яку батько взяв в дорогу, був родинний альбом [155, с. 52–53].

Наприкінці серпня переїхали до Славська, а вже звідти у товарних вагонах, якими людей вивозили до Німеччини на роботу, виїхали з України. Тоді майже підліток Любомир все сприймав як пригоду, можливість побачити світ. Згодом, будучи Главою УГКЦ, Любомир Гузар робитиме акцент на тому, що подорожі необхідні для формування та розширення світогляду молоді, отримання досвіду та нових навичок. «Люди повинні їхати у чужі краї, щоб дивитися, слухати, вчитися і переймати те, чого не побачиш удома, те, що є добрим і корисним» [274, с. 18]. Особливо важливим він вважав не лише засвоєні знання в тому чи тому

навчальному закладі, яким би престижним той не був, а й пізнання світу, бо знання як такі не такі важливі, як «набутий душевний досвід і духовний багаж» [274].

Зі Славська через Угорщину дісталися Австрії. У пам'яті Любомира відклалося декілька яскравих спогадів з того часу. Запам'яталося те, як під час зупинки потяга, люди заметушилися, щоб приготувати собі якусь їжу. Батьки почали розкладали вогнище посеред поля, та в один момент потяг почав рушати, то всі швидко збирали свої речі, щоб не залишитися там. Іншим спогадом було те, як під час чергової зупинки неподалік виднівся сад, в ньому було декілька дівчат. Вони, мабуть, щось розуміли, хто і з яких причин перебуває у цьому поїзді, і поспішно почали рвати плоди, які були у саду. Дівчата швидко прибігли передати кошик з садовою для людей, що були у вагоні. Ще один подібний прояв людяності і великої доброти запам'ятався Любомирові з часу, коли їхали Угорщиною. Поруч розташовувалась військова кухня. Солдати, які там були, почали роздавати суп. Вони в такий спосіб хотіли допомогти людям, що перебували у товарних вагонах. Воїни це робили не через наказ, а тому що самі так захотіли, вони давали те, що в них було [155, с. 55]. Для Любомира Гузара така подорож у невідоме стала випробуванням та можливістю водночас.

Ярослав та Ростислава Гузари зуміли збудувати міцний фундамент і бути відданими традиційним сімейним цінностям. Це стало запорукою мужнього подолання періоду випробувань, невизначеності, труднощів, які могли похитнути підвалини сім'ї, проте лише зміцнили її. Такий непростий період, який був у житті не одної тогочасної сім'ї, зумів показати усю цінність, а навіть святість подружжя. Сім'я для Любомира є образом Святого Сімейства. Він на власному досвіді впевнився, що вона «збереже тебе завжди і всюди, вона саме життя» [274, с. 19].

Гузари поїхали до Австрії у так званий переходовий табір (Штрасгоф), там відбувалася реєстрація людей, а тоді їх відправляли у Німеччинц на роботу. На тривалий період там ніхто не затримувався, тому цей табір і називався — переходовий. Сам табір був досить великим, усі бараки огорожені, наглядачі

стежили за порядком. Десь на другий-третій день перебування у таборі відбувався медичний огляд. Кожна людина, яка туди потрапила, мала своє число в черзі. Любомир відзначав, що там все було досить чемно та професійно організовано. Усе було державним. Люди були забезпечені харчуванням. Нарікань на умови перебування не було, але існувала проблема крадіжок серед тих, хто приїхав у табір. У бараках було легко красти, тому цим користувалися зловмисники. На щастя такої неприємності з сім'єю Гузарів не трапилося [155, с. 59; 211].

Коли Гузари приїхали до Штрасгофа, то дисципліна там була ще досить легкою. Без додаткових труднощів табір можна було покинути, проте буквально вже за тиждень табір набув закритого характеру, і не можна було просто так вийти з нього [155, с. 61]. Далекий родич Ярослава Гузара допоміг їм втекти з цього табору, поки він ще був відкритим [211]. Неподалік Штрасгофа було село Зільбервальд, де батько винайняв кімнату у літньої жінки, яка мешкала разом з племінником. Поруч з їхнім будинком жила інша жінка з дочкою, вони обидві були вчительками. Ярослав Гузар домовився, щоб вони навчали німецької мови його дітей. Вони з великою охотою навчали Любомира і Марту. Поступово знання мови покращувалося, а вдосконалення відбулося вже після переїзду до іншої частини Австрії. У цьому селі пробули з осені 1944 до лютого 1945 року [155, с. 62–64].

Батько Любомира, Ярослав Гузар, в юності навчався у Відні, тому добре знав німецьку мову, що значно полегшувало життя на чужині. Щоб забезпечити сім'ю, почав працювати на фабриці [265]. Щодня батько Любомира їздив до Відня на роботу. Був такий час, що майже щодня було бомбардування міста літаками, тоді вся сім'я дуже хвилювалася за батька, яуий був змушений ховатися у спеціальних бункерах, щоб перечекати час небезпеки. Часом вся сім'я їздила у Відень до церкви святої Варвари, але це було вкрай рідко, бо небезпека бомбардувань завжди була високою. В цьому храмі перебували мощі святого Йосафата Кунцевича, Архієпископа Полоцького, першого священномученика УГКЦ [155, с. 63].

У лютому 1945 року Гузари знову рушили в дорогу, оскільки більшовики підходили до Відня. Сім'я переїхала у село Тімелькам. Там батько працював звичайним робітником на фабриці целюлози. Місцеві жителі приязно прийняли сім'ю, прихильно ставилися, допомагали чим могли, навіть виділили клапчик землі, де Гузари могли вирощувати собі городину. Подібно до Зільбервальду жили у одній кімнаті на мансарді. Від війни втекти не можливо, тут теж довелося ховатися від бомбардувань. На щастя, це не тривало довго. У школу Любомир пішов також у Тімелькамі. Місцева вчителька сумлінно працювала з дітьми, саме там Любомир вдосконалив знання німецької мови. Війна закінчилася у травні 1945 року — цей час добре запам'ятався малому Любомиру [155; 211].

Післявоєнне життя мало свій ритм, батько Любомира працював на фабриці, мама продовжувала поратися вдома і біля хати [155, с. 67]. Сестра ж поїхала у Зальцбург на навчання, бо там українці зорганізували гімназію (докладніше про неї буде мова нижче), а Любомир розпочав навчання у місцевій німецькій школі. «Я був чужинцем», — так про себе говорив Любомир, але водночас був радий, що їхня сім'я зберегла єдність, трималася разом [189, с. 20; 265; 274, с. 17].

1 листопада 1944 року помер Митрополит Андрей Шептицький — велет духу, оборонець і просвітитель українського люду, невтомний захисник людської гідності, провидчий провідник Церкви. Його постать завжди цікавила Любомира Гузара, він читав послання Митрополита, уважно слухав розповіді про нього старших священників і з особливою пошаною говорив про нього. «Відзначу надзвичайно важливий момент: митрополит був не тільки сіячем, вчителем і проповідником, він сам жив тим, про що говорив народові. Звідти походять його сила і святість життя» [68, с. 164]. Звістка про смерть Митрополита для родини Гузарів та багатьох українців стала важким ударом. У березні 1946 року на псевдособорі у Львові радянська влада офіційно ліквідувала Українську Греко-Католицьку Церкву [189, с. 17; 211].

Незважаючи на труднощі та виклики, українці за кордоном гуртувалися, зберігали традиції, формували навколо себе духовно-культурне середовище. Серед біженців були і вчителі з різних регіонів України, які організували гімназію

і навчали дітей. Любомир вирізнявся кмітливістю та прагненням до знань, володів природним талантом, який уміло розвивав і застосовував, незважаючи на відсутність підручників та зошитів для навчання. [189, с. 21; 265].

У 1947 році Любомир також вступив до гімназії в Зальцбурзі. У цьому йому допоміг далекий родич, добре підготувавши юнака. Під час навчання жив у гуртожитку. Спершу було нелегко, проте з часом звик. Навчався дуже ретельно, легше вдавалися гуманітарні предмети. Через рік у місто переїхали й батьки, і сім'я знову стала жити разом, хоча й у дерев'яному військовому бараці. Назагал у таборі Лексенфельд жили здебільшого українці, які намагалися налагодити своє життя навіть у найнесприятливіших умовах. Вони знайшли спосіб виховувати дітей, зорганізувавши українську гімназію у табірному бараці. Серед біженців було чимало освічених, інтелігентних людей, колишніх військових, які займалися навчальним процесом та дисциплінарними питаннями, що зумовило повагу з боку місцевого населення. На території табору діяв невеличкий хор, організацією концертів якого займався Ярослав Гузар. Також в таборі діяла скаутська організація Пласт та Спілка української молоді, які організовували дозвілля, зокрема табори та походи [155, с. 68–71; 274, с. 20–21].

Треба зазначити, що австрійська влада не визнавала організованої українцями «гімназії», однак (що згодом буде важливо для родини Гузарів) її атестат визнавали в США, оскільки школа була під опікою американської влади, яка розуміла потребу людей. Хоч навчалися діти в непростих умовах, де зошит і олівець були розкішшю, а парти та лавки були дуже примітивні і грубо збиті, це не завадило забезпечити високий рівень навчального процесу. Книг не було, професори диктували інформацію, а учні записували. Вчителі були дуже фаховими, працюючими, жертвно та безкорисливо викладалися і старалися якнайкраще для своїх учнів, хоча ніхто їх до цього не зобов'язував. Повоєнний час диктував непрості умови життя, та люди викристалізовували свої цінності й пріоритети. Така простота показувала людям, що є головним у житті [155, с. 68–71; 274, с. 20–21].

Батько Любомира працював охоронцем у іншому таборі, а сестра Марта – в адміністрації табору, де вони перебували. Американська влада утримувала такі переходові табори та різні організації, що займалися справами біженців, надсилала спеціальні пакунки для дітей та молоді, що давало змогу збагачувати раціон і не голодувати, бо іноді відчувався брак їжі [155, с. 70–73].

Любомира не покидало бажання стати священником. Батьки були раді цьому і всіляко підтримували бажання сина. Після приїзду в Австрію Любомир дізнався, що в Сполучених Штатах Америки є духовна семінарія, де б він міг навчатися. Юний хлопець написав листа ректору о. Павлу Івахів про свій намір. Через певний час він отримав відповідь, що коли приїде в США, то його приймуть на навчання [155, с. 85; 211].

Для того, щоб виїхати з Австрії в Америку, сім'я Гузарів повинна була отримати запрошення, з яким допоміг приятель батька Дмитро Галичин. Документ-запрошення називався афідавіт, це було свого роду засвідчення, що певний громадянин США поручається за особу (сім'ю), яка бажає в'їхати в країну, та гарантує утримання і працю в Америці. Дмитро Галичин прислав запрошення, проте попередив, що вже багато таких запрошень вислав і не зможе належно подбати про сім'ю Ярослава, але коли він приїде, то постарається допомогти. Друг дотримав слова, попросив своїх знайомих, сім'ю Демидчуків, щоб вони зустріли в порту сім'ю Гузарів і відвезли до помешкання [155, с. 85].

Отож, у 1949 році Гузари переїхали до США та поселилися в Нью-Йорку. Демидчуки належали до старшого покоління українських переселенців і вже тривалий час жили в Америці, вони винайняли для Гузарів кімнату в домі українця, пана Андрухова [155, с. 92].

Вдома вся сім'я говорила лише українською та старалась берегти все українське. Віра стала тим стрижнем, довкруг якого єдналися українці в еміграції. Церква була частиною «внутрішньої» Батьківщини. Блаженніший Любомир у інтерв'ю приділяв значну увагу темі ідентичності, плекання власної культури та традицій, любові до всього свого [122]. Він говорив, що асиміляція є явищем, притаманним духовно бідним людям, бо мавпування певної культури, що нам не

належить, є не найкращим шляхом [189; 265]. «Кожна людина обирає — залишитися собою, чи заперечити своє походження» [274, с. 30].

Оселившись у Брукліні, Ярослав Гузар дізнався, що парохом церкви є його давній знайомий — отець Микола Вояковський. Саме він допоміг залагодити питання вступу в семінарію для Любомира [155, с. 93]. Вже через три тижні після приїзду в США Любомир поїхав у семінарію святого Василя Великого у Стемфорді та вступив на навчання. В семінарії було 60–70 хлопців, всі були україномовними, проте рівень української у всіх був різним. Семінарія базувалася на українсько-американському навчанні, студії відбувалися двома мовами, та вона була українською за духом [155, с. 100]. Батьки Любомира працевлаштувались, життя потроху внормувалось. Вони призвичаїлись до перебування на чужині, бо бачили, що можливості повернутися в Україну не було. Звісно, туга за Україною була доволі сильною, це особливо відчувалось кожні великі свята, коли вітали одне одного і бажали, щоб наступний рік вже могли святкувати у Львові. З 1960-х років щороку менше і менше так говорили. У 1963 помер батько Любомира [155; 219].

Середню освіту Любомир здобув у малій семінарії. Опісля вивчав філософію у коледжі святого Василя, який діяв при тій же духовній семінарії, а у 1954 році здобув ступінь бакалавра. На цьому його навчання не закінчилося. Любомир розпочав студії богослов'я у Католицькому університеті міста Вашингтон [265]. Любомир Гузар часто з приємністю згадував про цей час. Навчання вимагало значних зусиль, багато наполегливої та кропіткої праці. Любомиру було до вподоби навчання, він захоплювався наукою та любив високу культуру. Зокрема, коли було трохи вільного часу, Любомир з товаришами відвідували театр. Особливо він любив оперу. Ще одним зацікавленням Любомира були історичні романи, та й загалом він любив багато читати. Радю відвідував мистецькі виставки, ходив до різних музеїв. 1958 року завершив ліценціат із богослов'я [155, с. 108–121; 189, с. 24].

30 березня 1958 року, на Квітну неділю, у катедрі святого Володимира у Стемфорді владика Амросій Сенишин висвятив Любомира Гузара на священника.

На свячення приїхала уся сім'я: батьки, сестра і племінниця Марія. Свою першу Божественну Літургію служив на парафії святого Юра у Нью-Йорку, до якої був приналежний. Єпископ покликав отця Любомира для служіння в Стемфордській єпархії. З 1958 по 1969 роки Любомир працював вчителем та префектом, а згодом і віцеректором у Стемфордській духовній семінарії святого Василя. Викладав курс української мови, а пізніше й історію філософії. Ступінь магістра філософії здобував 1967 року у Фордгамському університеті Нью-Йорка. Також отець Любомир був душпастирем в Українському народному союзі, так званій «Союзівці», та в виховному осередку Спілки української молоді [155, с. 111–114; 189, с. 24–26; 212; 265].

Отець Любомир, будучи ще семінаристом, брав активну участь у процесах та заходах, які допомагали українцям не піддатися асиміляції, зберегти свою національну ідентичність. Українці горнулися один до одного, прагнули єдності на чужині, намагалися відтворити навколо себе світ, який через певні причини втратили. Об'єднавчими факторами українців були релігія, мова та фольклор. Віра для українців ставала точкою повернення на Батьківщину. Церковна обрядовість давала змогу поєднатися не лише з Богом, а із втраченою на фізичному рівні Батьківщиною. Українські громади творили різні організації, відновлювали національно-патріотичні рухи, гуртували молодь та передавали традиції, прививали та підсилювали любов до всього українського. Великого значення набувала відданість Україні, яка проявлялася у різноманітних формах. Любомир Гузар вважав, що процес асиміляції притаманний людям, які є духовно бідними, без почуття власної ідентичності. І додавав: подібне копіювання ще не робить з людини американця. Перед кожним емігрантом стояв вибір — залишитися собою чи заперечити своє походження. Якби цього не хотілося, проте асиміляція відбувалася, якщо сама людина свідомо не робила протистояння, аби не втратити себе. Духовне та культурне збагачення країни, в якій мешкає людина, відбувається завдяки різноманіттю її громадян, бо кожен від себе додає щось унікальне [274, с. 28–33].

Любомир Гузар брав активну участь у пластунському русі, був капеланом таборів, які організовувала Спілка української молоді. Він брав участь у численних з'їздах, спрямованих на оновлення та вдосконалення «Пласту», на збереження української ідентичності молоді в діаспорі. До завершення земного шляху належав до куреня «Червона калина». Харизма цього куреня полягала у плеканні козацьких традицій. Ця скаутська організація мала на меті християнсько-патріотичне виховання та формування молодих людей, а її девіз — «Бог і Україна». Ще молодим священником він організовував дискусійні зустрічі з православними духівниками, щоби виробити стратегію та можливі шляхи екуменічного діалогу та порозуміння між різними християнськими конфесіями. Він горів ідеєю екуменізму [155, с. 121–122; 212; 265].

Українці гуртувалися навколо різних культурних осередків. Одним із них була «Союзівка» — український культурний центр, заснований громадською організацією Український народний союз у 1952 році у курортному містечку Кергонксон. Він був своєрідною мінікопією України, кожна будівля мала назву певного регіону. Культурні заходи, рідна мова, своя церква давали змогу на певний час відчувати себе вдома, на Батьківщині, тримали разом українців. Вже тоді отець Любомир всіляко сприяв плеканню українського духу на чужині, заохочував чуття єдиної родини. Він приїжджав на «Союзівку» доволі часто, а під час навчання проводив там канікули. Владика Амвросій доручив отцю Любомиру щонеділі служити Божественну Літургію для українців, які приїжджали на «Союзівку». Центр дуже добре розвивався, діяло чимало програм, тож люди стали приїздити тули не лише влітку, а й упродовж всього року. Звісно, виникла потреба в духовному проводі. З ініціативи людей, які звернулися до отця Любомира, розпочався процес створення парафії. У 1966 році владика Йосиф Шмондюк дав своє архиєрейське благословення на заснування нової парафії УГКЦ. Це була перша парафія отця Любомира, на якій він душпастирював до 1969 року [155, с. 115–117; 274, с. 36–37].

Після Другої світової війни відбулася чергова та досить значна хвиля еміграції українців. Зважаючи на те, що наш народ є релігійним, в українських

емігрантів, природно, виникла потреба мати на чужині свою Церкву [122]. Українська Греко-Католицька Церква мала у США та Канаді вже доволі розбудовану ще за Митрополита Андрея структуру і надавала українським поселенцям духовну опіку, а її парафії справді можна було назвати українськими культурними осередками. Проте на повну силу вона розвинула свою діяльність, коли її очільник Патріарх Йосиф Сліпий, наступник Митрополита Андрея Шептицького, був звільнений з ув'язнення в радянських таборах і депортований до Рима. Лише після смерті Сталіна наша діаспора почала отримувати послання від свого Глави Церкви [189, с. 27]. Довгих 18 років ув'язнення підірвали здоров'я Патріарха Йосифа та не зламали його дух і волю. По прибутті до Рима Патріарх розвинув активну діяльність задля відродження Церкви, шукав діяльних священників, щоб створити її міцну основу. Особливо звертав увагу на тих, хто мав хист та бажання до науки, позаяк сам був науковцем і усвідомлював велику потребу в розвитку наших освітніх та наукових інституцій на чужині. Не оминув своїм прозорливим оком й активного отця Любомира [189, с. 29]. Любомир Гузар неодноразово згадував Патріарха: «Він був більший за мене. Це ж був великий сповідник віри, для нас це багато важило» [29, с. 66].

Любомир Гузар, будучи молодим ієреєм, супроводжував Йосифа Сліпого у пастирських візитах до різних місцевостей, де проживали українці. Саме тоді мав змогу більше пізнати його особистість. Особливо любив його проповіді, звернені до молоді: Патріарх заохочував молодих людей до навчання, праці та «здобуття наукової сили». У своїх споминах Любомир підкреслював, що він був людиною високої культури, багато працював над собою. Патріарх Йосиф голосно промовляв, рішуче діяв задля розбудови УГКЦ, а головно заради збереження Церкви, яка зазнавала гонінь на території України, бо був твердо переконаний в тому, що вона обов'язково буде вільною. З пастирськими візитами Патріарх побував у численних осередках УГКЦ в різних країнах і на різних континентах (у деяких й двічі), щоб запевнити у батьківському проводі, розбудувати структуру Церкви [212]. Ще одним завданням, яке ставив перед собою цей провідник Церкви, — підготувати все, що буде потрібне відродженій вільній Україні,

насамперед добре вишколені люди. Йосиф Сліпий шукав особистостей, які б готові були послужити Церкві, людей на яких можна було б покластися. Патріарх Йосиф звернув увагу на вміння молодого отця Любомира бути чутливим до потреб людей, чути і розуміти різні покоління, добирати потрібні слова та вміти конструктивно вирішувати проблемні ситуації. Отець Любомир мав хист до проповідництва, вмів промовляти до людей так, щоб вони почули, зрозуміли та з охотою прийшли знову. Він захоплював своєю простотою та вмінням слухати. Манеру спілкування і здатність розуміти людей в отця Любомира ще з дитинства виховувала і закладала мама, часто наголошуючи на формулі: «Подивися, оціни, застосуй» [155, с. 141; 189, с. 30; 274, с. 51–57].

У 1969 році отець Любомир поїхав в Рим на освячення собору Святої Софії. Там він вирішує продовжити богословські студії, на що отримує схвалення та благословення від Патріарха Йосифа Сліпого та свого правлячого єпископа Йосифа Шмондюка. Любомир вибрав тему дисертації не випадково, оскільки у різний спосіб розвивав тему єкуменізму впродовж свого життя. Зокрема, його цікавила постать Митрополита Андрея Шептицького і його візія у справі єдності церкви. «Людиною, яка, може найбільше на моє життя вплинула, хоча я тільки раз його на хвилину бачив, думаю, був Шептицький. Я завжди на нього дивився як на взір людини й душпастиря. А чим старший, тим більше навіть. Коли я пізніше науково вивчав і читав його твори, застановлявся і старався довідатися про нього від людей, то тим більше я знаходив дуже цікавого, що служило мені й служить як свого роду примір» [133; 155, с. 29]. Ступінь доктора богослов'я Любомир Гузар здобув 1972 року в Папському Урбаніанському університеті (м. Рим), тема дослідження була: «Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901–1944). Провісник єкуменізму» [189, с. 30; 274, с. 58].

Ще до завершення навчання в Римі Любомир вирішує стати монахом. Думка вибрати богопосвячений стан була для нього не новою. В Римі Любомир остаточно утвердився в своєму покликанні, а сприяло цьому часте перебування в монастирі Студійського уставу в Гроттаферраті (біля Рима), зокрема там він жив, коли писав свою наукову працю. Харизма та молитовний спосіб життя монаших

спільнот Студійського уставу імпонували отцю Любомиру, тому він вирішує посвятися Богові саме як монах-студит [189; 274].

Отець Любомир був людиною молитви. На його думку, молитовне монашество, до якого він мав бажання приєднатися, надзвичайно важливе для Церкви. Існує чимало засадничих принципів у монашестві, та варто виділити два основні: молитва і праця. Отець Любомир наголошує на тому, що саме ці два компоненти є взаємодоповнюючими фундаментальними категоріями, між якими важливо тримати рівновагу. Саме поняття «молитва» отець Любомир означував так: це «не є щось, що я даю Богові, а Бог дає мені [...] Це є спілкування з Богом [...], що має свої наслідки, конкретно, практично» [155, с. 166].

Патріарх Йосиф підтримав його бажання стати монахом, проте заохотив спершу випробувати себе у бенедиктинському монастирі, що у селі Маттен (Німеччина). Невипадково для проходження новіціату була обрана спільнота бенедиктинців, їхній статут і уклад життя схожі до Студійського уставу. Там о. Любомир перебував більше року і почувався як вдома [189, с. 31; 274, с. 60–61].

Патріарх Йосиф не зовсім поділяв бажання отця Любомира бути монахом Студійського уставу, бо хотів заснувати нове згромадження, яке б опікувалося семінаріями та вищими навчальними закладами, і бачив, що у цьому зможе добре послужити Гузар [155, с. 156]. Йосиф Сліпий мав мрію заснувати Український католицький університет, і подібне згромадження могло б опікуватися ним. Загалом отець Любомир поділяв думку Патріарха, і бачив досвід подібних закладів в Америці, та все ж віддавав перевагу монашому життю Студійського уставу. Блаженніший Йосиф підтримав вибір отця Любомира. У 1973 році отець повернувся до Рима і 24 червня склав вічні обіти в монастирі святого Теодора Студита «Студіон» (Італія) [155, с. 159; 212].

У 1963 році Патріарх Йосиф заснував Український католицький університет в Римі. Цей заклад став спадкоємцем Греко-католицької богословської академії, що була заснована у Львові з ініціативи Митрополита Андрея Шептицького у 1929 році, першим ректором якої був саме Йосиф Сліпий. З відновленням незалежності України у Львові в 1994 році було відновлено Львівську

богословську академію, а у 2002 році на базі академії з благословення Блаженнішого Любомира Гузара був заснований Український католицький університет у Львові [80], що було здійсненням мрії Патріарха Йосифа, який хотів, щоб в Україні було багато освітніх закладів з виразно християнським скеруванням [155, с. 155–156]. Звертаючись до спільноти УКУ Блаженніший Любомир скаже: «Мрія прадідів реалізована: пізнати дійсність, правду, яка нас визволить, жити красою, яка нас одуховлює, творити добро, яким повинне сповнитись наше єство. Ми сьогодні стоїмо біля колиски чогось дуже великого, цінного, дуже потрібного, і треба ще раз подякувати Богові, що маємо свій Український католицький університет» [146, с. 280–281].

У 1974 році отець Любомир став настоятелем монастиря святого Теодора Студита «Студіон» (Італія). У монастирі проживало небагато монахів, проте він славився своєю гостинністю та молитовною атмосферою. Любомир Гузар дуже тепло згадував той період. Там він фізично працював разом з братами-монахами, бо мали невелике господарство, з якого й утримували спільноту. Таке служіння в монастирі йому дуже імпонувало, він по-новому відкривав грані своєї особистості, поглиблював свою віру та духовність [274, с. 63–65].

Владика Борис Гудзяк, єпископ Української Греко-Католицької Церкви, згадував, що в роки навчання в семінарії, коли відвідував монастир студитів на великі свята чи реколекції, його зачудовувала атмосфера радості, яка перебувала у тих стінах [1, с. 34]. Духовні настанови Любомира Гузара «були наближеними до земних реалій і ніколи не були завуженими, категоричними чи ідеалогічними. Для всіх, хто його знав, його слова, манери — уся його особистість — були відкриттям нових вимірів духовного життя» [189, с. 35].

Життєвим кредо отця Любомира Гузара були слова: «Моліться та працюйте!». Цей вислів часто лунав як заохочення для багатьох людей, з якими його зводила життєва дорога. Не лише інших спонукав до виконання, а й сам активно втілював його в своєму житті. Отець Любомир ще додавав, що необхідна гармонія між цими двома поняттям, аби навчитися тримати рівновагу у житті між працею та молитвою, які взаємодоповнюють одна одну [189, с. 32–33]. Молитва і

праця для Любомира Гузара були наріжними каменями, на яких будувалася його діяльність.

Листування Любомира Гузара з матір'ю показує, наскільки сильно він був заангажований у різні події, а також його щільний графік [222, с. 30]. Патріарх Йосиф Сліпий залучав отця Любомира до різних завдань, зокрема, він опікувався справами студитів, викладав еклезіологію (вчення про Церкву) у Папському місійному університеті «Урбаніана» (1973–1984), здійснював реколекції (дні духовної віднови) для вірних, їздив до різних країн у справах патріарших товариств, виступав на конференціях, візитував монастирі. Отець Любомир дуже любив викладати, спілкуватися зі студентами, проте був досить вимогливим на іспитах [155, с. 185–186; 212; 265].

Патріарх Йосиф дбав про розвиток науки, прагнув створити наукові осередки на поселеннях. Заснувавши у 1963 році Український католицький університет в Римі, бажав створити його філії у різних країнах світу. Глава Церкви бачив великий потенціал Гузара, тож активно залучав його до реалізації планів на благо Церкви та України. Йосиф Сліпий мав глибоку довіру до отця Любомира, тому зробив його членом Львівської капітули, дорадчого органу, до якого входили також отці Іван Музичка, Іван Дацько та Іван Гриньох [189, с. 33–34; 274, с. 66–67; 265].

Патріарх Йосиф з огляду на важкі обставини, слабе здоров'я, а також інші фактори, приймає важливе та вкрай необхідне рішення — таємно, щоб не знала радянська влада і Ватикан теж, висвятити на єпископів о. Любомира Гузара, о. Степана Чміля та о. Івана Хому. 2 квітня 1977 року в монастирі святого Теодора Студита (Гроттаферрата) відбулася таємна єпископська хіротонія, про яку нікого не повідомили, навіть Святий Престол, як цього вимагало канонічне право [189, с. 35–36]. Таке рішення Патріарха Йосифа для отця Любомира було досить несподіваним. Але з пошани та послуху до Глави Церкви отець Любомир погоджується. Сама хіротонія відбувалась в «Студіоні», де було дуже обмежене коло людей і все трималося в таємниці задля безпеки нових єпископів УГКЦ [2]. До 1995 року висвячені єпископи не виявляли своєї єпископської гідності і не

діяли як єпископи. Лише у грудні 1995 року Папа Іван Павло II посприяв тому, аби Синод Єпископів УГКЦ визнав єпископами Любомира Гузара та Івана Хому, владику Степан Чміль помер раніше [155, с. 190; 213].

Після смерті Йосифа Сліпого УГКЦ очолив Мирослав Іван Любачівський (1914–2000). У 1991 році він урочисто повертається в Україну, де відроджує Церкву, що тільки вийшла з підпілля, відновлює діяльність духовних навчальних закладів, створює нові єпархії, налагоджує катехитичну діяльність тощо [189, с. 39; 196].

1985 року в Радянському Союзі розпочалася перебудова, етап падіння тоталітарної системи. Час, коли Михайло Горбачов налагоджував зовнішні відносини, зокрема і з Ватиканом. У травні 1989 року духовенство УГКЦ організувало мовчазне стояння в Москві на Красній площі, а вірні Церкви організували пікет на Арбаті, який тривав пів року. Врешті справедливість таки бере гору: Українська Греко-Католицька Церква виходить з підпілля [196; 265; 274].

1990 року отець Любомир вперше за довгий час приїжджає в Україну на короткий період. А вже після проголошення Незалежності України 24 серпня 1991 року значна частина духовенства приймає рішення повернутися в Україну. Відтак 1993 року монаша спільнота студитів з-під Рима повертається на Батьківщину та оселяється в с. Зимна Вода, що поблизу Львова. Люди, які жили неподалік, дуже приязно ставились, допомагали чим могли, а брати-монахи намагалися адаптуватися до нових умов, викликів та труднощів. Через два роки ця монаша спільнота переїжджає на Тернопільщину [274, с. 106].

Одразу після повернення в Україну отець Любомир став духівником та викладачем у Львівській духовній семінарії, викладав літургійно-духовні предмети, а також еклезіологію (науку про Церкву) [189, с. 43–44]. Любомир Гузар усвідомлював свою інакшість, це допомагало йому долати страх та комплекс меншовартості в українців, які зазнали тиску Радянського Союзу. Він майже одразу зрозумів, що буде служити у досить зраненому суспільстві, серед глибоко травмованих людей, що були позбавлені свободи, яких, як він казав, з

особистостей перетворили на «людський матеріал» [274, с. 109–110]. Перед Любомиром стояли серйозні виклики: лікувати рани і відстоювати гідність людської особи, утверджувати в єдності та донести, що відповідальність за державу лежить на кожному українцеві [132; 265].

Життя в Україні було непростим. Повернувшись на Батьківщину, Любомир Гузар переживав змішані емоції: радість переповнювала його, а водночас прикрі враження від доволі гнітючого середовища. Спершу було непросто адаптуватися до нових реалій. Проте Любомир зовсім не був розчарований, він захоплювався мужністю та відвагою людей, духовенства, мирян, що змогли вистояти в таких складних умовах. Будучи прекрасним духівником, проповідником і тонко відчувачим людей, Любомир Гузар не будував повітряних замків, а реалістично оцінював ситуацію. Він усвідомлював, що покликаний служити у суспільстві, яке по-новому повинне вчитися жити у свободі, з багатьма соціальними, політичними проблемами, що роз'їдають країну. Питання свободи дуже турбувало владика Любомира, він часто порушував його у своїх численних інтерв'ю. Говорив, що «свобода — це стан, у якому людина може і повинна перебувати. Потреба перебування у свободі є наслідком виховання, а це робиться не враз» [274, с. 110]. Він хотів і всіляко намагався піднести гідність людської особи, показати її цінність та в кожному бачити людину, її безмежний потенціал. Любомир Гузар розумів і бачив, скільки всього треба зробити, та розумів численні виклики, що стоять перед Церквою, яка вийшла з підпілля. Радість людей, які вільно можуть молитися в церкві, дуже надихала Любомира, як і все духовенство, яке приїхало з-за кордону [155, с. 246; 274, с. 110].

Попри те, що отець Любомир мав єпископську хіротонію ще 1977 року, він, як вже йшлося вище, не служив як єпископ, аж доки Папа Іван Павло II визнав його єпископські свячення. Синод Єпископів наприкінці 1995 року вибрав владика Івана Хому прокуратором (представником УГКЦ в Римі), а владика Любомира Гузара призначили екзархом Києво-Вишгородського екзархату. З того часу Любомир Гузар був офіційно та публічно визнаний як єпископ і міг провадити свою працю як єпископський екзарх для Східної України. Завдання,

яке стояло перед ним, — розвивати Церкву. 1 червня 1996 року, владика Любомир був утверджений на уряд у церкві на Аскольдовій Могилі в Києві. Екзархом побув дуже короткий час, але за цей період зумів відвідати досить велику частину України, де ознайомлювався із ситуацією, яка була на той час. Зустрічався з місцевою владою, вірними УГКЦ та різними людьми. Своєю відкритістю, позитивним баченням, вмінням добре налагоджувати зв'язки, комунікативністю та простотою привертав увагу щораз більшої кількості людей, які ставали його прихильниками та однодумцями [155, с. 250–252; 189, с. 46–47; 274, с. 112].

14 жовтня 1996 владика Любомира Гузара було призначено єпископом-помічником Глави УГКЦ із повнотою адміністративних повноважень, бо стан здоров'я Мирослава Івана Любачівського значно погіршився і йому було важко справитися із виконанням всіх обов'язків. Фактично в останні роки життя Блаженнішого Мирослава Івана, владика Любомир виконував обов'язки Глави Церкви [189, с. 46–47]. Зокрема дбав про загальні справи Церкви, окремих єпархій, часто виїжджав за кордон, заступав Главу УГКЦ на різних заходах, вів адміністративні справи, вирішував нагальні питання та дбав про вірних і Церкву. Варто зазначити, що Блаженніший Мирослав Іван Любачівський довіряв своєму помічнику і всіляко підтримував його [155, с. 256].

Після смерті Мирослава Івана Любачівського 14 грудня 2000 року владика Любомир приступив до «виконання обов'язків Апостольського адміністратора УГКЦ» [189, с. 47]. Вже через місяць був скликаний Надзвичайний Синод Єпископів УГКЦ, на котрому владика Любомира обрали Архiepіскопом Львівським та Главою УГКЦ [170; 177]. Папа Іван Павло II затвердив рішення Синоду та надав Любомиру Гузару чин Кардинала. Урочиста церемонія інтронізації Глави УГКЦ відбулася 28 січня 2001 року в Архикатедральному соборі святого Юра (Львів) [196; 214].

Рішення Синоду Єпископів для Любомира Гузара було досить несподіваним, він був не надто в захваті від цього. Проте із послухом прийняв нові обов'язки та повноваження. Завдяки навчанню у семінарії, де виховувався та

здобував освіту, Блаженніший Любомир був здатний дбати про «суспільне загальне добро, молодь, школи, шпиталі, хворих, справедливість і так далі» [155, с. 263], — на що і звертав свою увагу.

Як кожна людина має в житті якісь прагнення, так само попри всі виклики та перипетії Блаженніший Любомир завжди бажав «бути людиною». Про це він говорив у численних інтерв'ю, зустрічах та зверненнях, додаючи що не певний до кінця, що це означає. Він мав своє уявлення і прагнув досягти його. Людина в його розумінні — це постать, сповнена свободи, простоти, доброти та природності. Блаженніший Любомир згадує, що лише декілька таких особистостей зустрічав на своєму життєвому шляху. Таким для нього був Андрей Шептицький, який справив велике враження на Гузара. Митрополит був особистим прикладом, який він наслідував і заохочував інших до цього кажучи: «Не тільки захоплюймося прикладом Митрополита, а й стараймося його наслідувати, щоб так, як цей взірець, син нашого народу, митрополит нашої Церкви, щоб і ми всі втішалися Божою ласкою. І щоб той добробут, духовний і матеріальний, про який мріяв Митрополит Андрей, став дійсністю» [68, с. 164; 151; 155].

Блаженніший Любомир Гузар є однозначно прикладом «вільної людини» для нового покоління українців. Він як духовний лідер зробив значний внесок у розвиток нашого суспільства, Церкви та народу. Водночас багато вірних від моменту його смерті у 2017 році були переконані у святості життя Блаженнішого Любомира, тож 26 лютого 2024 року Отець і Глава УГКЦ Святослав Шевчук видав декрет, яким проголосив початок беатифікаційного процесу Патріарха Любомира Гузара [262].

В Українській Греко-Католицькій Церкві є Постуляційний центр беатифікацій та канонізацій головою якого є о. Полікарп Марцелюк, ЧСВВ (Чин Святого Василя Великого). У своєму інтерв'ю він розповідає про особливості такого процесу, де зазначає, що аби довести славу святості Блаженнішого Любомира Гузара «розслідування буде потрібно проводити шляхом збору доказів як свідків життя, так і вивчення документів про весь період життя, геройську

практику чеснот та славу знаків його заступництва, через які Господь Бог немов вказує на Своє благовоління у ньому через надзвичайні оздоровлення чи інші випадки надзвичайного заступництва. У випадку кардинала Любомира відбудеться розслідування щодо визнання геройської практики чеснот» [3].

Процес беатифікації Любомира Гузара розпочався, і ймовірно буде відбуватися досить тривалий період часу, що зумовить ґрунтовні дослідження та підсилить актуальність постаті Блаженнішого Любомира. Визнання святості спонукатиме людей до наслідування, мотивуватиме до глибшого аналізу творчої спадщини Любомира Гузара, а також заохочуватиме до використання його настанов, дороговказів у житті. Процес визнання святим Любомира Гузара має теж суспільну функцію, оскільки може принести духовну користь не лише християнам в особистому зростанні та тим людям, для кого він став авторитетом, чи може ним стати. Популяризація постаті Любомира Гузара серед наших сучасників дасть змогу розширити кругозір і сприяти різнобічному розвитку особистості, який базуватиметься на морально-ціннісних орієнтирах.

Отже, життя Любомира Гузара, період становлення, виховні впливи, труднощі і виклики, які стояли перед ним з раннього дитинства, яскраво характеризують його як високоморальну особистість. Передумови формування його педагогічних поглядів простежуємо у його біографії та професійному шляху, а також в контексті соціокультурних та історичних умов, які вплинули на його розвиток як активного діяча українського суспільства.

Одним із чинників формування його особистості стало сімейне середовище. Виховні ідеали, які супроводжували Любомира, були закладені ще з раннього дитинства. Цінності та принципи були для нього чіткими та постійними дороговказами. У своїх повчаннях він часто згадує сім'ю, в якій зростав, як приклад доброго виховання. Своім батькам він завдячував ґрунтовними світоглядними засадами, глибоким релігійним вихованням і освітою, а також прищепленням любові до рідної мови та землі. Вони зуміли створити сприятливе середовище для його самоусвідомлення та відчуття приналежності до

українського народу. [270]. «Я дякую і мамі, і батькові, і дідам своїм, які мали таке сильне почуття родини, родинної спільноти» [259, с. 45].

Багато відомостей про приклад доброго виховання у сім'ї Любомира черпаємо із його спогадів та свідчень близьких. Добре виховання, молитва, освіта і все українське завжди було на першому місці в нашій родині, — згадує племінниця владики п. Марія Рипан [189, с. 12]; «у родині панувала любов до України та до Церкви» [189, с. 15]. Єдність у родині та взаємна підтримка були основою сімейного затишку, будування родинної спільноти. Перебуваючи вдалині від сім'ї — на навчанні, а відтак у Римі при Патріархові Йосифі, згодом у монастирі — Любомир Гузар листувався з рідними, підтримував постійний контакт попри свою завантаженість багатьма іншими важливими справами. Про особливо теплі стосунки між матір'ю та Любомиром довідуємося з їхнього листування. Листи, написані із турботою, пронизані словами підтримки та любові: «Найдорожчий мій Синочку», «найдорожча Мамусю!», «дуже радію, що існує надія побачити Тебе», «цілую ручки! Ваш Любко» [222, с. 24–26].

Саме тому Блаженніший Любомир Гузар у численних повчаннях підкреслює, що виховання та досвід, отриманий у родині, мають вирішальне значення для формування особистості. Споглядання поведінки батьків і їхнього опікування ним і сестрою мали вагомий вплив на формування його як особистості, а також становлення його ідей та поглядів на виховний процес. Він переконаний, що сімейне середовище відіграло ключову роль у його житті, закладаючи добру основу для майбутнього [7].

Варто виокремити ще одну передумову формування педагогічних поглядів Любомира Гузара — це освіта та професійний шлях. Отримана освіта та професійна підготовка в різних навчальних закладах сприяли розширенню його світогляду та формуванню унікальних підходів до виховання. Викладацька діяльність Любомира Гузара у різних країнах та спілкування зі студентами викристалізовували його уявлення та візію про педагогічний процес. Окрім власного досвіду, формуванню його педагогічних переконань сприяли також

наставники, викладачі, духівники і педагоги, які вплинули на нього, формуючи його як особистість.

Аналізуючи біографію Любомира Гузара та виокремлюючи чинники формування його педагогічних поглядів, треба звернути увагу також і на соціокультурний контекст, в якому зростав, навчався, служив та працював майбутній Глава Української Греко-Католицької Церкви. Середовище, в якому перебував Любомир Гузар до повернення в Україну, мало одне бачення, а згодом видозмінювалося відповідно до запиту суспільства, викликів та тодішньої ситуації. Політичні, культурні та соціальні зміни в Україні також мали значний вплив на його педагогічні погляди, зокрема на роль освіти у суспільстві та шляхи її вдосконалення.

Часті зустрічі Любомира Гузара з інтелігенцією, молоддю, студентами, викладачами, педагогами свідчать про небайдуже ставлення, а навіть про заангажованість та бажання вдосконалили, підтримати освітній процес, завдяки якому формуються особистості з почуттям гідності, готові працювати задля загального блага у суспільстві в якому виростають. Кредо Любомира Гузара, яке він часто повторював, «Моліться і працюйте!», спонукало до активних дій свідомих та критично мислячих громадян України.

1.3. Основні напрями громадської та просвітницької діяльності Любомира Гузара

Любомир Гузар був активним громадянином та відповідальним членом суспільства, в якому жив і працював. Його почуття відповідальності перед своїм народом часто ставали рушієм та насагою до активної, цілеспрямованої діяльності. Він неодноразово звертав увагу народу на реалізацію принципу загального блага, який на його думку, свідчить про зрілість суспільства. Природне бажання добра — спершу для себе, а відтак для ближнього — виводить особистість з індивідуального виміру у суспільний. Такими глибокими

філософськими категоріями мислив Любомир Гузар та своїм життям свідчив практичне їх застосування. З високим професіоналізмом, компетентним та дещо інноваційним баченням він підходив до розв'язання різноманітних запитів чи проблем, які стосувалися Церкви та держави. Він став моральним авторитетом для українського суспільства, на якого рівнялося чимало людей, до думки якого дослухалися та якої потребували.

У житті Любомир керувався духовно-моральними цінностями та дороговказами, які були добре сформовані та закладені ще змалку у сім'ї. Варто зазначити, що Любомир Гузар не боявся бути неприйнятим через свої погляди, чітко формулював своє бачення і діяв виключно заради добра народу та держави. Його небайдужість до потреб людини, піднесення гідності кожного зокрема, бажання послужити і водночас адекватна реакція на суспільно-політичні події не залишала осторонь людей, які бажали зростати у свободі та правді.

Любомир Гузар здійснював просвітницьку діяльність різними способами. Його активна позиція, діяльнісний підхід, висока ерудованість, щирість та сучасність відкривали безліч шляхів для цілеспрямованого та опосередкованого впливу на громадянське суспільство. Він активно реалізовував просвітницьку діяльність у публічних виступах, письмових зверненнях до вірних Церкви та народу, численних інтерв'ю, дипломатичних зустрічах, посланнях до різної цільової аудиторії. Простота, турбота, вміння комунікувати та батьківська опіка були візитівкою Любомира Гузара. Ці риси відзначало чимало людей, головне ті, що добре його знали.

Завдяки здобутій освіті та професійній діяльності Любомир Гузар мав змогу формувати морально-духовні цінності, здійснювати навчально-виховну роботу, мотивувати до саморозвитку, підтримувати психологічний стан народу, висловлювати свою позицію щодо певних проблем суспільства та пропонувати шляхи їх подолання. Безперечно, найбільший розквіт його діяльності припадає на період обрання на посаду Глави УГКЦ.

Під його керівництвом УГКЦ стала потужним центром не тільки релігійного, але й культурного та соціального життя України. Любомир Гузар

активно сприяв відновленню та розвитку релігійної освіти, підкреслював важливість формування християнських цінностей в сучасному суспільстві. Він приділяв велику увагу роботі з молоддю, активно використовував медіаресурси для просвітництва та комунікації з вірянами, а також широкою громадськістю. Його інтерв'ю, проповіді та публічні виступи регулярно транслювало телебачення та радіо, публікували в пресі та Інтернеті, даючи йому змогу активно комунікувати з людьми, незалежно від їхньої географічної та соціальної приналежності.

У цьому підрозділі ми проаналізуємо та розкриємо напрями просвітницької діяльності Блаженнішого Любомира Гузара, зокрема розглянемо різні аспекти його діяльності після того, як він став Главою Української Греко-Католицької Церкви. Особлива увага буде приділена його внеску у розвиток церковного життя, освіти та культури, а також його ролі у зміцненні міжконфесійного діалогу і взаєморозуміння у суспільстві.

Також розглянемо його активну участь у громадському житті після виходу на емеритуру. Адже, незважаючи на зміну офіційного статусу, Гузар й надалі був важливою фігурою в суспільних обговореннях, висловлюючи свої погляди щодо важливих соціальних, політичних та етичних питань. У цей період його все частіше називали моральним авторитетом і визнавали його вплив на духовне життя країни.

На початку нового тисячоліття, коли Любомира Гузара обрали Патріархом УГКЦ, Україна перебувала на переломному етапі свого розвитку. Це був час, коли країна, відроджуючись з-під руїн радянської імперії, шукала свій шлях до демократії, економічного процвітання та культурного відродження. Державотворчі процеси, що відбувалися в Україні, були складними та суперечливими, оскільки країні доводилося шукати баланс між збереженням власної ідентичності та інтеграцією до світового співтовариства.

У той час перед українським суспільством стояли численні виклики: політична нестабільність, економічна криза, корупція та втрата моральних орієнтирів. До того ж, важливим завданням було подолання пострадянського

минулого та його негативного впливу на розвиток держави і суспільства. Все це вимагало від народу надзвичайних зусиль та пошуку опори в традиціях, вірі та культурних цінностях.

В такий важкий для нації час Любомир Гузар прийняв відповідальність за духовне керівництво УГКЦ, ставши не лише релігійним лідером, але й моральним авторитетом для багатьох українців. Його обрання на посаду Патріарха стало символом надії та оновлення не тільки для вірних Греко-Католицької Церкви, але й для українського народу [191]. Гузар зумів втілити в собі образ лідера, який здатний надихнути на зміни, підтримати в скрутну годину та вказати шлях у майбутнє.

З перших днів свого служіння, Патріарх Любомир став активним учасником суспільного життя, відстоюючи права та свободи громадян, підтримуючи ідеї миру та взаємоповаги між різними конфесіями та етнічними групами. Він неодноразово виступав із закликами до політичних лідерів та всього суспільства про необхідність духовного відродження, яке стане фундаментом для побудови міцної, справедливої та заможної держави.

Як новообраний очільник УГКЦ Любомир Гузар спершу не мав чіткого плану дій чи визначених векторів діяльності. У нього не було амбіцій до кар'єрного росту, він був прихильником тихого, молитовного монашого життя, яке було йому більш притаманним, «молитва була стрижнем усього, що він робив у житті, — джерелом думок, ідей для праці, для потішення» [21, с. 155]. Проте він, покійно прийнявши рішення Синоду Єпископів, бере на себе відповідальність очолити Церкву. З огляду на своє становлення та виховне середовище, попередній досвід адміністрування він ставить перед собою цілі, які намагається реалізувати у діяльності як Глава Церкви та активний громадянин держави. Любомир Гузар добре усвідомлював, що з обранням його на Патріарха, він став впливовою людиною і вся його діяльність є публічною, що тягне за собою велику відповідальність.

Інtronізація Блаженнішого Любомира Гузара як Глави УГКЦ урочисто відбулася 28 січня 2001 року у львівському соборі святого Юра. Вона була

моментом великих очікувань і сподівань для вірних УГКЦ, адже всі з нетерпінням очікували, яку стратегію проголосить новий Патріарх [196, с. 567]. Промова Блаженнішого Любомира Гузара була не просто важливою подією, але й викладом його бачення майбутнього Церкви та народу. У ній Гузар звертався до вічних цінностей, підкреслюючи важливість віри, спадкоємності традицій і необхідність єдності серед українців [178; 213].

Важливим акцентом його промови був непорушний зв'язок з попередниками як символ безперервної тяглості віровчення та духовної спадкоємності. Гузар нагадав, що стаючи на престол первосвятителів, він продовжує місію тих, хто перед ним служив Церкві, зберігаючи та примножуючи духовне багатство, передане галицькими митрополитами. Це було не просто звернення до історичної спадщини, але й глибоке відчуття відповідальності за збереження цих священних зв'язків, що формують ідентичність УГКЦ та її вірних.

Він говорив про важливість святої віри як основоположного каменя життя народу, згадуючи про історичний вибір наших предків на користь християнства, що сформувало український народ як християнську громаду. «Свята віра сформувала наш народ: ми є християнський народ, ми народ, який живе згідно з приписами Христа» [178].

Відзначаючи приклади єпископів, священників, мирян, які жили вірою навіть під час переслідувань, Гузар відзначив віру як найцінніше багатство Церкви. Блаженніший підкреслив, що жити вірою – бажати того ж, чого бажає Ісус, і відкидати те, що Він відкидає, наголошуючи на важливості не шукати помсти як ознаки великодуховної і сильної віри. Він радів, що народ, вийшовши з переслідувань, залишився віруючим, але водночас визнавав, що віра цього народу потребує досвідчення та розуміння, як то правильно жити за вірою [178].

Особливу увагу у своїй промові Блаженніший Любомир приділив проблемі поділів, яка існує в суспільстві, та закликав до єдності через віру та спільне прагнення до згуртованості. Він вважав, що подолання цього поділу є можливим, якщо звернутися до прикладу Христа, жити вірою та діяти відповідно до Його

вчення. Цей заклик до єдності був не просто моральним імперативом, але й чітким планом дій для подолання розбіжностей та зміцнення спільноти [178; 213].

На завершення промови Блаженніший Любомир Гузар закликав кожного вірного, незалежно від стану чи віку, взяти активну участь у житті Церкви та суспільства, плекати віру, чинити милосердя та будувати мости між різними групами людей на основі християнських цінностей. «Якщо ми почнемо з глибини серця, якщо ми приймемо Божий дар як прийняли наші прародичі, якщо ми зробимо його змістом нашого життя у нас буде надія. Усі проблеми, які нас лякають, не будуть нам страшні, бо ми разом подолаємо всі труднощі. Ми будемо людьми, які будуть нести у світ розв'язки, розв'язки усіх наших проблем. Така моя програма. Жити вірою, нести єдність у наш народ!» [178].

Згодом цю стратегічну промову згадуватиме наступник Любомира Гузара Блаженніший Святослав Шевчук, зазначаючи, що перші слова Блаженнішого Любомира, були прості, але глибокі, вказували на основоположні принципи майбутнього Церкви: «Ми хочемо бути Церквою, яка вірить у Бога і вчить сучасну людину вірити в Бога» [263]. Ці слова стали виразом його бачення Церкви не лише як інституції віри, але як живої спільноти, що допомагає людям знайти духовний шлях у сучасному світі.

Перше звернення Блаженнішого Любомира підкреслило його відданість не лише збереженню віри в серцях вірних, але й розумінню того, що Церква має бути активним учасником у житті сучасного суспільства, відповідаючи на його потреби та виклики. Воно вказувало на необхідність адаптації Церкви до реалій сучасного світу, не втрачаючи при цьому своєї суті та основних цінностей. Ці слова Блаженнішого Любомира стали стратегічним вектором для розвитку УГКЦ, акцентуючи на важливості духовного лідерства, здатного не лише зберігати традиції, але й відповідати на сучасні запити та духовні потреби людей.

Знаковими подіями, які відбулися відразу після обрання його Главою УГКЦ, стало проголошення 21 лютого 2001 року Блаженнішого Любомира Гузара кардиналом та анонсування візиту Святішого Отця Івана Павла II в Україну. Вони відображали глибоку підтримку українського народу з боку Ватикану. Такі жести

не лише підкреслили важливість України в контексті світового католицизму, але й стали виразом солідарності та єдності між Вселенською Церквою та УГКЦ. Цей візит мав особливе значення не тільки для вірян УГКЦ, але й для всієї України, яка перебувала у процесі державотворення та пошуку власного місця у світовій спільноті після довгих років радянської окупації [16; 214].

Під час проголошення Блаженнішого Любомира кардиналом, Папа Іван Павло II висловив глибокі сподівання, що в особі нового кардинала Господь дарує благословення всьому українському народу. Це було не просто побажання добра, але й визнання ролі Блаженнішого Любомира як духовного лідера, здатного вести свій народ через виклики сучасного світу, зберігаючи при цьому віру та моральні цінності [170; 177; 178].

Візит Папи Івана Павла II став історичним не лише через масовість зібрань, але й через своє послання любові, миру та єднання серед усіх християн. Патріарх Любомир відзначав, що цей візит заохочував людей жити згідно з християнськими цінностями, любити одне одного та свою Батьківщину, що було прямою протилежністю до страхів та занепокоєнь, які поширювали противники візиту [79; 213].

Патріарх Любомир Гузар, коментуючи візит Івана Павла II до України, наголошував на важливості цієї події як моменту справжньої духовної сили та жесту миру і добра. Його слова розкривають глибину впливу, який мав візит Папи, особливо в контексті опору, що виник з боку окремих церковно-політичних груп. Патріарх вказував, що опір засновувався на страху перед тим, що візит виявить духовну порожнечу в серцях тих, хто виступав проти нього [42].

Підкреслюючи ненасильницький характер місії Івана Павла II, Патріарх Любомир відзначив відсутність будь-якої агресії чи наміру силою змінювати будь-чий релігійні переконання. Навпаки, візит Папи був виявом доброти та віри, що викликало особливу реакцію серед вірних та суспільства назагал [42; 213].

Той факт, що в цьому історичному візиті понтифіка супроводжував Блаженніший Любомир Гузар, ще більше підніс повагу до Глави УГКЦ як духовного лідера та морального авторитета як в Україні, так і поза її межами.

Блаженніший Любомир Гузар, ставши Главою Української Греко-Католицької Церкви, надавав особливої уваги екуменічній діяльності, вважаючи її однією з ключових сфер своєї патріаршої місії. Він був переконаний, що зближення та співпраця між різними християнськими деномінаціями є важливими для зміцнення загальнохристиянських цінностей, та сприятимуть взаємному порозумінню і підтримці загальних моральних та духовних ідеалів [61].

Його зусилля в цій сфері були спрямовані на організацію та участь у численних зустрічах, конференціях та дискусіях, які мали на меті зближення представників різних конфесій. Любомир Гузар виступав за активне спілкування та обмін досвідом між християнськими спільнотами і представниками інших віровизнань, відкриваючи нові можливості для співпраці. Він вірив, що така діяльність не тільки сприятиме вирішенню конфліктів і непорозумінь, але й зміцнюватиме єдність та сприятиме миру й гармонії в суспільстві [1; 155].

Екуменічна діяльність Любомира Гузара охоплювала чимало напрямів, одним із яких є — побудова комунікації між православними Церквами України, бо, на його думку, крізь століття поділу є нагода до порозуміння. Блаженніший був твердим у своєму переконанні, що загальнохристиянським завданням є бажання єдності, яке повинне проявлятися на індивідуальному та суспільному рівнях. Проте це повинно бути щире бажання усіх учасників такого важливого процесу, щоб могла відбутися переміна та відновлення [155, с. 293; 261]. «Українське християнство покликане бути взірцем єдності і церковної моралі, яка з допомогою повного самозречення служить добру і гідності людської особи» [79, с. 63].

Патріарх Любомир Гузар також ініціював та підтримував зв'язки не тільки з православними спільнотами, а й з іншими релігійними групами та віровизнаннями, шукаючи шляхи для регулярної взаємодії та співпраці. Він присвячував свою увагу організації зустрічей з лідерами релігійних меншин та підтримував створення міцних, доброзичливих відносин між релігійними пастирями в Україні. Це зусилля мало велике значення для підтримки соціального миру та розвитку багатокультурного та багатоконфесійного суспільства.

Любомир Гузар вважав, що така робота не просто сприяє релігійній гармонії, але й відіграє ключову роль у формуванні цілісної національної ідентичності, заснованої на взаємоповазі та спільних цінностях [188; 189, с. 71–73].

Блаженніший Любомир Гузар як Глава УГКЦ глибоко усвідомлював важливість збереження та зміцнення єдності серед вірних, розсіяних по всьому світу. Він вважав своїм обов'язком підтримувати безпосередній зв'язок із громадами УГКЦ, незалежно від місця їхнього перебування. Він активно подорожував, відвідуючи парафії та спільноти за кордоном, проводячи богослужіння та зустрічі з вірними. Це давало йому не тільки змогу зміцнювати духовні зв'язки між членами Церкви, але й допомагало утверджувати почуття спільноти та приналежності до єдиної, великої, християнської сім'ї [116; 119].

Така форма візитацій була також важливим інструментом для збору інформації про потреби та виклики, з якими зустрічалися вірні УГКЦ, проживаючи в різних країнах. Цей формат давав змогу адаптувати церковні програми та ініціативи для кращої відповіді на ці потреби. Блаженніший Любомир розумів, що особисті відвідини та участь у житті єпархій є ключовими для підтримки живого і ефективного зв'язку між проводом Церкви та її спільнотою вірних [59; 60]. Це не тільки підтверджувало відданість служіння Любомира Гузара усім вірним, але й відігравало стратегічну роль у розвитку і поширенні УГКЦ на міжнародному рівні [122].

Виразним символом відродження і єдності УГКЦ стала побудова після років утисків і заборон катедрального собору в Києві. Цей проєкт, з палаючою ідеєю відновлення традиції історичної тяглості, розпочав ще Патріарх Мирослав Іван Любачівський, а в 2002 році з ентузіазмом підтримав і активно реалізував його наступник — Блаженніший Любомир Гузар [115; 215].

Зведення собору в Києві зазначило лише початкову стадію реалізації стратегії Блаженнішого Любомира Гузара та Української Греко-Католицької Церкви щодо зміщення епіцентру діяльності перенесення Церкви до столиці України [136]. З того часу в Києві організовують ключові заходи УГКЦ,

відображаючи прагнення до зміцнення присутності УГКЦ не лише на всеукраїнському рівні, але й на міжнародному.

Однією з таких знакових подій став Синод Єпископів УГКЦ, який проходив у Києві з 7 по 12 липня 2002 року. Як зазначив Блаженніший Любомир, ця подія увійшла в історію Церкви як символічний момент переосмислення та відновлення її діяльності у столиці після двох століть перерви. Глава УГКЦ, кардинал Любомир Гузар, акцентував на історичній значущості Синоду, що відбувся в серці України, наголошував на важливості Києва як центру не лише державного, а й духовного життя нації [153; 254].

Процес інтеграції УГКЦ у соціокультурне життя Києва продовжився через реалізацію численних зустрічей, конференцій та інших заходів, які відбувалися під егідою Церкви. Перенесення осідку УГКЦ зі Львова до Києва у 2005 році стало логічним кроком у стратегії зміцнення всеукраїнського характеру Церкви. Зміна титулу Глави УГКЦ з «Верховного Архиєпископа Львівського» на «Верховного Архиєпископа Києво-Галицького» стала не лише формальним актом, але й потужним символом відновлення історичної справедливості та визнання Києва як духовного центру УГКЦ [145; 189, с. 81].

Блаженніший Любомир Гузар приділяв велику увагу розвитку духовної освіти в Україні, вважаючи це критично важливим для зміцнення церковних кадрів і забезпечення майбутнього УГКЦ. Одним з його значних досягнень у цьому напрямі стало заснування Київської Трьохсвятительської духовної семінарії в 2010 році, що стало реалізацією його мрії про створення повноцінного духовного осередку в столиці України [14].

Ця семінарія швидко стала одним із важливих центрів підготовки майбутніх священнослужителів, надаючи їм глибокі теологічні знання та практичні навички, необхідні для ефективного служіння в сучасному світі. Любомир Гузар активно взаємодіяв зі студентами, часто відвідував семінарію, брав участь у молитвах та звертався до майбутніх священників з батьківськими настановами. Його звернення завжди відзначалися глибокою турботою та наставництвом,

спрямованими на формування морально міцних та освічених лідерів для Церкви [14; 154].

Також Блаженніший дбав про те, щоб семінарії мали кваліфікованих і відданих наставників, які б могли передавати свої знання та досвід молодому поколінню. Його зусилля в цьому напрямі сприяли підвищенню якості духовної освіти та підготовки кадрів, що мають велике значення для подальшого розвитку та процвітання УГКЦ [127; 154]. Ще 1998 року Любомир Гузар звернувся до тодішнього ректора Львівської духовної семінарії Святого Духа отця Богдана Праха з проханням: «Виховайте мені не святих, а нормальних священників. І пояснив: усі ми — люди, а не ангели з крилами, тож не слід намагатися прищепити семінаристам те, що не властиво звичайним людям. Натомість маємо докладати всіх зусиль, аби майбутні священники стали вповні тими, якими нас потребують і решта людей, і Церква, й Україна загалом. Насамперед — нормальними людьми, себто простими і доступними настільки, аби достукатися до серця кожної людини, незалежно від того, чи є вона є їхнім парафіянином, належить до іншої конфесії, а чи й взагалі є атеїстом» [21, с. 141–142]. Блаженніший Любомир дбав про те, щоб студенти продовжували своє навчання, тож багато випускників семінарій та закладів вищої освіти їхали на подальші студії за кордон.

Блаженніший Любомир Гузар одним із пріоритетів вважав завдання сформувати ефективну команду для досягнення цілей Церкви, а також здійснення позитивних змін у державі. Він приділяв велику увагу підбору кваліфікованих та відданих священнослужителів, здатних належно реалізувати заплановані проєкти та ініціативи. Це виразно видно у його рішенні запросити молодого отця Святослава Шевчука, на той час віце-ректора Львівської духовної семінарії, на посаду очільника Патріаршої курії та свого особистого секретаря. Вибір Шевчука був стратегічним: молодий, енергійний, з новими ідеями. На думку Блаженнішого він ідеально підходив для ролі координатора важливих проєктів і розвитку церковних структур [17].

Цей крок не тільки сприяв ефективній роботі курії, але й допоміг Святославу Шевчуку здобути важливий досвід і репутацію, які пізніше зіграли ключову роль у обранні його Главою УГКЦ. Любомир Гузар продемонстрував уміння не тільки вести, але й виховувати наступне покоління лідерів, закладаючи фундамент для майбутнього розвитку та стабільності Церкви.

Блаженніший Любомир приділяв значну увагу розвитку концепції синодальності в УГКЦ. Він вважав, що Синод як зібрання усіх єпископів є фундаментальним елементом управління Церквою, що дає змогу колегіально реагувати на виклики та формувати стратегічні напрямки діяльності. Блаженніший докладав усіх зусиль, щоб Синод збирався регулярно та ефективно, вважаючи його життєво важливим для підтримання єдності, координації та розвитку Церкви [110].

Для забезпечення продуктивності синодальних зустрічей, Гузар впровадив вдосконалені механізми їх організації та проведення задля того, щоб всі важливі питання обговорювались відкрито і рішення приймались консенсусом. Під його керівництвом було реалізовано значні адміністративні зміни, зокрема створено нові єпархії та екзархати, що сприяло кращій організаційній структурі і більш ефективному розподілу ресурсів та відповідальності між регіонами. Така діяльність не тільки покращила управління в Церкві, але й сприяла глибшій інтеграції її громад в соціальне та духовне життя України, демонструючи відданість Любомира Гузара принципам демократії та прозорості в церковному управлінні [17; 155, с. 323–324].

Блаженніший Любомир Гузар у тісній співпраці з єпископами УГКЦ багато працював над розвитком та поширенням діяльності та структур Української Греко-Католицької Церкви в різні регіони України. Це було спрямовано не лише на зміцнення наявних парафій, але й на відновлення і розбудову церковної інфраструктури у місцях, де УГКЦ була менш представлена або відсутня [110].

Для досягнення цієї мети Синод Єпископів УГКЦ розробляв стратегічні плани та ініціативи, що включали створення нових єпархій та екзархатів, підтримку духовної освіти через відкриття семінарій та релігійних шкіл, а також

низку культурних та соціальних проєктів, спрямованих на залучення вірних до активнішої участі в житті Церкви [137]. Ці зусилля були важливі для забезпечення єдності віри, зміцнення релігійної ідентичності та збереження традицій УГКЦ серед українського населення.

Окрім того, акцент на розвиток УГКЦ в різних регіонах допоміг створити міцніші та згуртованіші громади вірних, здатних впливати на суспільне життя та сприяти загальному добробуту через соціальну діяльність та благодійність. Ці ініціативи відіграли ключову роль у зміцненні позицій УГКЦ у культурному та релігійному ландшафті України [191].

Блаженніший Любомир Гузар приділяв особливу увагу розвитку мирянських рухів та організацій, розуміючи їхню значущість для духовного зростання та соціальної активності вірян. Він був наставником і мотиватором для багатьох спільнот, зокрема для спільноти «Подружні зустрічі» – організації, зосередженої на зміцненні сімейних цінностей. Любомир Гузар активно підтримував їхні зусилля, вбачаючи в них основу міцного суспільства. Блаженніший також сприяв входженню в Україну «Лицарів Колумба» – світової організації, відомої своєю благодійною діяльністю та захистом християнських, сімейних та життєвих цінностей. Завдяки його зусиллям, ця організація швидко знайшла відгук у серцях багатьох українців і стала важливою частиною церковного життя. Не менш значущою була його підтримка спільноти «Матері в молитві», яка здійснює свою місію через щоденну молитву за сім'ї та родини. Гузар цінував молитовну підтримку та духовну силу, яку така спільнота могла надати своїм членам і ширшій церковній громаді [189, с. 81–84].

Загалом діяльність Блаженнішого Любомира Гузара була багатогранною і охоплювала не тільки безпосередній провід Церкви, але й широкий спектр соціальних та духовних ініціатив, що мали на меті збагатити та підтримати як індивідуальні, так і колективні потреби вірян.

У 2002 році Любомир Гузар змінив громадянство з американського на українське. Це стало яскравим свідченням його глибокої відданості Україні та її народу. Такий крок був не лише формальним вираженням прихильності до

держави, але й потужним сигналом для всіх, хто цінує справжнє лідерство та патріотизм. Відмовившись від американського громадянства, яке давало величезні можливості, Гузар виявив непохитну віру в майбутнє України й бажання активно брати участь у її духовному та суспільному відродженні [189, с. 57; 274, с. 122–124].

Широкі верстви українського суспільства зміну громадянства Любомиром Гузаром сприйняли як високий прояв патріотизму і особистої жертвності. Блаженніший Любомир здобув ще більший авторитет в культурному та духовному житті країни, втілюючи ідеї справжнього служіння та відданості народу. Його рішення змінити громадянство вказувало на його готовність бути не тільки духовним, але й громадянським лідером, який глибоко заангажований у процеси національного будівництва та культурного самовизначення України [189, с. 57; 274, с. 122–124].

Період кінця 2004 — початку 2005 року був надзвичайно складним для Блаженнішого Любомира Гузара. Він стикнувся з серйозними викликами для здоров'я, зокрема з проблемою погіршення зору. Блаженніший пережив складну операцію і потребував тривалої реабілітації. Незважаючи на ці обставини, його воля до служіння Церкві та відданість спільноті залишалися незмінно стійкими. 2 квітня 2005 року помирає Папа Іван Павло II. Блаженніший Любомир приймає рішення вирушити до Рима на похорон, всупереч застереженням лікарів про можливі загрози для його здоров'я. Відтак бере участь у конклаві, на якому вибирали наступника Папи. Таке рішення Любомира Гузара вказує на глибоке почуття відповідальності та поваги до Єдності Вселенської Церкви [100; 155].

Участь Блаженнішого Любомира Гузара у конклаві 2005 року, на якому був обраний Папа Бенедикт XVI, справді стала значущою подією не лише для нього особисто, але й для УГКЦ та України в цілому. Ця подія дала змогу представити УГКЦ як активного учасника світової християнської спільноти та акцентувати на унікальності та багатстві християнської традиції України [102].

Блаженніший Любомир був відомий своєю мудрістю, глибокою духовністю та відкритістю до діалогу, що, безумовно, зробило його помітною фігурою серед

інших кардиналів на конклаві. Його присутність та активність у Ватикані під час цього важливого моменту для Католицької Церкви підкреслили значення Східної Церкви у загальнокатолицькому контексті.

Завдяки участі у конклаві Блаженніший Любомир Гузар мав можливість поспілкуватися з високопоставленими церковними провідниками з різних країн, поділитися своїми думками та баченням щодо майбутнього Церкви та її ролі в сучасному світі. Також це була нагода звернути увагу на історію та сучасні виклики, з якими стикається Україна, зокрема на тлі прагнення країни до демократичних перетворень та євроінтеграції [155].

На жаль, ця поїздка, що відбулася всупереч застереженням лікарів, що вказували на необхідність дотримуватися режиму післяопераційної реабілітації, яка включала заборону на далекі поїздки і вимагала дотримання стану напівтемряви для кращого відновлення після операції на очах, мала негативні наслідки для Блаженнішого Любомира, що стало великим випробуванням для нього. Незважаючи на проблеми зі здоров'ям, а зокрема поступову втрату зору, Блаженніший Любомир продовжував активно займатися духовним та громадським життям, демонструючи феноменальну пам'ять і уважність до деталей. Його здатність попри особисті труднощі зважати на потреби ближніх і всього українського народу викликає захоплення та повагу [189, с. 62–65].

Патріарх Гузар активно взаємодіяв з представниками різних сфер суспільного життя, стаючи духовним наставником не тільки для вірян, але й для багатьох видатних особистостей України. Його мудрість, освіченість та глибоке розуміння державотворчих процесів робили його авторитетним голосом у питаннях моралі, культури, політики та громадського життя.

У період трансформації України на шляху утвердження незалежності та формування її міжнародного образу Патріарх Любомир Гузар відіграв непересічну роль, активно включаючись у процеси євроатлантичної інтеграції України. Використовуючи свій вплив та міжнародні зв'язки для підтримки інтеграційних процесів, Блаженніший Любомир мав декілька візитів до Європи, де провів зустрічі з священнослужителями, дипломатами та політиками, а зокрема

представниками Європарламенту. Він провів офіційні аудієнції, під час яких порушував такі важливі питання, як католицька освіта, значення різноманітних соціальних проєктів та євроінтеграція України [189; 279]. Як довідуємося із численних відгуків, Любомир Гузар справляв на присутніх дуже сильне враження. До прикладу, український державний діяч, посол, голова постійного представництва України при Європейському Союзі (2000–2008) Роман Шпек так охарактеризував зустріч Гузара в Брюсселі з членами Європарламенту: «Це був інтелектуальний шок» [155, с. 282].

Слова Любомира Гузара під час візитів до Європейського Союзу виявляли його занепокоєння та роздуми щодо майбутнього Європи та її цінностей. Його питання про готовність людей жертвувати за ідею Європейського Союзу стало викликом для роздумів про основні цілі об'єднання Європи. «Знаєте, скільки років я прожив, я чомусь іще не чув, аби хтось готовий був пожертвувати, померти за майбутнє Європейського Союзу. А ви упевнені, що знаєте, що будете?» [155, с. 282].

В залі Європейського парламенту Любомир Гузар став бажаним промовцем. Такі зустрічі і розмови вказують на глибокий рівень його осмислення історичних та сучасних процесів, а також на здатність ставити питання, які ведуть до рефлексії та переосмислення. Харизма, простота і велика мудрість у побудові комунікації завжди були сильними сторонами Любомира Гузара. Він впевнено та стійко відкривав Україну світові.

2 листопада 2010 року відбулася зустріч Патріарха Гузара з Павлом Ковалем, депутатом Європарламенту, де вони обговорювали питання інтеграції України до Європейського Союзу. Блаженніший Любомир висловив думку, що наша держава є невіддільною частиною Європи, а також підкреслив, що Україна має інтерес у співпраці з духовно та культурно багатою Європою [45].

Свого часу Любомир Гузар відзначив сміливість Президента Польщі Леха Качинського в захисті християнських цінностей в ЄС, зазначивши, що його відданість цим цінностям є прикладом для інших європейських лідерів. Ці зустрічі та заяви підкреслюють зобов'язання Патріарха Гузара до підтримки

міцних зв'язків між Україною та Європою, а також його бачення європейської інтеграції, заснованої на спільних духовних та культурних цінностях [45; 118; 148].

15–16 березня 2002 року Патріарх УГКЦ Любомир Гузар взяв участь у Гнезненському з'їзді, який відбувся у Варшаві під гаслом «Європа духу». Зібрання залучило представників католицьких рухів та товариств і проходило під патронатом Архієпископа Генриха Мушинського, митрополита Гнезненського та з участю кардинала Юзефа Глемпа, голови Польської єпископської конференції [44].

У своєму виступі Патріарх Гузар розмірковував над моделлю об'єднання європейських країн, підкреслюючи важливість розвитку та збереження духовних цінностей у цьому процесі. Він наголосив на тому, що «Європа дихає двома легенями, але в її грудях б'ється одне серце» [44], вказуючи на єдність у різноманітті. За словами Любомира Гузара, процес об'єднання Європи ще на початковій стадії, тому необхідно докласти значні зусилля для її розвитку та утвердження.

Визначною була промова Любомира Гузара до єпископів США під час сесії Єпископської конференції, що відбулася 11–14 листопада 2002 року у Вашингтоні. Глава УГКЦ звернувся тоді до представників Сполучених Штатів із закликом повернутися до свого історичного образу як «моральної сили» у світі. Зокрема він висловив впевненість, що в цьому допоможуть релігійні лідери, особливо католицькі єпископи. Патріарх Гузар поділився спогадами про переїзд своєї родини до США у 1949 році, коли його мати описала Америку як добру, справедливую та глибоко моральну країну. Однак, за його словами, в останні роки моральний образ Америки зазнав деградації. Кардинал висловив думку, що Сполучені Штати повинні прагнути не лише до економічної та військової могутності, але й до морального лідерства у світі [182].

Його харизма, простота у спілкуванні, разом із глибокою мудрістю, дали змогу Блаженнішому Любомиру стати визначним промовцем та представником України на міжнародній арені. Його виступи в залах Європарламенту та інших

міжнародних форумів не тільки відкривали Україну світові, але й підкреслювали важливість діалогу між культурами та націями у побудові миру і взаєморозуміння.

Діяльність Любомира Гузара в міжнародному контексті висвітлює його бачення ролі України у Європі та світі, а також підкреслює його внесок у зміцнення міжнародного авторитету країни та УГКЦ. Його слова та дії залишаються натхненням для роздумів про європейську ідентичність, цінності та майбутнє, нагадуючи про важливість відповідальності, яку кожен несе за долю своєї країни та спільноти [124; 148].

Продовжуючи тему держави і Любомира Гузара, потрібно згадати про те, як він співдіяв у політичному контексті. Відгомін радянського минулого дав свої численні негативні наслідки для українського суспільства. Любомир Гузар часто звертав увагу на те, що нашій країні бракує державних мужів, які віддано та з мудрістю працюватимуть на благо своєї держави, натомість у нас є багато політичних діячів, які, на превеликий жаль, не роблять цього. Водночас він багато говорив про високе покликання і відповідальність політика, суспільного діяча, зокрема найбільш цілісно ці погляди представлені в аудіокнизі «Суспільство і влада». Він каже, що політика є «абсолютно одна з найкращих форм людської діяльності, де людина може дуже багато добра зробити, якщо пам'ятає, що служить народу, що працює для людей [...] Дуже важливо для політиків, сьогодні в Україні і по цілому світі старатися бути людиною чесною, але також і дуже компетентною в своїй діяльності» [157]. А ще, людина до такої праці, незалежно чи то сільська рада чи Верховна, має бути підготовленою, «і то солідно підготовленою, знати про що розходиться. Мати ті підставові і знання, і вмілості, щоби своє завдання гідно сповняти» [157]. Він був переконаний, що Церква має бути незаангажованою щодо політичних сил та не підтримувати ту чи ту політичну партію або особу. Вважав, що священнослужителі не можуть брати участь в передвиборчій агітації, але мають наставляти вірних щодо усвідомленого, вільного і відповідального волевиявлення [55; 101; 106]. Блаженніший Любомир мав відвагу перепросити за необдуману поведінку деяких

священників, які здійснювали агітацію на користь певних політичних сил [105].

А у своїх зверненнях до народу Любомир Гузар заохочує брати активну і відповідальну участь у виборах [91; 93].

Блаженніший Любомир часто висловлював критичні зауваги щодо неналежної поведінки політиків, бажання не послужити, а отримати вигоду, поставити на перше місце свої інтереси, а не державні. «Політика брудна в руках людей нечесних», — говорив Гузар [155, с. 338]. Він визначав корупцію як аморальне явище, що жодним чином не викликає пошани до влади. Критикував владу за те, що вона не дбає про розвиток культури, зокрема про історичний її вектор, бо дбаючи про історичний контекст ми розвиваємося як нація, яка має багате минуле і талановитих людей, про яких потрібно пам'ятати і шанувати пам'ять про них, передавати її наступним поколінням аби показати велич нашого суспільства [155, с. 284].

У листопаді–грудні 2004 року внаслідок фальсифікацій під час президентських виборів в Україні відбулася Помаранчева революція. Сотні тисяч осіб, які не були згодні із перемогою Віктора Януковича, на Майдані Незалежності в Києві, а також в багатьох містах України висловлювали свій протест, вимагаючи перевиборів, і таки домоглися справедливості: відбувся так званий третій тур виборів, в якому переміг Віктор Ющенко [91; 144].

УГКЦ у час цих подій не підтримувала жодну з політичних сил, проте зайняла чітку позицію проти фальсифікації та порушення прав громадян держави. Любомир Гузар зазначав: «Майдан — це позитивна подія, диво та вияв волі у напрямі зміни, зміни на краще, на щось добре!» [29, с. 98; 143]. Він називав громадян, які борються за долю своєї держави, відповідальними громадянами, яким не байдуже майбутнє країни. «Події минулих місяців (фальсифікація виборів) показали світовій спільноті, що ми встали з колін [...] з населення переросли у зрілу націю» [104; 141, с. 49–50]. Він пишався тим, що ця революція відбулася мирно, не пролилося жодної краплі крові, а люди домоглися правди і справедливості [138; 189, с. 59–61]. «Майдан продемонстрував нашу гідність,

нашу повагу до людської особистості і до бажання створювати нову Україну» [29, с. 100].

На думку Любомира Гузара, перший Майдан (2004) особливо не змінив ситуації, чимало було розчарувань, водночас другий Майдан (2013–2014) кардинально відрізнявся від попереднього. Під час другого Майдану Блаженніший Любомир мав декілька виступів, був залучений у різні суспільні та соціальні ініціативи, активно виявляв свою позицію, підтримував український народ, який бажав справедливості. Свої виступи розпочинав словами: «Не бійтеся! Не бійтеся любити Україну і дбати про її добро» [188, с. 40]. Любомир Гузар намагався донести до людей те, що страх паралізує і тоді неможливо бути діяльним. Але водночас страх зникає тоді, коли починаєш проявляти ініціативу, щось робити. Він порушував тему праці, активної діяльності, не винятком був і Майдан. Його мотиваційні слова завжди мали посил до діяльнісного підходу: «Працюй, як би все залежало від тебе, надійся на Бога, як би все залежало від Нього» [155, с. 313].

Події 2014 року вписані в історії української державності як Революція Гідності: народні віче, трагічні події на Майдані Незалежності, ескалація насильницьких дій з боку влади, боротьба за цінності, Автомайдан, а відтак героїчний захист незалежності та цілісності української держави у протистоянні російським військам, які ввійшли на територію України. У цей непростий час Любомир Гузар підтримував своїм словом оборонців справедливості: «Захист прав чи життя взагалі якоїсь другої людини чи других людей із переконання, що я віддаю своє життя, бо я хочу, щоби інші жили, — я собі уявляю, що це є також чеснотливе і праведне в очах Божих» [155, с. 317].

Варто зазначити, що Любомир Гузар по-батьківськи з великою відповідальністю опікувався вірними своєї Церкви та народом України, він не заангажовувався у політичну діяльність, наголошуючи, що всяка влада від Бога, проте не стояв осторонь державних процесів, а особливо тих, які були на шкоду суспільству чи порушували права громадян, не боявся вказати на протиправні

вчинки, за що суспільство дуже цінувало і позитивно реагувало на його підтримку та опіку [189, с. 92–93; 227, с. 123–132; 265].

Любомир Гузар мріяв про вільну Україну, рівну серед рівних держав Європи, яка сама визначає свій вектор розвитку. Його бажанням було, щоб Україна могла розвиватися у всіх сферах зокрема в науці, культурі, господарській діяльності тощо. Безнастанно наголошував, що нам як народу потрібно багато працювати задля загального блага, заради нашого суспільства та над нашою єдністю. Він вірив, що ми прямуємо до кращого [107].

Звісно, Любомир Гузар, який сам пережив воєнне лихоліття, був дуже стривожений, коли над Україною нависла реальна загроза війни, а відтак почалися воєнні дії на сході України. Він не боявся висловлюватися і щодо цієї непростой теми. «Я не бачу примирення, на жаль [...], щоб був мир, мусять обидві сторони хотіти. На жаль, Росія не хоче миру [...] Єдиний спосіб стримати силою. Їх тільки силою вигнати буде можна, на жаль» [155, с. 332]. Він зазначав, що настає час, коли немає іншого варіанту, коли треба покласти на зброю і дати відсіч агресору. «Чи вона потрібна [— смерть за ідею]? Жадна смерть не є потрібна. Вона є ціна, яку платиться. Хто старається жити за ідею, мусить бути готовий, що він потерпить, навіть [віддасть] життя. То ціна, ціна волі, ціна свободи, на жаль, іншого способу нема» [155, с. 317].

У 2011 році з нагоди двадцятиліття референдуму про державну незалежність Українська Православна Церква, Українська Православна Церква Київського Патріархату та Українська Греко-Католицька Церква напрацювали спільне звернення до народу, у відповідь на яке постала Ініціативна група «Першого грудня». До неї, окрім Любомира Гузара, увійшли знані особистості, моральні авторитети України: В'ячеслав Брюховецький, Богдан Гаврилишин, Семен Глузман, Володимир Горбулін, Іван Дзюба, Мирослав Маринович, Мирослав Попович, Євген Сверстюк, Вадим Скуратівський, Ігор Юхновський. Ініціативна група визначила своєю метою «становлення вільного народу України, об'єднаного спільними духовними вартостями, здатного творити моральну політику, справедливу економіку та соціальне благо» [164], а своїми принципами

примат людської свободи і гідності, верховенство права, доброчинство та взаємодопомогу, особисту посвяту і жертвність та ін.

Святослав Шевчук, згадував, що Блаженніший Любомир був духовним натхненником та активним членом Ініціативної групи «Першого грудня» [188]. Любомир Гузар неодноразово виступав як представник цієї групи, дистанціюючи себе від церковної структури. Він казав: «Люди думають, що я говорю від імені Церкви, а я там ніколи не був представником греко-католицької церкви. Я там був Любомир Гузар [...] ми не є релігійними, не є політично [заангажованими]. Ми працюємо як група людей із певним досвідом у житті» [155, с. 310]. Своїми зверненнями Ініціативна група хотіла достукатись до народу, оживити та заохотити українців до позитивної динаміки змін. «Оці наші документи — це свого роду крик болю» [155, с. 311]. Особливо важливим документом Ініціативної групи була «Українська хартія вільної людини», де учасники висловили напямні для нашого суспільства, заохотили до єдності всіх людей, які бажають достойного та доброго життя в Україні [256]. У «Національному акті свободи» вони пропонували проєкт вирішення політичної кризи і засуджували зловживання тодішньої влади. «Щоденне порушення прав людини, жорстокість і нелюдськість системи, катастрофа державної влади, зрощення органів правопорядку і злочинних угруповань є тією реальністю, яка стоїть проти кожного з нас, незалежно від походження, переконань і достатку. Така система не має права на існування» [224].

Учасники Ініціативної групи «Першого грудня» чітко розуміли, що Україні необхідна допомога. Тому їхні звернення були спрямовані не лише до народу, а й до влади, політиків, громадських діячів, чиновників та ін., до тих, від кого залежить доля України. Візія Любомира Гузара полягала в тому, що на основі моральних цінностей потрібно виховувати людину до свободи [155, с. 312; 256].

Блаженніший Любомир Гузар глибоко усвідомлював та цінував особливу роль, яку Церква і держава історично відігравали в житті українського народу. Він вважав, що тісний зв'язок між ними є одним із фундаментальних аспектів національної ідентичності та культурної спадщини України попри численні

труднощі, з якими народ стикнувся впродовж своєї історії. Підтримка здорової співпраці між Церквою та державою була для нього важливою, оскільки це сприяло розвитку громадянського суспільства, яке базується на моральних та етичних цінностях. Любомир Гузар вважав, що Церква — це не тільки місце для духовного зростання, а й активний учасник у формуванні суспільних відносин і вирішенні соціальних проблем.

Відкритість Церкви, на думку Любомира Гузара, є ключем до успішного діалогу між різними верствами суспільства та конфесіями, між Церквою і державою. Він підкреслював, що така відкритість дає Церкві змогу бути чутливою до потреб і сподівань народу, а також бути більш ефективною в своїй місії служіння суспільству [78].

Любомир Гузар вірив, що справжній діалог та взаємодія можуть сприяти гармонійному розвитку України, зміцнюючи її демократію та зберігаючи національну культурну та духовну самобутність. Його погляди та зусилля у цьому напрямі залишаються важливим прикладом для сучасного лідерства в релігійному та суспільному житті України [147]. Любомир Гузар зазначав, що «діалог не є ні легким, ані швидким, ані безболісним процесом. Він спонукує сторони до ґрунтовної перевірки своїх позицій, до чіткого і логічного їх викладення, до усвідомлення своєї відповідальності перед Богом і суспільством. Діалог вимагає пошани до самого себе та свого співрозмовника. Ціллю діалогу є не осудження, доказ вини і суд (це кожен партнер робить для себе і про себе), а спільний пошук розумних, справедливих, реальних розв'язок існуючої проблеми. У діалозі нема переможців та переможених, а є лише спільна благородна мета [...] — спільне добро цілого народу» [78, с. 105].

Особливого значення Блаженніший Любомир Гузар надавав освітній діяльності, зокрема підтримці закладів вищої освіти та різноманітних ініціатив, спрямованих на допомогу молоді. Він був переконаний, що молодь є не тільки майбутнім Церкви, але й усієї нації, тому підтримка її духовного та морального розвитку була для нього одним з пріоритетів.

Любомир Гузар активно взаємодіяв з молоддю, брав участь у конференціях, семінарах та інших заходах, спрямованих на формування молодих людей. Він вважав, що освіта має не тільки надавати знання, але й виховувати гідність, відповідальність та моральну стійкість [146]. Особливо велику увагу він приділяв вихованню в шкільному середовищі, де закладаються основи майбутньої особистості та громадянина.

Такий підхід Гузара був вкрай важливим у контексті формування нації, яка здатна мислити критично та відповідально підходити до вирішення суспільних питань. Він вірив, що увага до молоді є найкращою інвестицією у майбутнє, оскільки міцна, освічена та морально стійка молодь є запорукою процвітання як Церкви, так і держави [221].

Часті візити до університетів, шкіл та інших освітніх закладів, участь у молодіжних заходах та невтомна активність у вихованні молоді засвідчують цю його глибоку прихильність до молодих людей в Церкві та суспільстві [21]. Гузар любив оточувати себе молодими людьми і часто говорив «Я маю велику надію на молодь» [155, с. 284]. Яскравим прикладом такого ставлення до молоді можна вважати вислів Любомира на одному з його ювілеїв, в яких, до речі, він не бачив змісту: «Якби мене запитали, з ким би я хотів святкувати свої уродини, я би відповів, що не з вами. Я б хотів святкувати свої уродини з молодими людьми, з молоддю» [188, с. 73]. Його відкритість і щирість, здатність слухати та відповідати на запитання молоді, викликали захоплення і глибоку повагу серед них. Він не лише передавав знання, але й ділився життєвим досвідом, надихаючи на великі справи та відповідальне ставлення до життя.

Блаженніший Любомир ніколи не шукав особистої слави чи уваги до своєї постаті. Він насамперед прагнув, щоб звертати увагу на зміст його слів, навчати молодь мудрості та відповідальності. Вважав, що реалізація великих ідей можлива тільки через їхню передачу молоді. Любомир Гузар вірив, що його діяльність знайде своє продовження в наступних поколіннях, і саме це давало йому натхнення та сили продовжувати свою місію. Таке бажання працювати з молоддю виявляє його бачення розвитку Церкви та суспільства [188, с. 73].

Про глибоку зацікавленість та відданість Блаженнішого Любомира Гузара питанням молодіжної політики в Церкві свідчить скликання в 2007 році Всецерковного Собору УГКЦ «Молодь у Церкві третього тисячоліття». Це важливий крок, який засвідчує стратегічне бачення Любомира Гузара щодо необхідності інтеграції молодих людей в життя Церкви та сприяння їхньому духовному зростанню [11; 221].

Проведення соціологічного дослідження для збору даних про інтереси, життєві умови та ставлення молоді до Церкви і віри дало змогу глибше зрозуміти потреби та очікування молодого покоління. Це дослідження надало цінну інформацію, корисну для формування більш ефективних стратегій залучення молоді до церковного життя [218]. Відповідно до отриманих результатів на Соборі УГКЦ та на зустрічах на рівні єпархій розробляли плани й ініціативи, спрямовані на більше залучення молоді у життя Церкви через молодіжні групи, освітні програми, соціальні проєкти та інші активності, які могли б зацікавити молодь і сприяти їхньому духовному зростанню [218, с. 56–71]. Такий підхід Блаженнішого Любомира Гузара показує його відданість місії зробити Церкву більш відкритою та доступною для молодого покоління, а також прагнення забезпечити підтримку, заохотити до віри та активної участі в церковному житті.

Блаженніший Любомир Гузар втілював ідеали лідерства, що ґрунтуються на відкритості, смиренні та увазі до інших. Його здатність активно слухати і вникати в думки співрозмовників, перш ніж формувати власні висновки або давати поради, була фундаментальною складовою його способу взаємодії. Він не просто керував, але й піклувався про розвиток та добробут кожного, з ким спілкувався, ставлячи потреби співрозмовника вище власних [188, с. 30].

Ця здатність бути присутнім, уважним і водночас підтримувати діалог на рівних зробила Любомира Гузара дуже сучасним лідером, здатним знаходити спільну мову з кожним. Його спосіб спілкування, легкий і зрозумілий, давав змогу обговорювати складні та серйозні теми так, що кожен співрозмовник відчував себе важливим та включеним у розмову. Це створювало середовище, в якому молоді люди могли не тільки вчитися, але й активно вносити власний вклад у

суспільне життя. Любомир Гузар, за словами Святослава Шевчука, «був людиною, яка ніколи не накидала своєї думки, але водночас виховувала свого співрозмовника» [188, с. 30]. Гузар, вчив співрозмовника аналізувати, міркувати та висловлювати власні ідеї. Такий підхід зміцнював авторитет Гузара серед молоді і стимулював її до самостійності, критичного мислення та відповідальності за власні рішення.

Блаженніший Любомир Гузар, будучи особою скромною та водночас впливовою, показував приклад того, як можна бути сильним лідером, не втрачаючи людяності та щирості у стосунках з іншими, особливо з молоддю, яка є надією, майбутнім Церкви та суспільства.

Блаженніший Любомир Гузар активно підтримував розвиток критичного мислення та аналітичного підходу серед молоді. Він прагнув, щоб молодь не просто приймала готові ідеї, а замислювалася над ними, аналізувала та вирішувала, що є справді цінним і правильним. Його заклики до молоді відзначалися глибокою повагою до української традиції та культурної спадщини, з наголосом на тому, що Україна вже має багато того, чим може пишатися, і що ці цінності потрібно зберігати та розвивати. «Ми передаємо вам Україну, її Церкву, її громаду, може, не в найкращому стані, не так, як би ми того хотіли: ми хотіли б дати вам щось завершене, досконале, готове... Не судіть нас [...] ми не хочемо залишити все і сказати: робіть собі далі, як хочете. Те, що ми пережили все це, те, що ми вижили, те, що сьогодні ми ще маємо бажання працювати, будувати і творити — все це завдяки великій духовній силі, яка властива нашому народові. Хоча режим, який панував стільки десятиліть в Україні, старався позбавити нас тої сили, Богу дякувати, це не вдалося. І сьогодні ми хочемо — разом із тим, що могли вже досягнути і що ще з Божою допомогою досягнемо за свого життя — передати вам, дорогі молоді люди, ту духовну силу нашого народу [...] Отже, залишаємо вам не тільки недокінчену справу, залишаємо вам і силу, за допомогою якої зможете продовжити і завершити цю справу, щоб наша Україна, її Церква і народ були в повному розквіті, чого ми всі бажаємо. Сміливо вперед, — вперед, молода Україно!» [60, с. 129–130].

Особливу увагу діяч приділяв ідеалам свободи, демократії та народовладдя, які є важливими складовими сучасного суспільства та які, на його думку, молодь повинна не тільки цінувати, але й активно захищати. Гузар вважав, що молодь має величезний потенціал та енергію для змін [155, с. 281].

Завдяки своїй здатності «говорити мовою молоді», Любомир Гузар залишався актуальним та впливовим лідером навіть у похилому віці. Його часто запрошували до закладів освіти по всій Україні, де він зустрічався зі студентами, ділився своїми думками та уважно слухав їхні ідеї та бачення майбутнього. Ці зустрічі, як він сам казав, мали на меті не так чогось навчити молодих людей, як взаємний обмін, де Гузар був не лектором, а радше наставником та радником [220].

Його безперервна участь у молодіжному апостоляті та його зусилля в організації та проведенні різних освітніх заходів демонструють його відданість ідеї передачі естафети молодому поколінню, готовому взяти на себе відповідальність за майбутнє Церкви та країни.

Блаженніший Любомир Гузар зумів здобути її довіру та повагу завдяки своїй харизмі, проникливості і здатності відчувати, розуміти молодих людей. Попри вік і стан здоров'я він завжди знаходив сили та енергію для того, щоб зустрічатися з молоддю, спілкуватися з нею, вислуховувати її думки та давати відповіді на запитання. Його здатність спілкуватися простою та зрозумілою мовою, без зайвого пафосу та складностей, робила його виступи особливо ефективними [220].

Любомир Гузар часто підкреслював важливість моральних засад, закликав молодь працювати над собою, утверджуватись у здорових моральних принципах, які повинні стати основою їхнього життя. Він виховував у молодих людей критичне мислення, спонукаючи їх не відкладати важливі рішення на потім, а діяти активно та відповідально вже зараз. Ці настанови викликали захоплення і заохочували молоде покоління до самовдосконалення та активного життєвого ставлення [65; 96, с. 100]. Перейнявши все найкраще від своєї сім'ї та родини,

Любомир Гузар зумів застосувати це у своєму житті та стати духовним батьком для свого народу, а зокрема і Церкви.

Опікувався Любомир Гузар і питанням заснування закладів освіти різних рівнів, і не лише духовних. Клопотав про заснування католицьких шкіл, дбав про католицький університет [99]. Як зазначав Блаженніший: «Майбутнє УГКЦ і реалізація її божественного покликання пов'язані у будь-якому разі із утворенням навчальних закладів, скерованих на формації молодих генерацій» [103, с. 79]. Любомир Гузар під час своїх зустрічей зі студентами закликав їх «наполегливо вчитися, оволодівати всією сукупністю знань для блага українського народу» [155, с. 336].

Освіта та виховання молодого покоління були засадничими завданнями й Митрополита Андрея Шептицького, які він визначав як справу, яка «здатна закласти найміцніший фундамент у майбутнє свого народу» [36, с. 504]. Любомир Гузар також вбачав у цій сфері неабияку важливість та необхідність, бо добра школа є міцним фундаментом для майбутнього всього українського народу.

Різноманітні звернення Любомира Гузара до школярів та студентів не втратили своєї актуальності крізь роки. Він стверджував, що майбутнє залежить від якості дитинства та молодості людини. Здобуті знання та навички є добрим фундаментом, що слугує людині впродовж всього життя. «Але ще важливішим у тих роках є те, що ми вправляємося бути добрими людьми, благородними супроти наших друзів та інших людей, сумлінними у виконванні наших завдань, слухняними нашим батькам і вчителям та старшим взагалі» [36, с. 510]. Період юнацтва попри багато позитивних аспектів містить й чимало небезпек та загроз. Проте головне завдання полягає в тому, щоб «виPLEкати сильний характер, при звичаїтисЯ до доброго, втікати від злого» [36, с. 511; 51]. Любомир Гузар щиро бажав, аби наші юні українці «стали добрими, вченими людьми, сумлінними працівниками та будівничими нашої Держави» [36, с. 511].

Варто зазначити, що Любомир Гузар незважаючи на те, що був релігійним діячем, нероздільно використовував у своїх зверненнях дві площини: Церкви та Держави. Заохочував юних людей, щоб всі вони «спільними силами,

продовжуючи свою відданість, зичливість і готовність вчитися, стали тим поколінням, яке принесе Богові велику славу, а нашому народові — велику користь» [36, с. 518].

Процес навчання непростий та динамічний, передбачає чимало труднощів, але, на думку Любомира Гузара, це добрий шлях, який формує людину. В його розумінні освічена людина — це особистість з добре сформованими цінностями, людяністю та повагою, любов'ю та вірністю. Завдання молоді — виробити в собі звичку до праці, бо це є умовою, щоб стати доброю, шляхетною людиною із загартованим характером. «Я впевнений, що це можливо, головне, щоб тільки Ви цього хотіли. Ані тато, ані мама, ані Ваші вчителі не можуть силоміць зробити Вас добрими. Вони Вам допомагають, підтримують Вас, але, чи будете Ви добрими, залежить від кожного чи від кожної з Вас» [140, с. 245].

Безпосередніми та основними учасниками виховного процесу, звісно, є вчителі. Любомир Гузар і їх не оминав своєю увагою. Він з великою пошаною та вдячністю звертався до них. «Саме Ви творите те, що ми називаємо школою. Адже після батьків, на яких покладена відповідальність за “виведення дітей у люди”, Ви займаєте особливе місце у процесі навчання та виховання школярів. Ви є скульпторами живих людей — майбутніх зрілих громадян. Це дуже складне й відповідальне завдання. Сподіваюся, що наше суспільство гідно оцінить Вашу працю і дасть Вам засоби якнайкраще її виконувати» [92, с. 99]. Відповідальність за формування особистості покладена на різні соціальні інституції, зокрема це сім'я, школа, позашкільні установи, Церква тощо. Вони великою з відповідальністю, любов'ю, повагою, всестороннім підходом повинні виховувати та навчати, формувати і супроводжувати дитину, вбачаючи в ній особистість з невід'ємною гідністю.

Блаженніший Любомир Гузар бачив в українцях великий потенціал і здібності до праці, але також наголошував на перепонах, які заважають повному розкриттю цих можливостей, зокрема брак ініціативності та відповідальності. Він називав підприємливість та працьовитість українців рисами, які формують національний характер [155, с. 100].

Любомир Гузар часто виступав не просто як релігійний лідер, а як моральний наставник для всього українського народу, включно з підприємцями та бізнес-лідерами. Його зустрічі з представниками бізнесу, представниками громадянського суспільства, іншими активними громадянами мали на меті мотивувати їх до діяльності, яка була б заснована на духовних цінностях та етиці. «Ми є дуже працьовитий нарід, але не вміємо собі дати ради. Ми любимо працювати, але щоб не мати відповідальності. А почати підприємство — то треба відповідальність взяти, рискнути. Що нам бракує? Ініціативи. А дуже часто може бути й лінівство. Не можу сказати, чи то є для України типове, чи то наслідки радянського виховання. Може, нас так пригнобили, бо ми задовго були під впливами чужими, де нас використовували, люди втратили той розмах» [155, с. 100].

Важливо зазначити, що такий підхід до економічної активності формує культуру етичного бізнесу, що може стати фундаментом для стабільного і розвиненого суспільства. Відносини, які будуються на взаємній повазі, відповідальності та готовності до виправданого ризику, ведуть до створення здорового бізнес-середовища. Гузар не лише підтримував духовне життя нації, але й активно впливав на її економічне та соціальне відновлення [135].

Блаженніший Любомир Гузар відомий своїми численними ініціативами, що виходили далеко за рамки суто духовних питань та стосувалися широкого спектру соціальних проблем. В часі його головування в УГКЦ було започатковано чимало соціальних починань. Серед них варто виділити розвиток структур єпархіальних та парафіяльних «Карітасів», завданням яких є підтримка найбільш потребуючих верств населення, незалежно від їх віросповідання чи національної приналежності. Започатковано фонд «Андріїв гріш», метою якого є підтримка душпастирських та соціальних ініціатив Глави УГКЦ [90]. А також слід згадати співпрацю Церкви з спільнотою «Віра і Світло», яка допомагає дітям з особливостями ментального розвитку. Він звертався до вірних кажучи: «Усі ми покликані оточити увагою людей з особливими потребами, як це робив Ісус, допомогти їм віднайти почесне місце в тілі Церкви. Однак наша місія полягає не

тільки в тому, щоб робити добрі діла для них, але й у тому, щоб відкрити для них обійми нашої дружби, щоб змогти виявити їхні красу і дар» [145, с. 89]

Не залишилася поза увагою Блаженнішого Любомира проблема алкоголізму. Його зусилля щодо запровадження протиалкогольної програми в Україні були частиною більшої місії підвищення загального рівня здоров'я та добробуту населення [49; 86].

Любомир Гузар розумів, що алкоголізм є серйозною загрозою для соціальної стабільності та культурного розвитку, адже ця проблема може призводити до руйнування сімей, зниження продуктивності праці та збільшення злочинності. Тому він докладав значних зусиль задля профілактики цієї соціальної недуги, з метою просвіти громадськості щодо шкоди алкоголю та надання підтримки тим, хто страждає від залежності [48; 155, с. 234–235].

На жаль, ця ініціатива зіткнулася з недостатньою підтримкою та обмеженими ресурсами, що ускладнило досягнення вагомих результатів. Невдачі у впровадженні протиалкогольної програми засмучували Любомира Гузара, але не знеохотили до подальших спроб покращити ситуацію [155]. Його наполегливість у вирішенні питань здоров'я та добробуту українців залишається прикладом глибокого зобов'язання перед народом і поцінування гідності кожної людської особи.

За час предстоятельства Блаженнішого Любомира Гузара Українська Греко-Католицька Церква зробила значний крок у напрямку екологічної відповідальності, сформулювавши спеціальну екологічну програму. Ця ініціатива стала відповіддю на все більшу потребу суспільства у сталому розвитку та бережливому ставленні до природних ресурсів. Важливим кроком у реалізації цієї програми стало заснування в 2007 році Екологічного бюро при Івано-Франківській єпархії УГКЦ, яке діяло за підтримки та декрету Любомира Гузара [31].

Основним завданням Екологічного бюро було формування відповідального ставлення до природи та підвищення екологічної свідомості в суспільстві. Для досягнення цих цілей бюро ініціювало низку інформативно-освітніх проєктів, які

включали проведення науково-практичних семінарів, екологічних конференцій, а також організацію освітніх заходів для широкої громадськості. Бюро також активно співпрацювало з освітніми та виховними закладами, органами державної влади, щоб забезпечити інтегрований підхід до екологічної освіти. Ця робота вимагала злагоджених зусиль на різних рівнях та мала на меті створити систему взаємодії між різними секторами суспільства, що дало б змогу ефективніше вирішувати екологічні проблеми [31; 87].

Відповідальним кроком Любомира Гузара, розважливим та цілковито продуманим було зречення з уряду Глави УГКЦ, так званий процес резигнації. Проте для сприятливого результату довелося ще чимало поклопотати, адже Ватикан не відразу задовольнив прохання Блаженнішого. Тож в лютому 2011 у Ватикані врешті схвалили його вихід на емеритуру, тобто почесне звільнення від обов'язків з огляду на похилий вік і стан здоров'я. На той час Любомиру було 78 років. А прийняв він таке рішення, бо для нього важливо було, щоб справа рухалась вперед, а не триматись уряду. Він довіряв своїй Церкві та хотів, аби його справа набирала нових обертів, чого він не міг забезпечити так, як би того хотів [155, с. 307–309].

Відхід від проводу УГКЦ відбував згідно з усіма нормами та правилами, які приписує Церква. Блаженніший Любомир подав прохання Папі Римському, коли йому виповнилося 75 років, а після отримання схвальної відповіді розпочався процес обрання наступника. Поки тривав процес зречення, який є непростотою та тривалою процедурою, Блаженніший Любомир спокійно та впевнено готував усе оточення до цього перехідного етапу [227, с. 123–132].

Він не тримався за владу, був відважний та виважений у прийнятті рішень, тому наголошував на тому, що він відходить від обов'язків Глави УГКЦ, проте це зовсім не означало, що він стане байдужим до життя Церкви та цілого народу. Відтак зі спокоєм і впевненістю у правильності свого рішення «теплою рукою» передав уряд наступникові. 23 березня 2011 року Синод Єпископів УГКЦ обрав наступником Блаженнішого Любомира Гузара владика Святослава Шевчука. Вже через два дні такий вибір затвердив Папа Бенедикт XVI. Чин інтронізації

відбувався 27 березня 2011 року в Києві в Патріаршому соборі Воскресіння Христового [189, с. 94–96; 265].

Рішення Блаженнішого Любомира Гузара про зречення з уряду Верховного Архиєпископа УГКЦ було ухвалене з великою відповідальністю та глибоким розумінням своєї ролі та місії у житті Церкви. Він продемонстрував високу самосвідомість та турботу про майбутнє УГКЦ, а також дав приклад для наступних поколінь церковних лідерів.

Вже на початку свого служіння Блаженніший Любомир ділився з колегами-владиками думкою про необхідність обмеження тривалості перебування на вищих церковних посадах, особливо в контексті фізичних та ментальних викликів, які приходять з віком. Його роздуми про досвід Патріарха Йосифа Сліпого, який продовжував служити на високій посаді до глибокої старості, підкреслили важливість своєчасного передання влади для забезпечення динамічного та ефективного проводу Церкви [272].

Рішення про зречення та спосіб, в який Блаженніший Любомир зреалізував його, виявили його глибоку відданість Церкві та відповідальність перед нею. Його бажання передати уряд наступнику, який зможе продовжити працю з новою енергією та ідеями, є прикладом мудрості та безкорисливості у служінні.

Любомир Гузар бачив силу та потенціал у своїх співбраттях-єпископах і вірив у наявність кандидатів, здатних вести Церкву вперед, зберігаючи її єдність та сприяючи духовному розвитку. Його погляди на майбутнє Церкви та лідерство у ній відображають важливість стратегічного планування та розуміння, що кожне покоління має свої виклики та можливості для служіння [188].

Рішення Блаженнішого Любомира про зречення з уряду засвідчило його глибоке розуміння цінностей та принципів, на яких має ґрунтуватися моральне лідерство. Його служіння та вчинки залишаються натхненням для наступних поколінь лідерів, нагадуючи про значення покликання, відповідальності, любові до Церкви та народу.

Рішення Блаженнішого Любомира Гузара про зречення з посади та його плани на майбутнє є втіленням його життєвої філософії та духовності.

Полишаючи високий церковний пост, він не планував віддалитись від активної участі у житті Церкви, а обрав служіння відповідно до свого віку та можливостей. Його бажання присвятитися молитві, зустрічам з молоддю та участі в церковних і суспільних процесах відображає незмінну поставу служіння іншим [189].

Сестра-монахиня Вероніка Хитра, яка була відповідальною з опіки за здоров'я Любомира Гузара згадувала, що «коли Блаженніший пішов на емеритуру, то, як сам тоді казав, не буде піч будувати, а буде продовжувати працю. І не було такого дня, щоби він не працював. Продовжував зустрічатися з різними людьми, особливо з Ініціативної групи “Першого грудня”. Але його життя без уряду стало домашнім. Воно було цілком іншого характеру — Блаженніший уже мав більше часу на те, що хотів робити, але раніше не мав на це можливості. А найбільше, що він любив, — зустріч з молоддю. Покладав великі надії на молодь і дуже хотів передати їй свої знання, досвід. Тому що вважав, що людей, які вирости за радянської влади, дуже важко змінити. Просто їхня ментальність інакша, а молодь дуже відкрита, щира. На зустрічах він завжди давав їм можливість запитувати і був дуже щасливий; коли повертався від них, казав, які ж вони гарні...» [21, с. 150–151].

Після зречення Блаженніший Любомир Гузар залишався важливою фігурою у духовному та суспільному житті України, навіть не обіймаючи офіційних посад. Його досвід, мудрість та глибоке розуміння суспільних процесів робили його цінним радником та наставником, особливо для молодого покоління.

Ця нова глава в житті Блаженнішого Любомира Гузара свідчить про його відданість ідеалам Церкви та любові до Батьківщини, показує, що служіння можливе у різних формах і не обмежується віком або офіційним статусом. Його життєвий шлях і надалі буде надихати українців до активної участі у житті своєї громади, до плекання духовності і зміцнення громадянської відповідальності.

У свою резиденцію у с. Княжичі, що була поруч семінарії, Любомир Гузар часто запрошував до себе різних людей: діячів культури, науковців, журналістів, письменників, видавців, політиків, митців та ін., які надихали його і яких надихав

він. Часто до Любомира Гузара зверталися за порадою у тій чи тій справі [155, с. 336–337].

«Любомир Гузар як Патріарх і як емерит — це два різні Блаженніші. Коли він був при уряді, навіть якщо не повністю зрячий, та був дуже активний. Як Глава УГКЦ мав багато поїздок, зустрічей. І дуже цікавий підхід у своєму служінні. Хоч сам був дуже розумний, мав багато ідей, але завжди, коли хотів зрозуміти, як треба працювати у тому чи іншому напрямку, шукав фахівців у цій справі і скликав робочі групи. Кликав чи то журналістів, чи юристів чи медиків. Йому завжди було цікаво почути їхні думки, побажання, почути, чим Церква може їм послужити. І це не були просто розмови за обідом і вечерею. Почувши їхні думки, він все “збирав” до купи, передумував і потім реалізовував» [21, с. 149].

31 травня 2017 року після важкої недуги Блаженніший Любомир Гузар помер. Велика кількість людей прийшли попрощатися з ним, як вірні Церкви, так і люди інших конфесій, віросповідань, а навіть невіруючі. Це було величне прощання з тим, хто був важливим у їхньому житті, кому хотіли виявити свою шану і вдячність, хто показав своїм життям, що таке «бути людиною».

«Його слухали мільйони. І не тільки в Західній Україні. Його запрошували на телеканали досить часто. Його любили. Атеїсти й католики, протестанти й православні, юдеї й нечисленні українські мусульмани. Первосвященник Гузар, який усе своє свідоме життя провів у Європі й Північній Америці, несподівано для всіх нас став нашим моральним авторитетом. Єдиним і останнім», — такими словами згадує про Любомира Гузара дисидент Семен Глузман [155, с. 328; 197; 249].

Владика Богдан Дзюрах згадував про Блаженнішого Любомира, що він майже ніколи не скаржився на здоров'я, і те, що запланував здійснити за час свого предстоятельства, він здійснив. Блаженніший ніколи не нервувався і не втрачав самоконтролю. Був толерантним та тактовним, делікатним та ніколи не втрачав рівноваги [165; 265].

Блаженніший переймався багатьма речами, а навіть близько брав до серця, розважливо приймав рішення, вислуховував радників. Блаженніший Любомир «був глибоко переконаний, що Церква має виховувати людей не тільки в духовному плані, а й суспільно-політичному [...] Покликання отця Церкви — допомагати людині усвідомлювати своє право свободи, гідності, а також відповідальності за власну долю своєї родини та країни» [189, с. 91].

Коли Любомир Гузар згадував про моральні авторитети, то мав своє бачення, щодо такого поняття, а саме те, що «кожний батько і мати повинні бути моральним авторитетом, кожний політик, кожний учитель, кожний духівник повинен бути приміром, що так скажу, певних моральних цінностей [...] Моральними авторитетами повинні бути усі» [155, с. 346].

За роки свого предстоятельства Блаженніший Любомир зміцнював Церкву та Україну, зокрема підтримував та розвивав, надихав та підкреслював гідність кожної людини, вчив любити державу та усіх громадян. Його звернення до людей будувалися на християнських цінностях, загальнолюдських правах, що апелювали до відповідальної поведінки громадянина у суспільстві, заохочували до праці та молитви. Такими, на переконання Блаженнішого, мають бути життєві пріоритети кожного християнина. Після зречення з престолу, Блаженніший Любомир не зменшив обертів своєї активної діяльності, наскільки йому дозволяв стан здоров'я. Брав участь у громадських заходах, соціальних ініціативах, лекціях, зустрічах з посадовцями та діячами різних сфер, підтримував спільноти, був задіяний у зустрічах з молоддю, що приносило йому особливе задоволення.

Своєю багатогранною діяльністю Любомир Гузар намагався бути корисним як Церкві, так і державі. Його небайдужість до різних проблем та викликів, які стояли перед народом України, і готовність послужити дали добрі результати його діяльності у багатьох сферах суспільного життя.

Любомир Гузар справді є непересічною особистістю для українського народу. Це постать, яка зробила вагомий внесок для формування і становлення Української державності. Він своєю невтомною працею здобув шану та повагу від свого народу, став для багатьох авторитетом та гідним провідником своєї Церкви

[202]. Релігійний діяч, моральний авторитет, символ новаторства та активний громадський діяч ніколи не стояв осторонь важливих питань, суспільних і державних проблем, завжди обстоював свободу та підносив гідність кожного та кожної. Любомир Гузар прагнув загального блага для свого народу, був вірним своїй Батьківщині впродовж усього життя. Своім життєвим шляхом, унікальними ідеями яскраво демонстрував усім сучасникам гідний приклад для наслідування, спонукаючи до діяльності.

Діяч був удостоєний значних нагород та відзнак за свій внесок у розвиток української духовності, культури та державності. Його зусилля у відродженні духовних цінностей та плідна церковна діяльність були визнані на найвищому рівні. Свідченням високого авторитету та поваги до постаті Любомира Гузара було й нагородження його державними відзнаками та міжнародними преміями. Блаженніший Любомир в період з 2001 по 2008 був нагороджений державними відзнаками: орденами князя Ярослава Мудрого III, IV та V ступенів та орденом «За заслуги» III ступеня [231; 233; 234; 235; 236]. У 2016 році Любомир Гузар став першим лауреатом Міжнародної премії ім. Івана Франка. Її присудження «є почесним визнанням вагомих здобутків та значних заслуг науковців у галузі соціально-гуманітарних наук» [200]. Блаженніший Любомир Гузар став першим, хто отримав цю відзнаку за свою монографію «Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901–1944). Провісник екуменізму» [76; 200]. Окрім державних та міжнародних визнань важливо згадати, що Любомир Гузар мав також особливе визнання і з боку католицького церковного уряду. У 2001 році Папа Римський Іван Павло II присвоїв Любомиру Гузару титул кардинала [167, с. 71].

Любомир Гузар став взірцем моральності, а його велика спадщина настанов та роздумів стала невичерпним джерелом мудрості та впливу на формування ціннісних орієнтирів народу. Численні його звернення, інтерв'ю, офіційні послання, видання впливали на свідомість вірян та українців загалом незалежно від їхньої релігійної чи соціальної приналежності, сприяли збереженню та розвитку української ідентичності, підносячи національну свідомість та гідність кожної людини. Активна позиція Любомира Гузара і його просвітницька

діяльність мала численні позитивні результати, бо до його думки прислухалося широке коло українців, зокрема і відомі постаті громадського, політичного сектору, а також бізнесу тощо. Його всеохопна діяльність мала добрі наслідки для України і на міжнародній арені, де Блаженніший представляв її і утверджував як країну з глибоким потенціалом.

Отже, аналіз громадської та просвітницької діяльності діяча дав змогу виокремити низку її напрямів.

Релігійно-просвітницька діяльність спрямовувалася на поширення вчення Церкви до широких верств суспільства, активний міжконфесійний діалог, осмислення ролі релігії у світському суспільстві, пошук шляхів взаємодії Церкви з державою та освітніми інституціями в умовах сьогодення, розвиток духовної освіти тощо.

Суспільно-політичний напрям просвітницької діяльності передбачав, зокрема участь у громадському житті суспільства, правозахисну діяльність, роботу в Ініціативній групі «Першого грудня», взаємодію з представниками політикуму, бізнесу з метою пошуку шляхів до суспільного поступу тощо та зосереджувався навколо пошуку розв'язків проблем свідомої та активної участі громадян у суспільно-політичному житті, формування їхньої політичної культури тощо.

Соціальний напрям просвітницької діяльності спрямовувався на розв'язання соціальних проблем, благодійництво та підтримку соціальної справедливості, опіку над соціально вразливими категоріями населення тощо.

Освітній напрям просвітницької діяльності спрямовувався на популяризацію ідей різнобічного виховання особистості, поширення традиційних для України християнських цінностей, формування етичних засад суспільного життя, утвердження національної ідентичності, важливість участі в екологічних ініціативах тощо. З цією метою Блаженніший відвідував заклади освіти, брав участь у конференціях, семінарах, різноманітних заходах для молоді тощо. Турбота про освітню сферу та праця з молоддю були пріоритетними в його діяльності. У молодому поколінні Блаженніший вбачав майбутнє Церкви і

України, тому всіляко підтримував та здійснював різноманітні заходи, був ініціатором, учасником проєктів задля гідного проводу та супроводу у формації належних ціннісних орієнтирів.

Завдяки своїй публічності Блаженніший Любомир мав нагоду здійснювати просвіту широкого кола українців шляхом активної присутності у медійному просторі, зокрема через виступи в ЗМІ, публікації статей, інтерв'ю на телебаченні та радіо, відверту та інколи гостру реакцію на різні процеси, що відбувались у державі. Це стало ефективним способом поширення ідей та цінностей, які підтримував Блаженніший. Через свою свідому позицію, доступність, відкритість, ерудованість та водночас простоту він став моральним авторитетом для великої кількості українців, які вважають його настанови дороговказами у своєму житті і діяльності.

Розпочавши беатифікаційний процес за процедурою доведення героїчного ступеня чеснот, Українська Греко-Католицька Церква зробила перший крок до офіційного визнання його життєвого шляху та діяльності як прикладу для наслідування для своїх вірних.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

У першому розділі нашого дослідження здійснено аналіз творчої спадщини Блаженнішого Любомира Гузара та її осмислення як науково-педагогічної проблеми. Зокрема, вивчено джерельну базу, стисло розглянуто у контексті теми нашого дослідження життєвий шлях Блаженнішого та його суспільно-громадську діяльність. У процесі роботи виокремлено такі ключові моменти:

1. Аналіз життя і діяльності Блаженнішого Любомира Гузара вказує на те, що він був непересічною постаттю українського народу. Його активна участь у духовному та суспільному житті України принесла чималі здобутки як для Церкви, так і для держави й суспільства. Згідно з даними соціологічних досліджень, проведених в різний час, Любомир Гузар мав авторитет не лише серед вірян УГКЦ, але й серед значної частини українського суспільства. Його духовні, педагогічні, моральні та етичні настанови базувалися на стійких засадах християнської віри та загальнолюдських цінностях, що слугують основою для розвитку сучасних виховних стратегій, спрямованих на формування свідомих та відповідальних громадян. Активна життєва позиція Любомира Гузара, його вагомий внесок у розвиток української духовності, культури та державності, відповідальна громадянська діяльність задля загального блага свого народу та Церкви були оцінені належним чином з боку держави через присудження численних державних та міжнародних нагород. Роль Любомира Гузара як морального авторитета нації та його вчення може слугувати добрим орієнтиром для майбутніх поколінь у розвитку справедливого і гуманного суспільства.

2. Джерельна база, використана у дослідженні духовної спадщини, охоплює наукові (історичні, богословські) праці Любомира Гузара; проповіді, популярні тексти, інтерв'ю; спогади Любомира Гузара та меморії і відгуки сучасників про священика і його діяльність. У цих документах чітко простежується його позиція, зокрема щодо різноманітних церковних, соціальних та політичних питань. Завдяки активності Гузара в онлайн-просторі та його залученості до сучасних

медіаплатформ він мав колосальний вплив на національну свідомість українців. Вивчення спогадів осіб, які знали Гузара особисто, та думок науковців, культурних діячів, а також інтелігенції дало змогу створити багатогранний портрет, висвітлити його вагомий внесок у духовне і культурне життя України. Комплексний аналіз та дослідження джерельної бази стали основою глибшого розуміння педагогічної спадщини Любомира Гузара та її значення для сучасного українського суспільства.

3. У ході дослідження виявлено, що формування педагогічних ідей та поглядів Любомира Гузара було тісно пов'язане з середовищем його сім'ї та родини, освітою та професійним шляхом. Сім'я відігравала ключову роль у його всебічному розвитку, заклавши фундамент моральних цінностей та ідеалів, які вплинули на подальше життя і становлення Любомира Гузара. Отримана освіта і професійна підготовка у закладах освіти, а також досвід роботи в різних країнах, зокрема викладацької, сприяли розширенню його світогляду та формуванню унікальних підходів до виховання, які були згодом реалізовані у його церковній та просвітницькій діяльності. Соціокультурний контекст, у якому він зростав і працював, також мав значний вплив на його педагогічні погляди та ідеї, що відобразилися у його освітніх та суспільних ініціативах.

4. Особливу увагу Любомир Гузар приділяв формуванню духовності та громадянської активності, використовуючи численні публічні виступи, лекції, інтерв'ю та медійні звернення для підвищення самосвідомості та гідності українців. Його невтомна праця на благо держави і Церкви утвердила за ним авторитет морального та духовного лідера, який бачив майбутнє України у зміцненні християнських цінностей і їх щоденному втіленні у всіх сферах життя.

Навіть після зречення з престолу діяч не припинив активної діяльності, зосередивши особливу увагу на роботі з молоддю, яку вважав майбутнім Церкви та держави. Він ініціював і брав участь у численних зустрічах та дискусіях з молодими людьми, сприяючи формуванню їхніх моральних орієнтирів та активної громадянської позиції. Завдяки своїй відкритості, доступності та ерудованості, а також активній присутності у медійному просторі, Любомир

Гузар значно поширив вплив своїх ідей, сприяючи збереженню та розвитку української ідентичності.

5. Аналіз життя і діяльності Любомира Гузара дозволив розробити періодизацію, яка охопила шість періодів:

1) 1933 – 1958 рр. — дитячі та юнацькі роки, пов'язані з родинним вихованням у колі сім'ї, здобуттям освіти різних рівнів, становленням світогляду і моральних переконань;

2) 1958–1973 рр. — священиче служіння та інтелектуально-богословське самовдосконалення, пов'язані з виконанням Любомиром Гузаром душпастирських обов'язків, педагогічних функцій (викладання у Стенфордській духовній семінарії, Коледжі Святого Василя Великого), здобуттям ступенів магістра філософії (Фордемський університет у США) і доктора богослов'я (Папський університет святого Томи Аквінського у Римі);

3) 1973–1993 рр. — чернече служіння в Італії (спільнота монахів Студійського уставу в Гроттаферраті неподалік Риму), тісна співпраця із Патріархом Йосифом Сліпим;

4) 1993–2001 рр. — повернення до України і розбудова чернечого життя студійського уставу, розбудова вищих духовних освітніх інституцій (Український католицький університет, Львівська богословська академія);

5) 2001–2011 рр. — керівництво УГКЦ. До ключових досягнень цього періоду належать перенесення Патріаршого осідку з Львова до Києва (2005) з метою посилення загальноукраїнської місії УГКЦ; зміцнення структури Церкви, відкриття нових єпархій та розвиток освітніх ініціатив; активна міжконфесійна та суспільна діяльність, спрямована на примирення в українському суспільстві;

6) 2011–2017 — продовження активної громадської діяльності на емеритурі. Діяльність діяча у цей період спрямовувалася на освітню і просвітницьку діяльність, виступи та участь у суспільному житті, видання книг і публіцистичних творів.

Основні положення цього розділу відображені у публікаціях: [224; 265; 269].

РОЗДІЛ II

ХРИСТИЯНСЬКО-ГУМАНІСТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ЛЮБОМИРА ГУЗАРА

Українська педагогічна думка у процесі свого формування зазнала впливу соціокультурних, історичних, духовно-моральних факторів. Просвітницькі ідеї та педагогічні погляди відомих українських мислителів та освітян, включно з християнськими педагогами і церковними діячами, збагачують та поглиблюють українську педагогічну думку. Такі історичні здобутки слугують платформою для розвитку освітньої науки, яка адаптується до сучасних умов та видозмінюється під їх впливом, зберігаючи водночас важливі культурні та освітні цінності і реагуючи на сучасні виклики, які вимагають не тільки збереження цієї спадщини, але й її адаптації до нових умов, що передбачає врахування змінюваного контексту освітнього середовища.

Важливим аспектом розвитку педагогічної науки є врахування думок сучасних моральних авторитетів, які мають загальне визнання і впливають на формування новітньої педагогічної думки та освітньої практики. Ці особистості роблять значний внесок у модернізацію педагогічних підходів, пропонуючи нові стратегії виховання, які відповідають сучасним вимогам і викликам. Такий внесок збагачує і розширює освітню систему, а також дає їй змогу бути більш гнучкою та ефективною у відповіді на потреби, виклики сучасності.

У другому розділі нашої праці зосередимося на аналізі педагогічних ідей та поглядів відомого морального авторитета — Любомира Гузара. Його візія і вчення базується на християнсько-гуманістичних принципах, які відіграють ключову роль у формуванні всебічно розвиненої особистості, готової до етичних викликів сучасності. Дослідимо основні педагогічні думки та ідеї Блаженнішого Любомира Гузара, які демонструють глибину його розуміння виховного процесу, а також роль, яку він відводив різним інституціям у вихованні молоді.

Виокремлені нами аспекти дослідження допоможуть глибше розкрити педагогічні ідеї Любомира Гузара, що спрятиме кращому розумінню освітньої філософії Блаженнішого, яка базується на християнських засадах, морально-етичних нормах, гуманістичних та антропоцентричних підходах, актуалізуючи їх у контексті сучасних викликів та потреб українського суспільства. Аналіз цих елементів дасть змогу не лише оцінити внесок Любомира Гузара у розвиток української педагогіки, але й виявити шляхи застосування його ідей у світлі сучасних освітніх наук.

2.1. Виховний ідеал та погляди на моральне становлення особистості у вченні Любомира Гузара

В українській педагогіці глибоке коріння мають християнсько-гуманістичні основи виховання. Вони відображають багатовікове поєднання національних традицій, культурної світової спадщини та християнських цінностей, на яких творилася українська культура. Християнсько-гуманістичні основи виховання можна вважати фундаментом для формування особистості, заснованого на принципах любові, поваги, моральної чистоти та самовдосконалення, орієнтиром для яких є високі етичні стандарти, співчуття, відповідальність і повага до інших. Українська педагогіка через призму християнсько-гуманістичних цінностей наголошує на розвитку різнобічно і гармонійно розвиненої особистості, здатної до саморефлексії, емпатії та відповідального ставлення до себе та інших [38, с. 173–215].

Християнсько-гуманістичні основи виховання є фундаментальними для формування морально стійкої особистості, яка здатна до самовдосконалення та позитивної взаємодії з суспільством. Вони підкреслюють повагу до гідності кожної людини, підтримуючи її право на самореалізацію та непорушність особистої свободи.

Важливість цих основ у вихованні також полягає у розвитку особистої відповідальності та соціальної зрілості, що дає індивіду змогу ефективно взаємодіяти в суспільстві, розуміти та приймати соціальні норми та цінності. Цей підхід сприяє гармонійному розвитку особистості, забезпечуючи баланс між духовними, інтелектуальними та емоційними аспектами розвитку [38, с. 173–181].

В Україні християнсько-гуманістичні засади виховання адаптуються до потреб сучасного суспільства, знаходячи відображення у шкільних програмах, виховних проєктах та методиках навчання, спрямованих на формування молоді, готової до викликів сучасного світу, але зберігаючи при цьому вірність національним цінностям та культурній спадщині. Тож християнсько-гуманістичні основи виховання сприяють збалансованому розвитку особистості, яка характеризується моральною стійкістю, духовністю та активною соціальною позицією.

До актуальної проблематики, що розглядається фахівцями і потребує постійного вивчення та аналізу, вдосконалення та поглибленого дослідження, належить виховання моральних якостей молодого покоління, взаємозв'язок освіти та виховання, основні чинники, що впливають на виховний процес тощо. Це пов'язано із об'єктивними та суб'єктивними детермінантами, зокрема динамікою розвитку суспільства, технічним прогресом та індивідуальними особливостями особистості, що видозмінюють процес виховання, його засоби та методи [268].

Українські філософи, педагоги, культурні та релігійні діячі зробили значний внесок у розвиток педагогічної науки, впливаючи не лише на формування освітньої системи в Україні, але й пропонуючи інноваційні ідеї та підходи, які знайшли відгук далеко за її межами [264]. Їхні розробки та педагогічні концепції акцентують на всебічному розвитку особистості, важливості морального виховання, індивідуальному підході до кожної особи, а також гармонійній інтеграції освіти в культурний та соціальний контекст суспільства.

Процес творення педагогічної думки є надзвичайно динамічним і відображає широкий спектр впливів і сучасних педагогів, філософів, культурних та релігійних діячів. Відкритість до нових ідей та готовність враховувати їх у

формуванні педагогічної думки є ключовими для адаптації освіти до змінних потреб суспільства та розвитку особистості.

Українська Церква та духовенство впродовж різних історичних періодів визначали духовно-моральні й ціннісні орієнтири становлення як окремої особистості, так і цілих груп-спільнот та зробили свій внесок у формування траєкторії розвитку українського суспільства.

Блаженніший Любомир Гузар, будучи одним із найбільших духовних лідерів українського народу, неодноразово заглиблювався у питання навчання та виховання. У своїх повчаннях, він залишив помітний слід у сфері педагогіки, пропонуючи власне бачення виховного ідеалу. Його вчення та життєвий шлях відкривають перед нами образ особистості, вихованої у душі християнських цінностей, глибокої моральності та гуманізму. Важливо підкреслити, що для Гузара виховання не було формальною передачею знань та навичок, а безперервним процесом цілісного формування особистості, здатної до самопізнання, самовдосконалення, відповідальності перед собою, іншими та Богом.

На переконання діяча, виховання охоплює духовний розвиток, формування моральних принципів та активну соціокультурну позицію особистості. Тож виховний ідеал у вченні Гузара полягає у комплексному підході, де всебічно розвинена особистість живе в гармонії з собою, оточенням та згідно з високими духовними ідеалами. «Людина має три рольові зв'язки: стосовно свого Творця, стосовно себе, стосовно ближнього», — казав Любомир Гузар. І продовжував: «Спілкування з кожним дає сенс життя» [29, с. 24].

Педагогічні погляди та духовна місія Блаженнішого Любомира Гузара тісно переплетені із його життєвим кредо. Він часто говорив: «Хочу бути людиною!» Це висловлювання несе в собі не просто прагнення до людяності в її традиційному розумінні, але й закликає до глибоких метафізичних та етичних роздумів щодо самого людського існування, моральності та доброчесності. Саме людяність є характерною прикметою роздумів щодо педагогічних ідей Любомира Гузара. «Моя мрія у житті — бути людиною. Але я не є стовідсотково певний, що

то значить бути людиною» [210], — ці слова Патріарха відображають його невпинний пошук і роздуми про істинне значення людського буття, вказуючи на шлях самопізнання та самовдосконалення, який він вважав необхідним для кожної особистості.

Бажання Блаженнішого Любомира Гузара стати «людиною» у повному розумінні цього слова розкриває суть його духовного пошуку. Таке прагнення не обмежувалося лише статичним станом чи досягнутим фіналом; натомість це тривалий, безперервний процес самовдосконалення, саморефлексії та морального зростання. Любомир Гузар вбачав у цьому шляху не лише особистісне вдосконалення, а й велике служіння іншим, демонструючи, що «бути людиною» означає невпинну працю над собою, намагання втілити високі моральні цінності у своєму житті, здатність до співчуття, милосердя, взаєморозуміння та безкорисливої любові до ближнього. Любомир Гузар визначає ці якості як основоположні для справжньої людяності та як такі, що відображають глибину християнського розуміння буття [29, с. 4–5; 30].

Святослав Шевчук, нинішній Глава УГКЦ, у спогадах про Любомира Гузара, а зокрема про його вираз «бути людиною», наголошує на багатозначності цього твердження, основою якого є людяність. Для Любомира Гузара було важливо, щоб ми були людяними до самих себе та до ближніх. Він підкреслював, що важливо бачити в іншій особі людину без огляду на її соціальний статус, етнічну приналежність, громадянську позицію, релігійну самоідентифікацію, професію чи погляди та шанувати гідність кожного [188, с. 5–6].

Любомир Гузар говорив, що «людина — це створіння, цінність якої полягає не тільки в тому, що вона досягнула, а й у тому, до чого змагала», людина — не та особа, яка досягла досконалості, а та, яка не перестає старатися розвивати свої обдарування та жити згідно зі своїми цінностями, бо справжня досконалість полягає не в бездоганності, а в прагненні до розвитку та самовдосконалення [29, с. 4]. Таке бачення Любомира Гузара глибоко відображає його розуміння людського розвитку та особистісного зростання. Варто звернути увагу на те, що для Блаженнішого, справжня досконалість полягає не в бездоганності чи

відсутності помилок, а в невпинному прагненні бути кращою версією себе, в усвідомленні та активному використанні своїх можливостей для особистісного розвитку. Можна сказати, що такий підхід відображає глибоке християнське розуміння людського життя як шляху до самовдосконалення та духовного зростання, де кожна особа покликана розвивати надані їй Богом дари на служіння іншим.

Філософія Любомира Гузара полягала у короткому, проте дуже змістовному вислові — «бути людиною», у якому чітко простежується тематика поваги до людської гідності. Блаженніший Любомир завжди підкреслював, що саме гідність є тим, що всіх єднає та формує колегіальну платформу для побудови взаємин. Повага та любов є тими двома стовпами, на яких можна творити всі інші людські спільноти [188, с. 6].

Говорячи про людину та сенс її життя, Блаженніший Любомир Гузар у своїх публічних виступах часто звертався до алегорії відомого грецького філософа Діогена. Філософ ходив вдень із запаленою свічкою в руці, а коли його питали, що він робить, він відповідав: «Шукаю людину». Діоген, який належав до філософів-циніків, використовував цей жест, щоб висловити своє розчарування у здатності людей жити згідно з високими моральними принципами, яку він вважав необхідною для справжньої людяності [252]. Для Любомира Гузара ця історія символізувала глибокий пошук істинної людяності, щирості та автентичності серед людей. Його постійні роздуми про гуманність та поняття «людини» стало поштовхом для багатьох публічних звернень та заохочень вірян та загалом українців до зростання у чеснотах. Зокрема, Любомир Гузар прагнув до досконалості і мотивував інших своїм прикладом, а не нав'язливими судженнями [29, с. 4].

Потрібно зазначити, що Блаженніший Любомир по-іншому трактував вище згадану алегорію аніж Діоген. Гузар підкреслював динамізм, зокрема важливість постійного пошуку справжньої людяності як у собі, так і в інших. Він закликав до рефлексії над власним життям, до усвідомлення та розвитку власної гідності, а також гідності ближніх. Використання цієї алегорії, згідно з Гузаром, допомагає

пригадати людям про необхідність бути відкритими, щирими та відповідальними, а також звернути увагу на потребу постійного пошуку істинної суті покликання «бути людиною» у світі, де часто цінності та ідеали можуть бути затьмарені егоїстичними прагненнями чи викривлені суспільними наративами.

Використовуючи алегорію Діогена як основу для розмірковувань про сутність людяності, Блаженніший Любомир Гузар підсумовує, що знайти справжню людину у сучасному світі і досі є доволі складним завданням. Ця думка не лише перегукується з думками давньогрецького філософа, але й відображає глибоке розуміння людської природи та викликів, з якими ми стикаємося сьогодні [210].

Аналізуючи духовну спадщину Любомира Гузара, провідною темою можна простежити ідею гідності людини як абсолютної цінності, яка впливає з усвідомлення, що кожна особа створена Богом на Його образ і подобу. Ця фундаментальна істина визначає не лише ставлення людини до себе та до інших, але й формує її ставлення до світу загалом. Підкреслюючи, що «людина сотворена Богом за його образом і подобою» [109, с. 45]. Гузар водночас вказує на величезну відповідальність, яку несе кожен перед собою та своєю гідністю, закликаючи до необхідності самопізнання та відповідального ставлення до власного призначення та місії. Людина «є твором Божим, повинна старатися пізнати себе та з відповідальністю ставитися до тієї гідності» [181]. «Ми повинні бачити себе в собі, усвідомлювати себе як підмет, бути творцями та охоронцями своєї традиції, свого церковного і національного я» [111, с. 257].

Життя людини є найбільшою цінністю для кожного суспільства. Низка міжнародних правових актів, Конституція України, закони захищають право людей на життя і гідність. До переліку основних міжнародних документів Генеральної асамблеї ООН, які захищають права людини, можна зарахувати «Загальну декларацію прав людини» та «Конвенцію про права дитини». Визнання гідності, рівних прав усіх членів суспільства є основою свободи, справедливості та миру, а життя є невід'ємним правом кожної людини. Кожна дитина має право на здоровий розвиток і на забезпечення та захист своїх прав згідно з державним

законодавством [192]. У статті 1 «Загальної декларації прав людини» зазначено: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства» [171].

Важливою умовою всебічного розвитку особистості є повага до її гідності. Шанобливе ставлення до людини має безумовний взаємозв'язок із добробутом суспільства, оскільки від цього залежить перспектива розвитку для усієї держави. У статті 3 Конституції України зазначено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [193].

Невід'ємною рисою кожної людини без огляду на її стать, вік, національну приналежність, соціальний статус тощо є гідність. Від належного усвідомлення власної гідності залежить добробут та загальне благо народу, бо суспільство складається із низки взаємозв'язків усіх членів суспільства на різних його рівнях. Згідно з законами та загальноприйнятими правилами всі люди є рівними у своїх правах та у своїй гідності. Тож повага до гідності іншої людини залежить від усвідомлення власної. Почуття гідності є головним рушієм для відстоювання своїх прав та свобод, а водночас дає розуміння, що у цій боротьбі особа не може порушувати права інших [230, с. 141–166].

Гідність є безумовним правом, яке людина отримує ще з народження. Батьки покликані виховувати своїх дітей в гідності. Цей клопіткий та багатогранний процес залежить від низки чинників та факторів, а також взаємодії різних соціальних інститутів: сім'ї, держави, Церкви, навчальних закладів, позашкільних установ тощо [230, с. 103–106].

Блаженніший Любомир Гузар у своїх повчаннях заглиблюється в питання людської гідності, виходячи з переконання, що вона нерозривно пов'язана з усвідомленням людини як сотворіння Божого. Він активно протиставляється атеїстичним поглядам, які зводять людське існування до результату біологічних процесів та випадковостей, наголошуючи на тому, що зачаття та народження кожної людини відбуваються з Божої волі [57]. «Серед дарів, які ми отримуємо

від Господа Бога, особливе місце посідає дар життя. Різні напрямки у філософії намагаються пояснити, звідки взялося життя на землі. Святе Письмо, яке передає нам Боже Об'явлення, підкреслює, що життя — це не випадковість, а свідомий дар від Господа Бога, нашого Небесного Отця. Ми повинні, дорогі у Христі, цей дар з великою пошаною, святістю приймати і берегти. Величезну вартість людського життя (її усвідомлювали навіть поганські філософи) засвідчує славна присяга Гіппократа, яка з давніх, ще дохристиянських часів велить лікареві цінувати і оберігати його. А Ісус Христос, коли каже, що це Божий дар, ще більше підносить розуміння вартості людського життя» [117, с. 153]. Таке розуміння підкреслює унікальність та велич кожної особистості, закладаючи фундамент для взаємоповаги та взаєморозуміння між людьми.

Підкреслення неземного походження людини від Бога, за словами Гузара, є ключем до глибокого розуміння гідності кожної особи. «Людська гідність невідривна від розуміння того, що людина є сотворінням Божим» [109, с. 46]. Це вчення закликає до відповідального ставлення до власного життя та життя інших, до визнання високої цінності людського існування, що виходить за рамки матеріального світу та звичайного розуміння. Він вважав, що саме через це розуміння людина може повноцінно реалізувати свій потенціал, жити за високими моральними стандартами та будувати гармонійні відносини з іншими.

Формування розуміння і прийняття своєї гідності та гідності іншої людини є важливим завданням, яке стоїть перед виховним середовищем, зокрема батьками. На думку Любомира Гузара, це завдання є одним із найскладніших та водночас найнеобхідніших. Дати відчувати дитині її гідність та гідність інших людей, старших і її однолітків є запорукою того, що вона буде належно ставитись до гідності ближніх, а також суспільства [268]. Плекання та формування чесноти гідності з раннього дитинства є для Любомира Гузара важливою місією, яка стоїть перед виховним середовищем. Він прагнув, аби кожна особистість мала правдиве розуміння і усвідомлення своєї цінності, а як наслідок і свого ближнього. Блаженніший Любомир казав: «Роздумуючи над людським життям [святий Августин], вдався до такого порівняння. Він казав, що людське життя передається

так, як запалюємо свічку від іншої свічки: коли запалимо другу свічку, перше не втрачає світла, вона іноді ще краще світить. Ми повинні усвідомлювати, що, передаючи життя, розуміння гідності, вартості людини, ми нічого не втрачаємо, а навпаки — ростемо і ростуть ті, кому ми це передаємо. Йдеться не тільки про фізичне життя, а про життя взагалі, — про життя духу, думки, цілого єства людини» [150, с. 155].

Важливо прищепити дітям потребу шанобливого ставлення до інших, адже лише за цієї умови можна вимагати такого ж ставлення й до себе. Таку поведінку може реалізувати особа, яка поважає себе і шанує ближнього [65; 268]. «Людина, яка проявляє неприязнь до навколишніх, не має гідності щодо самої себе» [109, с. 15].

Відповідальне ставлення є похідним в тематиці про гідність. Оскільки людина є творінням Божим, що не тільки наділяє її унікальною гідністю, але й вимагає від неї певного ставлення до навколишнього світу. В цьому контексті Любомир Гузар робив акцент на екологічній тематиці, зазначаючи, що людство не є абсолютним власником творіння, а лише тим, хто управляє та дбає. Таке розуміння провадить до висновку, що людина повинна відповідально ставитися до світу, плекати його та охороняти, а не бездумно використовувати ресурси чи завдавати шкоди довкіллю [71; 87]. Він зазначає, що кожен повинен «чітко усвідомити собі, що не ми є творцями і власниками всього, що нас оточує, а Небесний Отець, який, створивши людину, передав їй до вжитку видимий світ, зробив її управителем» [84].

Отже, в основі поглядів Любомира Гузара лежить переконання, що усвідомлення своєї гідності та гідності кожної іншої людини є ключовим для будування справедливого, милосердного та гуманного суспільства. «Гідність, яку у різний час, у різних обставинах старалися цілковито потоптати, основно — заперечити, але гідність, яку від нас навіть найлютіший ворог не може забрати. Він не може протидіяти, якщо ми усвідомлюватимемо свою гідність і старатимемося жити відповідно до цього переконання» [47, с. 140]. Людина, яка розуміє свою божественну сутність і відповідальність перед Творцем, здатна на

великі звершення та відкрита до глибокого духовного росту і розвитку. Це вчення покликане нагадати кожному про велику цінність життя та необхідність жити його з відповідальністю, любов'ю та повагою до себе, до інших та до всього сотвореного.

Шанобливе ставлення до власної гідності та ближнього часто виявляється у любові. Це поняття є досить абстрактним, проте чітко можна прослідкувати способи його вираження. Блаженніший Любомир у своїх роздумах про любов до ближнього як самого себе наголошує на тому, що перш за все це «означає зрозуміти свою гідність, свою природу: звідки я взявся, що я отримав, які мої таланти, куди мені іти, яке моє покликання, як я, врешті, закінчу своє життя?» [163, с. 68]. Неможливо любити ближнього, якщо не любити себе. «Любити ближнього — означає шанувати його так, як я хочу, щоб шанували мене» [109, с. 28]. Поняття любові до ближнього характеризується тим, що людина розуміє, що вона є такою ж людиною як її ближній. «І я його шаную і люблю, бо його сотворив, як і мене, Господь, дав йому, як і мені, таланти» [109, с. 68]. Виховні ідеї Любомира Гузара беруть свій початок із християнських чеснот, які тісно взаємопов'язані між собою і плекання яких формує належну поведінку та активну життєву позицію [268].

Будь-яка діяльність людини має бути вчинена в той спосіб, аби не ображати іншу людину. З самого народження дитині потрібно прищеплювати почуття відповідальності та обов'язку, «бо той, хто не вважає за потрібне чимось корисним займатися, не несе ніякої відповідальності, не має на меті досягнення певних результатів» [109, с. 26]. Така поведінка може спровокувати відмежовування себе від суспільства, від решти людей, від власної відповідальності за іншу особу [268].

Домінантною категорією для Любомира Гузара є тематика гідності. Блаженніший робить чітке розмежування між гідністю та гордістю, наголошуючи на важливості правильного сприйняття цих понять. Він застерігає від ототожнювання цих двох категорій. Любомир Гузар вказує на те, що людська гідність тісно пов'язана з усвідомленням себе як Божого сотворіння, наділеного

унікальними дарами та здібностями. З цього випливає відповідальність поводитись так, щоб не ображати інших, виявляючи повагу та милосердя до них [109, с. 46].

Гузар підкреслює, що гордість часто може призвести до самовихваляння та зверхнього ставлення до інших, а тому є протилежністю до поняття гідності. Блаженніший Любомир вважає, що таке спотворене розуміння гідності призводить до зарозумілості та втрати божественного у людському естві. За його словами, помилкове уявлення про те, що хтось може вважати себе єдиним і неповторним у цьому світі, ігноруючи цінність та унікальність інших, є проявом такої гордості, яка не має нічого спільного зі справжньою людською гідністю [109, с. 46].

Блаженніший Любомир Гузар у своєму підході до розуміння людської гідності акцентує на важливості бути людиною, яка не прагне до зовнішніх проявів гордості чи самовеличання. Він вважав, що саме в такій простоті криється справжня гідність — здатність бути самим собою, не намагаючись щось доказувати іншим або підлаштовуватись під чужі очікування. Гузар називав людей з такою рисою, як простота, дуже шляхетними. Цим він підкреслював, що їхня поведінка заснована на внутрішній гармонії та справжності, а також є вищим вираженням поваги до себе та до Божого задуму. Ця «шляхетна простота» стає виразом глибокої духовної зрілості, що дає людині змогу жити життям, наповненим змістом та значенням, будувати відкриті та щирі взаємини з тими, хто її оточує [206]. Справжня шляхетність проявляється у здатності, жити відповідно до власних цінностей та принципів попри зовнішній тиск чи очікування суспільства.

Гузар закликав до скромності як способу життя, що дає людині змогу залишатися вірною своїм цінностям та не забувати про свою справжню природу і місію. Скромність, за словами Любомира Гузара, не лише зовнішня поведінка, але й глибоке внутрішнє відчуття, що живе у серці [109, с. 60].

Оточення Блаженнішого Любомира часто характеризує його як дуже доступного співрозмовника, який був простим та доволі скромним. Зважаючи на

це, Блаженніший Любомир не лише говорить, а й своїм життям звершує те, що пропагує. Він додає, що часто ті, хто прагне довести свою вартість через зовнішні атрибути або матеріальний статус, втрачають цю простоту. Любомир Гузар зазначав, що відсутність простоти та природності часто можна спостерігати у «новобогатих» людей, які намагаються довести свою значущість через нагромадження багатства або демонстрацію соціального статусу. За його словами, така поведінка свідчить не лише про відсутність самоповаги, але й про нездатність поважати інших, оскільки справжня повага починається з глибокої поваги до себе [130; 275].

Такі погляди Гузара плекались з його власного досвіду. Ще з періоду студентського життя та формації у семінарії, коли одним із його завдань було чергування на фірті, він мав нагоду зустрічатися з різними людьми і спілкуватися з ними. Підсумовуючи ці спостереження за людьми, він вирізняв два типи людей: тих, що завжди були незадоволені, і тих, що за будь-яких обставин випромінювали щирість та справжність. З другими хотілося більше спілкуватися, вони наповнювали позитивом, добротою та своїм прикладом заохочували бути кращою версією себе [206].

Любомир Гузар цим прикладом підкреслює, що важливо не лише прагнути до внутрішнього розвитку та самовдосконалення, але й робити це так, щоб наша поведінка та ставлення до життя позитивно впливали на інших. Він вважав, що справжня людяність проявляється через здатність бути відкритим, щирим, готовим ділитися добротою. Люди, які живуть за цими принципами, здатні створювати позитивний вплив на ближніх, надихаючи їх на власні добрі вчинки та прагнення до гармонійного життя [205].

Думка Блаженнішого Любомира Гузара про самопізнання та важливість розуміння власної ідентичності як ключа до справжньої простоти є фундаментом його поглядів на духовний розвиток людини. Він наголошував на тому, що питання «Хто я є?» — це відправна точка для вичерпної особистої рефлексії, яка охоплює не тільки пошуки власної ідентичності, але й роздуми про місце людини в світі. Блаженніший Любомир Гузар у своїх повчаннях підкреслював, що у

пошуку власної ідентичності кожна людина має усвідомити дари, якими її обдаровує Господь, «дар розуму, дар волі, дар свободи, які дає нам Бог, — це все належить до природи людини. І людина втішається цими дарами — ними наділено кожного з нас. Нема такого, хто їх не має. Раз я є людиною, то маю всі дари, які Господь Бог дає кожній людині» [109, с. 47].

Водночас Блаженніший Любомир Гузар наголошував, що кожна людина є унікальним творінням, обдарованим Богом особливими талантами та бажаннями, які визначають її індивідуальний шлях у житті. Він переконував, що реалізація цих талантів не лише сприяє особистому розвитку та здобуттю внутрішнього задоволення, але й стає служінням іншим, втіленням вищих цінностей добра, милосердя та любові у світі. Любомир Гузар був переконаний, що кожен має власну важливу місію, яка перевищує особисті амбіції та прагнення, виражаючи собою служіння спільноті та відданість народу заради його блага. Він закликав людей не ігнорувати свої природні здібності та інтереси, а розвивати їх та використовувати для втілення позитивних змін у суспільстві та у світі загалом. Незалежно від того чи це мистецтво, наука, освіта, чи будь-яка інша сфера діяльності, кожна людина може знайти свій унікальний шлях до втілення своїх талантів у служінні іншим. Він вважав, що таке служіння не тільки збагачує життя ближніх, але й приносить найглибше задоволення та радість самій людині, відкриваючи перед нею сенс життя та наповнюючи її глибокою вдячністю та миром [205].

Блаженніший Любомир говорив, що «бути людиною — це велика гідність [...], але її треба розвивати, ушляхетнювати» [29, с. 4]. Він наголошує на особливості кожної людини, її важливості та унікальності. Підкреслюючи винятковість кожної особи, Любомир вказує на величезну вартість та відповідальність, які кожен несе у світі. Відповідно до його поглядів, кожна людина обдарована Богом певними талантами та покликаннями, які вона повинна реалізувати, служачи іншим та вносячи свій вклад у життя суспільства.

Любомир Гузар вказує також на те, що кожен має важливу місію у житті народу, не зважаючи на те, яку функцію виконує [30]. «Ми маємо віддавати —

давати у світ добро, милосердя, любов. Я бачу кожную професію як служіння. Лікар, учитель, письменник, робітник і навіть політик — то служіння іншим. Тільки тоді, коли ми віддаємо, стаємо багатшими» [29, с. 11].

Важливим та вкрай серйозним завданням є розпізнати своє покликання у житті. У виховному процесі одним із найголовніших завдань є розпізнати схильності дитини та супроводити у її виборі відповідно до її здібностей та талантів, щоб вона відчувала вповні свою гідність і бачила користь, яку приносить суспільству [121]. Важливою частиною цього процесу розпізнання свого покликання, на думку Любомира Гузара, є почути поради та міркування ближніх — родини, друзів, знайомих, які допоможуть краще розпізнати та усвідомити сильні сторони та особистісний потенціал, визначити чи є потрібні таланти для реалізації певних ідей та проєктів, а також чи буде це корисним для особи, адресатів цієї діяльності та суспільства загалом [228].

Щодо питання вибору життєвого шляху Блаженніший Любомир підкреслював особливе значення відкритості та готовності прийняти допомогу. Він наголошував, що для того аби знайти свій шлях до щастя, молодій людині потрібно бути відкритою та готовою почути та прийняти різні точки зору [53]. Тож ідеї Блаженнішого Любомира Гузара полягають у тому, що ключ до особистого розвитку та щастя лежить у самопізнанні, служінні іншим, відкритості до порад та готовності слухати як внутрішній голос, так і своїх ближніх. Він нагадує нам про важливість розвитку власної гідності, пошани до себе та інших, та про те, що кожен з нас має унікальну дорогу і місію, яку потрібно з відповідальністю та любов'ю втілювати у життя [228].

Продовжуючи тематику покликання, Любомир Гузар наголошував, що заради блага держави потрібно наполегливо працювати, а запорукою цього є навчання, яке є доброю нагодою знайти себе [163, с. 56]. Без праці нічого не відбудеться. Задля того, аби могли себе добре реалізувати в житті, стати корисним для держави, її блага та процвітання, треба змалку працювати над розвитком своїх талантів. Батьки ж повинні не накидати дітям власні уявлення, а допомогти знайти своє покликання, розпізнати свої дари чи таланти [268]. «Батьки повинні

об'єктивно поради, який шлях обирати. Дивитися на дитину, як на особистість, а не [як] на власну вигоду. Батькам слід навчити дитину сумлінно і чесно іти в життя, здобути свою професію наполегливою працею. Щоб виховати людину і поставити на правильний шлях, допомогти дитині вчитися і дати нагоду пізнати світ, приготувати людину бути собою в повному розумінні цього слова: щирою, сумлінною, відповідальною, позитивною» [83].

Звертаючись до молоді Любомир Гузар закликає, щоб вони не занедбували праці над собою, не відкладали її на потім: «Ваші думки й відчуття відрізняються від тих, які є у Ваших молодших братів і сестер [школярів]: Ви вже мислите критично й плануєте найближчим часом стати повністю самостійними. Чи готові Ви до цього? Чи сформували свій характер, тобто, чи набули здорових моральних засад, щоб відповідно до них діяти в щоденному житті? Не відкладайте це на потім, працюйте над собою вже зараз, поки Ви ще молоді» [96, с. 100].

Метою кожної людини, а особливо молоді, є знайти своє покликання та шлях, прямуючи яким можна найкраще втілити свої здібності у добрий спосіб. Це може відбуватися в різний спосіб: у професійній діяльності, через хобі, служінням громаді тощо. Найважливіше, щоб це приносило радість і було на благо як особистості, так й іншим [28].

Під час зустрічі з учнями ліцею ім. Климентія Шептицького Блаженніший Любомир дає поради, щодо шляхів розпізнання власного покликання: «Для того, щоб допомогти Вам зробити свій вибір, пораджу відповісти на кілька запитань. Насамперед слід подумати, до чого Ви маєте талант. Відтак, чим би Ви хотіли займатися, що бажали б робити [...] Кожен з нас мусить себе запитати ще й про те, як найкраще зможе послужити Богові і ближньому. Є люди, які жертвують навіть великим талантом і віддають своє життя заради ближнього, бо відчують, що це той шлях, який Господь їм призначив» [113, с. 274–275].

Кожну професію він розглядає як можливість для самореалізації через дарування себе іншим, заради загального блага. Віддаючи свої сили, знання, час та любов, людина не лише виконує свою роль у суспільстві, а й збагачується духовно, стаючи «багатшою». Ця ідея віддавання себе іншим, як шлях до

збагачення власної душі і реалізації власної гідності — «бути людиною», — є фундаментальним принципом у вченні Любомира Гузара. Вона відображає християнське вчення про любов та служіння як основу міжособистісних відносин та суспільного устрою. Система поглядів Блаженнішого Любомира Гузара глибоко проникає у суть людських потреб і взаємовідносин, вказуючи на важливість відчуття того, що ми є любленими.

У творчій спадщині Любомира Гузара можна простежити ідеї щодо надзвичайної важливості відчуття любові. Такий позитивний стан є основоположним для душевного добробуту кожної людини. Блаженніший стверджував, що хоча любити інших є чудовою та благородною річчю, проте ще більш важливим є усвідомлення того, що ти сам є любленим. Це відчуття любові від інших не тільки підтримує нас у труднощах, але й стає джерелом внутрішньої сили та натхнення. За словами Гузара, людина, яка відчуває себе любленою, може подолати будь-які виклики, оскільки це глибоке усвідомлення надає людині віри в себе та відчуття підтримки. Він підкреслює, що почуття любленості перетворює особистість, даючи змогу долати внутрішню порожнечу та нещастя, навіть коли вона стикається з труднощами та випробуваннями [29, с. 9].

Блаженніший казав: «Людина, яка не відчуває, що хтось її любить, дуже нещаслива. Але людина, яка відчуває, що вона є люблена, які б не були обставини, які б не були потреби, які б не були труднощі в житті, оце відчуття, розуміння: “Хтось мене любить, хтось мені хоче допомогти” — воно підносить нас на дусі» [27]. Ця думка відображає розуміння того, що в основі нашого емоційного та духовного добробуту лежить не просто потреба в любові, а глибоке усвідомлення того, що ми є об’єктом любові.

Любов до себе в цьому контексті перестає бути самозахопленням або егоїзмом, перетворюючись на глибоку повагу та прийняття себе як частини великого Божого плану. Зважаючи на здорову та адекватну любов до себе, можна стверджувати, що така форма вчить цінувати кожного індивіда, усвідомлюючи, що усі мають унікальну роль і цінність. Любомир Гузар стверджував, що розуміння того, що ми отримали дар життя через Божу любов, надихає людину на

вдячність та бажання жити цим життям гідно та достойно. Зокрема, це спонукає людину до добрих вчинків, поваги до ближніх та визнання їхньої власної гідності, яка також є особливим відображенням Божої любові [29, с. 10; 152].

Розвиваючи тему гідності, Любомир Гузар вважав, що саме це поняття є основоположним даром від Бога, а його розвиток є важливою частиною духовного та морального зростання. Фундаментом взаємоповаги та любові Любомир Гузар вбачав визнання цінності кожної людини та власної, тому постійно робив на цьому акцент. «Тоталітарні системи та всі люди, які впродовж віків були і є отруєні чадом їхніх ідеологій, думають, що світ можна змінити, усуваючи всіх інакомислячих. Насправді ж, світ можна змінити, коли ми шануватимемо гідність кожної без винятку людини, коли кожну особу трактуватимемо як рівну собі, як Божий твір, обдарований тими самими Божими благами» [50, с. 118]. Розуміння гідності через призму любові до себе та усвідомлення власної цінності є глибоким і значущим уроком від Блаженнішого Любомира. Людська гідність це не просто визнання власних досягнень чи якостей, а глибше усвідомлення того, що наша сутність та життя є безцінним даром від Бога, який виявляє свою любов через це дарування [109, с. 45].

Таке глибоке усвідомлення власної гідності та гідності інших є основою для здорових міжособистісних відносин, суспільної гармонії та особистісного зростання. Воно нагадує нам про важливість любові, поваги та милосердя у нашому спілкуванні з іншими, а це своєю чергою провадить до формування більш справедливого суспільства, яке керується ціннісними орієнтирами. Також Гузар вказує на те, що усвідомлення Божої любові до нас може спонукати нас ділитися цією любов'ю з іншими. Він стверджує, що відчувши щодо себе безмежну та безкорисливу любов Бога, ми набуваємо бажання бути милостивими, ділитися любов'ю, яку ми отримали, з іншими. Тому, за його словами, ми найкраще наслідуємо Бога, коли передаємо Його любов до нас іншим людям [201].

Цей погляд Блаженнішого Любомира Гузара підкреслює нерозривний зв'язок між відчуттям бути любленим та здатністю любити інших. «Любов до

ближнього — це наше бажання добра. Але любов у своїй цілості — це шлях у два боки, що виявляється як наша двобічна активність. Така любов не що інше, як обмін дарами, бажання служити один для одного» [142, с. 79]. Блаженніший Любомир нагадує нам, що основою для будь-яких здорових та гармонійних відносин є любов: любов, яку особистість відчуває до себе, любов, яку отримує від інших, та любов, яку готова дарувати світу. В цьому процесі взаємодії та обміну любов'ю виявляється справжня суть «бути людиною». Також ці думки відображають глибоку віру Блаженнішого Любомира в те, що основою гармонійного життя є любов — як відчуття того, що ти є любленим, так і активний вияв любові до інших. Він вчить нас, що відчувати себе любленим — це внутрішній стан, який дає силу і впевненість, допомагає подолати труднощі та знаходити радість у житті, незалежно від зовнішніх обставин. Цими словами Блаженніший Любомир Гузар нагадує нам про необхідність бути відкритими до любові, цінувати її в нашому житті та активно ділитися нею з іншими. Він закликає не лише шукати любов у своєму житті, але й бути джерелом любові для інших, втілюючи її через добрі вчинки, милосердя та підтримку [199].

Тематику любові і гідності як двох взаємопов'язаних категорій Гузар розвиває та спонукає до глибшого їх аналізу. Людина є рушієм будь-яких змін. А позитивні зміни можуть розпочатися і дати позитивні наслідки лише в тому випадку, коли вони розпочинаються з себе і не обмежують ближнього. «Любити ближнього, як самого себе, означає бачити в ньому ту саму гідність, якою я сам втішаюся» [109, с. 47].

Аналізуючи слова Блаженнішого Любомира Гузара, можна побачити глибокий вимір взаємовідносин між людьми та важливість особистої відповідальності за процеси змін у суспільстві. Він вважав, що основою будь-яких позитивних змін є внутрішня трансформація індивіда, його здатність до самовдосконалення та саморефлексії. Любов до ближнього, за Гузаром, не просто моральний імператив, але й основа для побудови справедливого та гуманного суспільства, де кожного індивіда цінують і поважають [89].

Заклик «любити ближнього, як самого себе», є не лише біблійною заповіддю, але й фундаментальним принципом, на якому повинні базуватися всі людські відносини. Бачити в іншій людині ту саму гідність, означає визнавати рівність та унікальність кожної особистості. «Чи є якась надія на краще? На мою думку, єдина виправдана надія — виховати покоління, в якому буде плекатися пошана до ближнього, в якому одна людина буде бачити в іншій Божу дитину» [66, с. 159].

Блаженніший Любомир розвиваючи тему «бути людиною» вказує на важливість свободи вибору: «Ми — люди, і ми — вільні. А це значить, що ми маємо право робити добро!» [29, с. 75]. Ця фраза підкреслює, що наша свобода і людяність надають нам не тільки можливість, але зобов'язують діяти з любов'ю, а добрими вчинками змінювати світ на краще.

Також це висловлювання вказує на важливість свободи вибору в житті кожної людини. На переконання Гузара, ця свобода не обмежується лише особистими інтересами, але розглядається як можливість та обов'язок внести позитивний вклад у життя інших та суспільства загалом. Робити добро, служити іншим, віддавати себе — це прояви свободної волі, які збагачують не тільки інших, але й саму особу. Любомир Гузар вважає, що кожен із нас має право на індивідуальність, вираження своїх переконань та участь у суспільному житті, однак це право має супроводжуватись повагою до інших. Зв'язок свободи з відповідальністю в Гузара звучать як заклик до усвідомлення того, що наші дії і вибори повинні гармонійно співіснувати з правами інших, що це є ключовим для досягнення справедливості та гармонії в суспільстві [244].

Любомир Гузар наголошує на необхідності знаходження балансу між особистим вираженням і спільним добробутом, підкреслюючи, що справжня свобода вимагає від нас усвідомлення і відповідальності [52]. Вона запрошує до рефлексії над власною роллю у великій спільноті та шляхами, якими ми можемо підтримувати взаємну повагу та розуміння. Людина не утискає себе, коли робить вибір чинити добро для ближніх. Це її право, у цьому полягає її покликання та

свобода вибору. «Свобода — це можливість робити добро. Основний сенс свободи — людина не має права чинити зла» [29, с. 75].

Гузар підкреслює тісний зв'язок між свободою і відповідальністю, яка є вираженням зрілості. Адже відповідальність — це готовність прийняти наслідки своїх вчинків та рішень. Він підкреслював, що кожна людина отримала від Бога певні дари і має прагнути їх розвивати, використовуючи їх для добра інших, а в разі занедбування чи недоброго використання, людина має бути готовою прийняти відповідні наслідки. Висловлювання Блаженнішого Любомира про свободу і відповідальність нагадують нам про глибину і значення добрих вчинків та мудрого вибору життєвого шляху [29, с. 7; 189, с. 116].

Здійснення добра та вибір правильного шляху вимагає від нас внутрішнього пізнання та здатності розрізняти добре від злого. Натхненний прикладом царя Соломона, який попросив у Бога чутливе серце, Любомир зазначає, що прагнення до мудрості та вміння розрізняти важливі життєві аспекти є ключовими для вибору шляху добра. Пізнання Божого Слова та заповідей відіграє центральну роль у визначенні моральних орієнтирів. Вони не тільки допомагають розуміти, що є добрим, але й нагадують про те, що справжнє щастя та задоволення можна знайти у відповідності з Божими вказівками. Інший інструмент — сумління, що виступає як внутрішній голос, який підказує нам про наші вчинки, допомагаючи відрізняти правильне від неправильного. Важливо прислухатися до цього голосу та розвивати чутливість до нього, щоб наше життя було наповнене добрими вчинками [28].

Любомир Гузар говорив про глибокі аспекти моральних цінностей, які відіграють ключову роль у формуванні особистості та суспільства. Він підкреслював важливість усвідомлення гідності, даної нам Богом, і необхідність її розвитку як основи морального життя. Моральні цінності Блаженніший Любомир розглядав як колективний досвід людства, що формувався протягом віків. Він вважав, що цінності слугують компасом для людської поведінки, даючи нам змогу орієнтуватися у складних моральних дилемах [20].

«Сучасні обставини суспільного життя в Україні, — говорив Любомир Гузар, — можна розглядати з політичної, соціальної, економічної точки зору, можна висловлювати захоплення чи нарікати. Однак, на мою думку, існує одне пояснення всіх проблем, які трапляються у різних сферах життя, — це відсутність певних моральних засад. Відбуваються неймовірні речі: наша пребагата на природні ресурси країна, в якій живуть люди працьовиті і талановиті, має такі проблеми! Чому ми настільки відстали від наших сусідів, які, по-суті, від нас бідніші? Чому в нас такий політичний хаос? [...] На всі ці запитання існує одна відповідь — відсутність моральних засад. У такій ситуації Церква може відіграти велику роль, пропонуючи людям моральні засади» [148, с. 296].

Спираючись на власний життєвий досвід Блаженніший Любомир Гузар робить акцент на ще одній важливій категорії — щастя. Він пропонує глибокий і персоналізований погляд на це поняття та висвітлює його у своїх виступах, численних інтерв'ю та проповідях. Любомир Гузар не намагається дати універсальну відповідь на питання, що потрібно робити для того, щоб бути щасливим, але ділиться своїм унікальним сприйняттям щастя, яке він визначає через прийняття життя таким, яким воно є [24].

За словами Блаженнішого Любомира, ключ до щастя полягає не в активному пошуку чи досягненні певних цілей, які могли б зробити людину щасливою, а в здатності приймати життя у всій його повноті, з усіма його дарунками та викликами. Він вважав себе щасливим, бо зумів прийняти життя як дар від Бога, вірячи, що все, що відбувається в житті, дається нам з певною метою, навіть якщо ми не завжди в змозі одразу зрозуміти її [120].

Таке ставлення до життя, засноване на довірі та вдячності, дає людині змогу переживати правдиве щастя незалежно від зовнішніх обставин. Гузар підкреслює, що важливо приймати все від Бога, бути свідомим Його присутності у житті та відчувати вдячність за кожен момент, незалежно від того, як людина його сприймає. Бог дає людині те, що їй на користь, плекає та формує, дає можливість для зростання та розвитку постійно супроводжуючи у житті [24].

Такий підхід до щастя відображає глибоку духовність та зріле ставлення до життя, де щастя не є миттєвим відчуттям задоволення або досягненням певних життєвих стандартів, але станом внутрішньої гармонії, миру та задоволення, заснованим на прийнятті та любові. Любомир Гузар нагадує нам про цінність простоти у підході до життя та важливість усвідомлення того, що ми є люблені Богом, що саме по собі є джерелом найбільшого щастя.

Розвиваючи тематику щастя, Любомир Гузар вказує на те, що коли особа думає лише про себе, власний зиск, егоїстичне задоволення своїх запитів та потреб, власне добро, то поступово втрачає зв'язок із ближніми, тоді запускається процес апатії, власної немічності, що призводить до нещастя. І навпаки, коли діяння людини спрямоване на добро, відкритість, прийняття себе та інших, це дає змогу глибинно відчувати блаженний стан радості, бути добрими братами і сестрами одне одному і всьому народу назагал [203; 267].

Такий підхід, де на перше місце ставиться не Бог, а людина, може видатися несподіваним, особливо в контексті традиційних релігійних прагнень. Однак у цьому виявляється особливість духовної педагогіки Гузара, яка акцентує на інтегральності людської особистості, де духовний розвиток не можливий без глибокої гуманності, а моральність вважається основою для будь-яких інших досягнень — чи то релігійні звершення чи соціальна активність.

Вчення Блаженнішого Любомира Гузара про важливість бути «нормальною, доброю людиною» відкриває новий вимір у розумінні християнської духовності та процесу виховання, де святість і людяність не протистоять одна одній, а доповнюють та поглиблюють взаємні аспекти людської особистості. Це підкреслює універсальність його педагогічного послання, актуальність якого поширюється далеко за межі церковної спільноти, звертаючись до кожного, хто прагне до морального та духовного розвитку [165].

Блаженніший Любомир Гузар підкреслював, що в ядрі поняття «бути людиною» лежить повага до гідності кожної особи. Його вчення пронизане ідеєю, що справжня людяність вимірюється не лише через наші власні здобутки чи успіхи, але значною мірою через наше ставлення до інших, нашу здатність

визнавати та поважати гідність кожної особи. Він висвітлював сутність людини у тісній єдності з Богом Творцем, підкреслюючи, що людина створена на образ і подобу Божу і що саме у цьому виявляється її висока гідність та покликання. Любомир Гузар стверджував: «Бути добрим — це передусім намагатися бути собою, бути людиною» [109, с. 10]. Це твердження відображає переконання, що справжня доброта та людяність не є чимось надбаним або зовнішнім, а випливають із глибинного єства людини, з її природної здатності до добра, яка закладена у ній як у сотвореній Богом.

У цьому контексті акцент на людині не виключає Бога, а навпаки — вказує на нерозривний зв'язок між Богом та людиною. Людина, за Гузаром, реалізує своє божественне покликання та образ через свої дії, через стремління до добра, любові, милосердя та справедливості. Отож, бути собою — це і є «бути людиною» та означає відкривати у собі божественне начало, закладене у кожному з нас, і жити відповідно до нього.

Такий підхід підкреслює універсальність та актуальність християнського вчення про людину, відкриваючи шлях до розуміння того, як кожен з нас може реалізувати своє покликання до добра у повсякденному житті. Він нагадує нам про важливість самопізнання, саморозвитку та відповідальності за свої вчинки, а також про те, що наше внутрішнє наповнення і цінності визначають, якою мірою ми можемо «бути людиною» у своєму житті.

Ці ідеї Любомира Гузара надихають на глибокі роздуми про сенс життя, важливість особистого морального розвитку та взаємозв'язок між особистою відповідальністю та загальнолюдськими цінностями. Вони закликають кожного з нас до прагнення бути кращим не лише для себе, а й для всього суспільства.

В контексті проблеми виховного ідеалу крізь призму поглядів Любомира Гузара вважаємо за доцільне звернутися також до останньої написаної ним книги «Про гріхи і чесноти». Блаженніший наголошував на важливості сформованості в особистості таких чеснот, як доброта, вдячність, культура, сором, гідність, надія, щедрість, скромність, смирення, чесність, мудрість, простота, сміливість, доброзичливість, оптимізм тощо. Натомість людськими вадами, яких варто

цуратися, він уважав нахабство, недружність, пліткарство, байдужість, лінь, неохайність, цинізм, гординю, пихатість, марнославство, нетерпимість, сварливість, обжерливість, зрадливість, ненависть, продажність, брехливість, жадібність, злопам'ятність тощо [109].

Ідеал, про який говорив і до якого прагнув Блаженніший Любомир Гузар, справді був універсальним і глибоко людським: бути людиною в повному розумінні цього слова. Він вбачав у цьому не просто біологічну або соціальну приналежність, а глибоку духовну сутність, що включає в себе здатність до любові, милосердя, відповідальності, примирення та самопожертви.

На переконання Гузара, бути людиною — це жити згідно з високими моральними стандартами, цінувати гідність кожного та виявляти повагу до інших, незалежно від їхнього становища чи походження. Він підкреслював важливість духовного розвитку, який дає індивіду змогу перевершити власне его і стати частиною більшої громади, служити їй, дбаючи про благо та добробут інших.

Цей ідеал заснований на християнських принципах, але водночас він є універсальним, оскільки акцентує на універсальних цінностях, таких як любов, мир, справедливість та милосердя, які є важливими для будь-якого здорового суспільства. Любомир Гузар вважав, що кожна людина має потенціал до такого розвитку і самовдосконалення, незалежно від її віросповідання або культурного контексту.

Отож, ідеалом, до якого прагнув Гузар, було створення суспільства, де кожна людина розуміє свою відповідальність перед іншими та активно працює над своїм духовним, моральним та інтелектуальним розвитком. Він закликав до взаємної поваги, гармонії та любові, вважаючи, що саме ці якості є основою для будь-якої успішної та мирної спільноти.

Безперечно, виховний ідеал Любомира Гузара не обмежувався лише моральними рисами. У наступному підрозділі йтиметься про ті національні та громадянські цінності, що є складовими ідеалу людини в розумінні Блаженнішого Любомира.

2.2. Національно-патріотичне виховання крізь призму поглядів Любомира Гузара

У сучасних умовах актуалізується роль національно-патріотичного виховання особистості. Його зміст полягає в тому, що окрім прищеплення любові до власної країни, воно передбачає й формування цілісної, відповідальної та морально стійкої особистості. У ширшому значенні поняття патріотизму включає в себе повагу до історії, культури, традицій та цінностей свого народу, а також розуміння власної ролі в суспільстві, зокрема відповідальності за його майбутнє. Виховний процес у патріотичному дусі надає індивіду відчуття приналежності та єдності зі своїм народом, що є важливим компонентом психологічної стабільності та здорової самооцінки. Людина, добре обізнана зі своєю історією та культурою, пишається приналежністю до свого народу, розвиває в собі відповідальність, власну гідність та повагу до інших [172, с. 385–398].

Підтвердженням актуальності національно-патріотичного виховання у сьогоденні цього є низка державних програм, які націлені на формування і утвердження національно-патріотичного світогляду особистості. Ці програми є частиною комплексної стратегії, спрямованої на формування відданого своїй країні громадянина, свідомого своєї культурної спадщини та готового робити внесок у її розвиток. Створення робочої групи при Апараті Ради національної безпеки і оборони України у 2006 році з питань патріотичного виховання молоді свідчить про стратегічну важливість цього напрямку. Залучення до роботи групи провідних спеціалістів, представників міністерств, громадських організацій та науковців забезпечило комплексний підхід до розробки загальнодержавної концепції [242].

Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України, Стратегія національно-патріотичного виховання, визначила етапи та ключові напрямки діяльності, зокрема створення нормативно-правової бази, розробку навчально-методичних матеріалів, а також запровадження моніторингу системи виховання [232; 239].

Процес виховання є комплексним і потребує різнобічного підходу. Розглянувши державні програми та ініціативи щодо втілення національно-патріотичного виховання, можемо зазначити, що значний внесок у реалізацію завдань національно-патріотичного виховання роблять громадські організації, які опрацьовують та творять власні навчальні програми та методики. Ці зусилля вказують на розуміння того, що національно-патріотичне виховання є не просто набором знань про історію та культуру, але й формуванням внутрішніх переконань, ставлення до життя та готовності до активної участі в розвитку суспільства. Окрім державних програм та ініціатив громадських організацій осторонь не стоїть ще одна сфера впливу на суспільство — Церква. Ця інституція мала і має непересічну місію у вихованні особистості. Саме вона пропагує цінності та закладає морально-етичні засади, якими повинен керуватися індивід задля досягнення зрілості людської особи, яка б допомагала у розбудові християнського світу, де природні цінності служили б для блага усього суспільства [267]. Її відповідальність у виховному процесі полягає не лише в проповідуванні релігійних догм та практик, але й у зміцненні духовного зв'язку між людиною та її народом, культурою, історією та традиціями [172, с. 383–384; 219].

У час, коли Україна стоїть перед викликом захисту своєї незалежності та суверенітету від агресії росії, важливість патріотичного виховання та зміцнення національної свідомості серед громадян набуває критичного значення. Це не лише питання виживання як держави, але й збереження незалежності, культурної ідентичності, історичної спадщини та духовних цінностей нації. У такі моменти національна єдність і спільні зусилля стають вирішальними у боротьбі за майбутнє країни. Патріотичне виховання у такий непростий період війни перетворюється на могутній інструмент мобілізації суспільства, підвищення морального духу народу та формування непохитної віри в перемогу. Воно допомагає громадянам розуміти важливість внеску кожного у спільну справу оборони, виховує повагу до захисників, сприяє формуванню готовності до особистих жертв заради захисту власної землі.

Національна свідомість, зміцнена через патріотичне виховання, відіграє ключову роль у формуванні спільної візії майбутнього, де кожен громадянин бачить себе активним учасником відбудови та розвитку держави. Це створює міцний фундамент для подальшого згуртування суспільства, сприяє вихованню відповідальності за долю країни та забезпечує підтримку тих, хто найбільше потребує допомоги в цей важкий час [223].

Отож, у контексті військового конфлікту патріотичне виховання та національна свідомість виступають як важливі стовпи, що підтримують дух нації, спрямовують її зусилля на захист та відновлення і формують основу для майбутнього процвітання України. У цей критичний період кожен акт патріотизму, кожна виявлена солідарність і кожне слово підтримки мають величезне значення для зміцнення віри українського народу в своє право на вільне та незалежне існування.

Тему національно-патріотичного виховання, а зокрема патріотизму розглядав Блаженніший Любомир Гузар. Він неодноразово підкреслював важливість формування глибокої поваги до власної країни, її культурної спадщини та виховання молодого покоління у дусі любові та поваги до Батьківщини. Будучи вихованим у дусі глибокої любові до України, Блаженніший Любомир приділяв значну увагу патріотичному вихованню.

Любомир Гузар вважав, що патріотизм належить до християнських чеснот, адже його коріння сягає до найглибших проявів любові — до ближнього, до народу, і до держави. Він вбачає у патріотизмі не лише поверхове почуття приналежності, а й глибоке духовне зобов'язання, що виражається через відданість і служіння своєму народу та країні. Така любов, за словами Гузара, є основою для побудови справедливого суспільства, де кожен громадянин піклується про благо інших та спільне майбутнє [29, с. 74].

Згідно з таким підходом, патріотизм трансформується з простої національної гордості у вимір діяльності, зокрема у повсякденну практику милосердя, співчуття та активної участі у житті громади. Любомир Гузар вказує на те, що справжній патріот не лише щиро любить свою країну, але й працює на її

благо, виявляючи турботу про своїх співгромадян, прагнучи до створення умов, де кожен може особистісно зростати та розвиватися [23].

Любомир Гузар вважає, що патріотизм є однією з ключових засад у формуванні особистості. Він акцентує на необхідності будувати патріотизм на християнських цінностях, оскільки вони ґрунтуються на любові до Бога та рідної землі, на якій ми народилися і живемо. За словами Блаженнішого, справжнім патріотом є той, хто відчуває особливу любов та прихильність до свого народу, ставлячи його на перше місце через глибоке відчуття приналежності та визнання цієї землі своєю Батьківщиною. «Поняття християнського патріотизму має нагадувати нам, як ставитися до рідної країни, рідного народу, як бути щирим сином і дочкою свого народу» [163, с. 42].

Такий підхід Любомира Гузара до патріотизму як християнської чесноти дає нам розуміння того, що любов до Батьківщини нерозривно пов'язана з любов'ю до Бога і Його творіння. Патріотизм, у світлі вчення Гузара, це не лише відчуття національної ідентичності, але й глибоке духовне покликання до служіння і любові, що охоплює всіх людей незалежно від їхнього походження чи віросповідання [160].

Блаженніший Любомир Гузар акцентує на тому, що патріотизм охоплює не лише любов до землі та держави, але й на чільне місце підносить любов до людей, які її населяють. Справжня любов до країни проявляється через повагу, турботу та бажання добра кожному її громадянину. Така позиція вимагає від усіх громадян активної участі у забезпеченні спільного блага, активної праці на користь суспільства та боротьби за правду і справедливість. Патріотизм є основою для будівництва міцної, зрілої нації, де кожен відчуває свою відповідальність і залученість до вирішення долі своєї Батьківщини. «Україна — це українці, це конкретні люди, яким я хочу служити, яким я хочу допомагати, яким я бажаю добра, яких я хочу захистити від лиха, яким я хочу забезпечити все, що їм належить. Оце любов до України» [253, с. 69].

Такий патріотизм, як його бачить Гузар, — це значно більше, ніж просто слова чи символи. Він наголошує, що справжня любов до Батьківщини має

виходити далеко за рамки простих слів та гучних заяв, закликає до конкретних дій і вчинків. Адже патріотизм — це глибока відданість ідеалам добра, правди та справедливості, що втілюються у щоденному житті кожного громадянина. Лише коли ми почнемо діяти задля блага інших, вкладаючи свої зусилля у розвиток демократії та процвітання нашої країни, можемо справді стверджувати, що любимо Україну [118]. Саме такий підхід дасть нам змогу побудувати не лише незалежну та суверенну державу, але й справді щасливе суспільство, де кожен відчуває себе частиною великої і згуртованої родини. «Ми голосно заявляємо, що любимо Україну. Рівно ж усюди стверджуємо, що бажаємо демократії в нашій країні. Це дуже гарно звучить, але також, це може бути засобом, щоби приспати голос свого сумління. Великою є спокуса ховатися за абстрактні поняття: любов до України, прагнення демократії тощо. Найвищий час нам всім навчитися, що треба любити конкретних громадян, і що в нашій країні повинні запанувати правда та справедливість. Щойно тоді світ визнає нас як зрілий народ, а ми заживемо не тільки в самостійній і незалежній державі, але також у щасливій країні» [73, с. 117].

Любомир Гузар звертає увагу на те, що голосні заяви про любов до України та прагнення до демократії часто стають не більше ніж словесним прикриттям, яке може відволікати від суті та відповідальності перед власним народом. Він підкреслює, що такі абстрактні ідеали, хоча і благородні за своєю суттю, можуть служити засобом для приспання голосу сумління, коли залишаються без реального втілення у життя. «Наближається час виборів, зранку до ночі ми чуємо балаканину про демократію. Говорять гарно, навіть і мудро. Але між словами і конкретними справами є велика відстань» [154, с. 261–262]. Тому важливість переходу від словесної декларації до конкретних вчинків стає ключовим моментом у розвитку справжнього патріотизму та демократії, у забезпеченні спільного блага і несенні тягара відповідальності за все. «А це вимагає зусиль, бо треба перебороти лінощі, не казати про “хату скраю”, не шукати легких шляхів» [273, с. 51].

Блаженніший Любомир критикує поверхові висловлювання на тему патріотизму, які часто звучать від політиків, адже вони можуть відволікати увагу від справжніх потреб українців. Гузар закликає до глибшого розуміння патріотизму, яке базується на любові та підтримці самого народу [94]. «Політики часом просто сорочку на грудях рвуть: “Люблю Україну!” Та що з того, якщо ти не любиш українців? Роби для них щось добре. Отоді ти насправду любиш Україну» [29, с. 109].

Любомир Гузар виокремлює ще один підвид патріотизму, а саме — християнський патріотизм. Це поняття «має нагадувати нам, як ставитися до рідної країни, рідного народу, як бути щирим сином і дочкою свого народу» [163, с. 42]. Такий патріотизм виходить далеко за рамки звичайного патріотичного відчуття, вказуючи на те, що істинний християнський патріот характеризується не лише любов'ю до власного народу, але й відсутністю ненависті до інших народів, уникаючи будь-якого бажання чинити зло або шукати його проти інших. «Істинний патріотизм, — зазначає Любомир, — зобов'язує нас любити свій народ, і водночас нікого не відкидати: це немає нічого спільного з ненавистю до інших народів» [253, с. 69]. Християнський патріотизм відкриває шлях до глибшого розуміння любові, яка не обмежується кордонами власної країни, але розповсюджується на всіх людей, відображаючи загальнолюдські цінності.

Правдивим християнським патріотом можна назвати ту особу, яка не ненавидить інших, не бажає та не шукає їм зла [194, с. 8]. Важливо зазначити, що Любомир Гузар звертає увагу на те, що в центрі виховного процесу повинна стояти Батьківщина, любов до народу, а тоді вже все, що є похідним та другорядним. Він наголошує, що в жодному разі не можна ставити вторинні аспекти на перший план [267]. «Християнський патріотизм — це велика чеснота, яка полягає в тому, що я люблю свій народ, служу йому, стараюся для нього, навіть готовий життя за нього віддати. Але водночас я не хочу нікого принижувати, нікому завдавати кривди тільки тому, що він інакший. Бо це вже є гріх» [85].

Любомир Гузар, розвиваючи тему патріотизму, зазначає, що існують різні спотворені його форми чи підміна понять цього явища. На його думку, існує правдивий патріотизм, у якому немає місця викривленим формам національної ідентичності, таким як шовінізм чи агресивний націоналізм. «Націоналізм — це любити своє і не поважати чуже, а патріотизм — любити своє і поважати чуже. В націоналізмі є величезна спокуса нетерпимості, а це не по-християнськи. Потрібно любити своє і поважати чуже» [240].

Блаженніший Любомир підкреслює, що будь-які спроби виправдати ненависть чи ворожість до інших народів під виглядом патріотизму насправді є зрадою самої сутності цієї чесноти. «Патріотизм, який вчить ненавидіти будь-кого, не є християнською чеснотою. Це вже шовінізм, який походить від диявола. Треба любити своє, бути готовим навіть віддати за це своє життя, але не робити цього коштом іншої людини» [29, с. 74; 240]. Відмовляючись від ідей, які спонукають до протиставлення чи поневолення інших заради власного народу, Гузар вказує на небезпеку плутанини між справжнім патріотизмом, що сповнений любові та поваги до власної культури та народу, та тими ідеологіями, які розпалюють ненависть та розбрат. Справжній патріотизм вимагає від нас бачити та цінувати гідність усіх людей, незалежно від їхньої національності чи походження.

Розвиваючи тему християнського патріотизму та його особливостей Любомир Гузар зазначає, що такий вид патріотизму по своїй суті ґрунтується на християнських принципах любові до ближнього, сприяння миру та співпраці між народами. Водночас такий підхід відкидає будь-які форми виключення або дискримінації, закликає до взаємоповаги та прагнення людини заради загального добра. Любомир Гузар закликає робити розрізнення між істинною любов'ю до своєї країни, яка включає в себе повагу та співчуття до всіх людей, і між спотвореними ідеологіями, які ведуть до розділення та конфліктів. Він підкреслює, що правдивий патріотизм збагачує не лише власну націю, але й весь світ, пропонуючи модель гармонійного співіснування, засновану на спільних цінностях любові, миру та справедливості [189, с. 116; 253, с. 69].

Любомир Гузар визначався простотою у поясненні складних речей. Не винятком є тема любові до своєї країни. Щоб краще пояснити що таке патріотизм, Любомир Гузар проводить аналогію між любов'ю до Батьківщини та любов'ю до батьків, наголошуючи на тому, що обидва ці почуття ґрунтуються на глибокій прихильності та відданості. «Те, що я люблю своїх батька і матір, бабусю і дідуся, сина і дочку, братів і сестер, не означає, що я можу ненавидіти сусіда. Любов до родини не звільняє мене від пошани до мого ближнього, а радше навпаки — змушує мене замислитися, що і він має родину, що він такий, як я, і що йому треба віддати належне [...] не можна любити своїх, кривдячи чужих. У цьому полягає справжня християнська любов чи християнський патріотизм» [29, с. 74].

Для Блаженнішого поняття любові до батьків є співмірним з любов'ю до своєї Батьківщини, оскільки так само, як ми любимо своїх батьків понад усе, не відкидаючи при цьому існування та значення інших родин, маємо ставитися до нашої країни. Саме тому, вважає Гузар, справжня любов до Батьківщини має сприяти миру та взаєморозумінню між народами. Він наголошує, що така любов не обмежується вузьким націоналізмом чи шовінізмом, а включає в себе готовність до діалогу, співпраці та підтримки міжнародної спільноти. Відповідальність, яку ми несемо за любов до нашої країни, також передбачає відповідальність за збереження миру та гармонії у світі [83].

В одному інтерв'ю, говорячи про любов до Батьківщини, Любомир Гузар наводить цитату: «Хто не любить України — той не любить Бога» [160]. Ці слова свого часу священник Ярослав Чемеринський надрукував на образку зі своїх єрейських свячень, що і викликало досить жваву дискусію у суспільстві. Блаженніший Любомир вбачає в цій цитаті відгомін глибоких біблійних істин, вияв важливості любові до Батьківщини, що гармонійно вписується в християнську заповідь про шанування батьків. Він вважає, що Бог надає кожній людині не лише сім'ю, а й Батьківщину як святиню, до якої треба ставитися з особливою повагою, пошаною та любов'ю [160].

Апелюючи до цієї фрази Любомир Гузар наголошує, що це не лише заклик до патріотичних почуттів, але водночас християнська заборона на ненависть до

інших. Він вважає, що любов до власної країни має йти поряд з любов'ю до всього Божого творіння, включно з людьми інших народів і культур. Тому в цьому контексті позиція Гузара відображає глибоке переконання, що справжній патріотизм має бути збудований на фундаменті християнських цінностей любові, поваги та взаєморозуміння [160].

Варто сказати, що Блаженніший підкреслює важливість розвитку любові до власної країни, що будується не на відкиданні чи зневазі інших, а на повазі та взаємоповазі. Такий підхід відображає бачення глобальної спільноти, де кожен народ визнає та шанує право інших народів на свободу, гідність та процвітання, розділяючи спільні цінності людства [83].

Любомир Гузар порушує ще одну важливу у контексті патріотизму тему, а саме космополітизм. «Космополітизм — твердження, що людина належить до всіх народів або не належить до жодного народу, — це, властиво, обман» [160]. Блаженніший не підтримує цю ідеологію, ба навіть засуджує її. «Ми, люди, не вибираємо собі батьків, а одержуємо їх як дар від Бога. Подібно ми не вибираємо народу, в якому народжуємося. Такий вибір робить сам Господь. Від Нього залежить, до якого народу ми належимо. Тому, як наших батька і матір, маємо любити рідний народ — нашу Батьківщину. Хто не любить народу, в якому народився, так само як хто не любить своїх батьків — ображає свого Творця» [160]. Ця думка підкреслює тверде переконання у тому, що наша приналежність до певної країни не є випадковістю, а божественним розпорядженням, яке ми повинні цінувати та шанувати так само, як шануємо рідних батьків. «Від слова “батьки” походить слово “Батьківщина”, яке має подвійне значення: те, що ми одержуємо у спадку від наших батька і матері, і наш особливий зв'язок із певним народом, — тим народом, членами котрого ми народилися. Це дуже важливе значення цього слова, бо як ми не вибирали батьків, а з Божої волі їх одержали, так і народ, що в ньому ми народилися, вибраний не нами, а Богом» [77].

Тому Гузар вважає, що така приналежність вимагає від нас не просто пасивного сприйняття, а активної любові, поваги та відданості нашій землі та її народу. Вказуючи на нерозривний зв'язок між нами та нашою Батьківщиною,

Гузар закликає до глибокого відчуття відповідальності перед країною, яка є нашою домівкою. Він підкреслює, що справжня любов до Батьківщини має виражатися не тільки в словах, але й у конкретних діях на благо її громадян та її майбутнього [69]. Це означає, що кожен із нас має бути готовим вносити свій внесок у розвиток та процвітання нашої країни, демонструючи свою любов та повагу через відданість громадському добру та участь у житті суспільства. «Батьківщина — це Божий дар [...] Тут не йдеться про те, щоб щось чомусь протиставити. На початку стоїть любов до Бога, і задля Бога я люблю всіх інших» [208].

Таке розуміння патріотизму, за словами Гузара, сприяє створенню міцної, справедливої та люблячої громади. Це підхід, який веде нас до визнання важливості кожного індивіда в історії та культурі нашої країни та закликає до взаємної підтримки і співпраці задля досягнення спільних цілей. «Що для нас, як громадян, є найдорожче та найцінніше? Мати свою незалежну самостійну державу. Тільки така держава може запевнити і розвиток даної Богом гідності людини та всіх її справ, а також забезпечити загальне благо» [46, с. 75]. В цьому контексті, любов до Батьківщини стає не просто почуттям, але й дієвим принципом, що веде до побудови кращого майбутнього для всіх її мешканців [126].

Блаженніший Любомир говорить, що з огляду на складну долю українського народу, численні виклики та несприятливі життєві обставини в нас з'явився небачений жертвний дух. Яскравими його представниками та носіями стали воїни, волонтери та люди доброї волі. «Відбулося те, чим справді можна захоплюватися. Але в цьому прихована певна небезпека: дивлячись на героїв, ми, пересічні громадяни, забуваємо про власну — може, не таку героїчну — роль у розбудові великої держави. Немає сумніву, що досягнення і служіння вищезгаданих жертвних людей дуже важливе і цінне для нашого дальшого розвитку» [73, с. 45]. Розвиваючи цю думку Блаженніший наголошує на тому, що окрім таких великих людей, будувати свою державу мусять усі громадяни без винятку. Будувати майбутню Україну, яка буде могутньою та тою, якою будемо

пишатися. «Якщо представники різних професій та інші громадяни нашої Батьківщини будуть мати щире бажання чесно працювати — майбутнє нашої Української Держави є більше, ніж запевнене» [73, с. 46].

Тема виховання громадянина-патріота набуває особливої актуальності у контексті сучасної війни, яку розпочала російська федерація проти України. Блаженніший Любомир Гузар ніколи не уникав цієї вкрай важливої теми для нашого суспільства, хоча й наголошував на тому, що ця проблематика є доволі складною. Блаженніший вирізнявся своєю безпосередністю та доступністю у трактуванні складних речей простими словами. Незважаючи на складну ситуацію, Любомир Гузар старався піднести людей на дусі. Маючи добре почуття гумору, він вносив позитив жартуючи, що його бажання говорити про мир не обумовлене його іменем «Любомир», яке він отримав під час хрещення, але спричинене важливістю та актуальністю теми миру в суспільстві, де постійно ведуться розмови про його пошук та збереження. Тому Любомир Гузар вважає за необхідне глибше дослідити сутність миру, його джерела, умови настання та фактори, що можуть призвести до його втрати [82].

Мир, як наголошує Любомир Гузар, займає центральне місце у християнській вірі. Поняття миру Христос подає як глибокий духовний дар, який відрізняється від світського розуміння миру, адже воно вбирає в себе не лише відсутність конфлікту, але найперше глибоке внутрішнє заспокоєння та гармонію у відносинах з Богом і творінням. Ісус Христос звертаючись до своїх учнів після свого воскресіння каже: «Мир даю вам!» (Йо 14,27). А посилаючи своїх апостолів у світ проповідувати Добру Новину, Христос каже їм, щоб входячи у дім, вони вітали людей словами «Мир дому цьому» (Лк 10,5), цим він підкреслює, що саме мир і є основою християнського послання. Це показує, що мир є не тільки особистим даром від Бога кожному вірному, але й благословенням, яке має розповсюджуватися у світі через віруючих [245].

Отож, Гузар підсумовує: «Із цих прикладів зрозуміло, що мир — це не якесь земне, світське поняття. Це прекрасний Божий дар, завдяки якому ми можемо

спілкуватися з Богом і з ближніми. Люди не здатні створити миру, вони можуть тільки його прийняти і зберегти, якщо дотримуватимуться Божих Заповідей» [82].

Висловлюючи думку про те, що мир є безпосереднім даром від Бога, важливо розуміти, що він нерозривно пов'язаний зі справедливістю та любов'ю до ближнього. Бог створивши людину, наділив її не тільки життям, але й унікальними талантами та покликанням, дав можливість вибирати шлях добра і співпрацювати з іншими для досягнення спільного блага [95]. Ці дари мають важливе значення у створенні умов для миру, адже коли люди усвідомлюють своє призначення та активно використовують свої можливості для добра, вони стають будівничими миру в своїй спільноті та світі. Любомир Гузар зазначає, що «мир — це коли ми створюємо позитивну атмосферу, в якій починаємо свідомо шанувати інших, любити їх, бажати і робити їм добро» [25].

Водночас Любомир Гузар зазначає, що «мир — це щось більше, плід любові, щире бажання добра ближньому, прагнення служити та розвивати добрі відносини далеко поза межами необхідних обов'язків» [82]. Блаженніший Любомир визначає, що фундаментальними складовими миру є справедливість та любов до ближнього. Справжній мир не може існувати в умовах несправедливості або байдужості до потреб інших. Любов до ближнього має проявлятися не лише в словах, але й у конкретних діях та рішеннях, що спрямовані на підтримку та допомогу тим, хто її потребує, а головне — на забезпечення справедливості, яка створює атмосферу взаєморозуміння та співпраці, що є необхідною умовою для підтримки мирних відносин [95]. Самозрозумілим є той факт, що правдивий мир базується на категорії справедливості, а також є неможливим без неї, оскільки «не може бути любові, бажання добра іншому без почуття і здійснення справедливості» [194, с. 8; 267]. Підсумовуючи цю тему, Гузар каже «оскільки мир походить від Бога, то його не може бути без повноцінної справедливості та щирої любові до ближнього» [82].

Блаженніший Любомир акцентує на важливості духовних цінностей, що реалізуються у щоденному житті і необхідні для формування миру. Адже, коли

люди живуть згідно з Божими заповідями, розуміючи свою відповідальність за світ навколо та активно діючи на благо спільноти, вони відкривають шлях до миру. Мир — це не просто відсутність конфліктів, але глибока гармонія і злагода, що базується на справедливості, любові та взаємоповазі. В суспільстві кожна людина робить свій внесок у загальне благо, забезпечуючи стійкий та довготривалий мир.

Любомир зазначає, що без діяльної любові не може бути мови про мир. «Любов — це є бажання робити добро ближньому. То не є тільки почуття. Це є бажання робити другому добро. І на тому також базується мир. Не можна будувати мир без любові. Як я не бажаю другій людині добра, не люблю її, то як я можу робити з нею мир? Миру не буде» [240].

Молоде покоління, яке виростає в умовах війни, бачить добрий приклад та геройські вчинки наших співгромадян, це неодмінно матиме позитивні наслідки в майбутньому. Ми є очевидцями того, що є необхідність відстоювати незалежність і суверенітет держави, створює нові виклики та умови виховання, зокрема вносить нові корективи у виховний процес. Виховання особистості, здатної жертовно працювати на користь нації і держави, є пріоритетним напрямком, який необхідно безумовно розвивати та втілювати в життя з новими силами. Наша державність полягає у національній єдності, соборності, яка є символом боротьби за волю, у порозумінні між людьми та у вірі в майбутнє — майбутнє, яке є у наших руках [267].

Блаженніший Любомир Гузар підкреслює, що перемога завжди вимагає від нас зусиль та боротьби, але важливо, щоб ця боротьба була заснована на принципах правди та справедливості. Він вважає, що саме ці цінності мають стати фундаментом та орієнтиром у всіх наших діях, незалежно від обставин. Правда і справедливість, за його словами, є тими непорушними вартостями, які мають вести нас упродовж усього життя, особливо в часи випробувань та викликів. Любомир додає: «нема перемоги без боротьби. Наша боротьба повинна бути за правду, за справедливість, аби правда і справедливість були отою провідною вартістю, цінністю у нашому житті. Здобувати це мусимо спільними силами» [74].

Блаженніший Любомир Гузар закликає до єдності та спільної боротьби за ці ідеали, підкреслюючи, що, лише об'єднавши зусилля, ми можемо досягти справжньої перемоги. Він нагадує, що кожен із нас має зробити свій внесок у цю боротьбу, використовуючи свої таланти, знання та можливості для побудови справедливішого суспільства. Висловлюючи цю думку, Блаженніший наголошує на важливості моральної стійкості та відданості загальнолюдським цінностям. Він вірить, що кожна дія, здійснена з любов'ю до правди та справедливості, переносить нас ближче до великої мети — створення справедливого та мирного світу для всіх [194].

Висловлюючи свої погляди про право на захист, Блаженніший Любомир Гузар віддає належну пошану та висловлює глибоку подяку тим, хто вирішив стати добровольцем і взяти на себе відповідальність захищати свою країну. Він визнає велику важливість і значення їхнього вибору стати на захист своєї держави та її громадян, особливо в умовах зовнішнього російського вторгнення в Україну. Гузар підкреслює, що рішення стати добровольцем є виявом великого патріотизму, мужності та готовності до самопожертви заради вищих ідеалів миру, свободи та незалежності. Він вважає, що такі люди заслуговують на особливу вдячність та повагу з боку суспільства, адже вони виявляють найвищу форму любові до своєї країни — готовність захищати її в найважчі часи [73].

Водночас, роздумуючи на тему протестів матерів проти відправлення їхніх синів на фронт, Гузар висловлює розуміння та співчуття до їхніх страхів і побоювань. Він відкидає звинувачення в браку патріотизму, підкреслюючи, що материнське серце в першу чергу прагне захистити свою дитину від болю та страждань. Проте Гузар також звертається до глибокої символіки жертви, наводячи приклад Ісуса Христа і Його матері Марії, яка попри власний біль усвідомлює необхідність Його місії для спасіння людства. Цей приклад він використовує для того, щоб звернутися до матерів з закликом задуматися над великою цінністю жертви заради вищої мети — незалежності та майбутнього своєї країни. Блаженніший Гузар підкреслює, що сини, які стають захисниками своєї держави, є надією нації на збереження своєї ідентичності та незалежності.

Він закликає матерів поглянути на цю ситуацію з перспективи великої мети та визнати, що їхні сини виконують важливу роль у забезпеченні майбутнього та свободи для всього народу. «Шановні і дорогі матері. Не хочемо вам завдавати надмірного болю, але ваші сини це надія нашого народу — бути собою, мати свою справді незалежну державу» [75]. Водночас Гузар висловлює глибоке співчуття до болю та страждань, які переживають матері, наголошуючи на важливості підтримки та розуміння їхніх почуттів у цей складний час.

З вище викладеного, можна дійти висновку, що погляди Любомира Гузара, щодо виховання громадянина-патріота є доволі актуальними в наш час. Його формація та становлення як особистості відбувалося в період воєнних дій, тому опираючись на власний досвід, приклад батьків та пошану до гідності людини, він з глибокою мудрістю роздумував над виховним процесом та поняттям миру [267].

Він підкреслював, що виховання дитини в дусі патріотизму починається з глибокого осмислення цього поняття дорослими. Перед тим, як передати дитині суть патріотичних цінностей, важливо чітко усвідомити, що саме ми розуміємо під патріотизмом. Це не лише любов до рідної землі, але й повага до її історії, культури, традицій, а головню співгромадян. Визначення патріотизму для себе допомагає сформувати в дитини усвідомлене ставлення до своєї країни, яке базується не на сліпому наслідуванні, а на глибокому розумінні та особистій прихильності.

Правильне розуміння патріотизму передбачає відхід від поверхових стереотипів та надмірної ідеалізації, зосереджуючись натомість на конкретних діях та вчинках, які сприяють розвитку та процвітанню держави. Це означає виховання в дитини відповідальності, готовності долучатися до громадського життя та бажання вносити свій вклад у спільне благо. Отож, патріотизм стає не лише почуттям, але й практичною дією на користь рідної країни. Виховуючи в дитини патріотизм, важливо показати, що справжня любов до Батьківщини включає толерантність та відкритість до інших культур та народів. Вона вимагає розуміння глобальної взаємозалежності та співпраці між державами. Такий підхід

допомагає дитині зростати свідомим громадянином, здатним діяти на благо своєї країни, водночас сприяючи миру та розумінню у світовій спільноті.

Розглядаючи актуальні для українського суспільства теми громадянської гідності, патріотизму та любові до народу у вченні Любомира Гузара, не можливо оминати тему єдності. У своїх публічних зверненнях він часто звертався до цієї теми, неодноразово зазначав, що українцям бракує єдності. Він говорив це не для того, щоб викликати негативний резонанс, а для того, аби привернути увагу суспільства до цієї теми. На думку Любомира Гузара, для того щоб національна єдність закоренилася в суспільстві, варто сформувати, випрацювати та втілити в життя дуже конкретну програму з виховання національної свідомості. Така програма повинна була б бути всеохопною та випрацьованою провідними фахівцями з різних сфер, зокрема, науки, культури, освіти тощо [209; 267]. Аби свідомість громадян щодо національної єдності стала дійсністю, потрібен час. Блаженніший Любомир, аналізуючи проблематику національної єдності через призму історичних обставин, зазначав, що наше суспільство більше як останніх 200 років було під різними окупаціями, які зовсім не сприяли спільності українського народу. Внаслідок такого багатолітнього поневолення виробився комплекс меншовартості, ба більше, комплекс рабства. Крім того, можна спостерегти, що у нас не сформована політична зрілість. Тож названі вище деструктивні процеси стали перепорою на шляху формування внутрішньої солідарності українців. Незважаючи на негативні впливи, що запустили незворотні зміни у нашому суспільстві, об'єднавчий процес триває досі, і поступ у ньому ми не тільки спостерігаємо, а й стаємо активними його учасниками [194, с. 6–10; 209; 267].

Доцільно звернути увагу, що національна єдність, про яку так багато говорить Любомир Гузар, є запорукою державності. Україна має усі ресурси та можливості, щоб стати великою державою, єдине чого бракує — це єдності. Любомир Гузар виокремлює два чинники, які допоможуть її здобути. Перший — посилено молитися за єдність, а другий — старатися цю єдність спільними зусиллями здійснювати, а також робити все можливе, все, що залежить від

кожного безпосередньо [139; 267]. Мета, яку варто поставити перед собою кожному громадянину нашої держави, — спільне благо українського народу. Любомир Гузар звертає увагу на те, що для досягнення загального блага необхідна щира спільна праця, бо лише в такому разі все виходить на добро. «Там, де не докладають зусиль чи не мають бажання до того, щоб діяти разом, проявляється те, що робить нас слабкими, що нас дратує, що продовжує байдужість до потреби ближнього, а в найгіршому разі — приводить до бажання шкودити ближнім» [73, с. 89; 216].

Зважаючи на такого роду судження та міркування, є дві можливості: або вибрати незгоду з усіма її наслідками, або згоду, що несе з собою надію, що наша Держава буде справді великою, якою пишатимуться свої та з благоговінням, повагою ставитиметься світ [63; 73, с. 89].

Держава не може стати могутньою сама по собі, для цього потрібні дії та зусилля її громадян. У зверненнях, промовах та настановах Любомир Гузар закликав: «Моліться та працюйте!». Молитва і праця є своєрідними підвалинами, наріжним каменем, з якого варто все розпочинати та будувати [70; 98; 267]. Усі ми знаємо, що наша держава потребує великих змін. Для Любомира Гузара зміни є необхідністю, яку ми маємо самі вибороти. Адже лише «коли працюватимемо, то осягнемо те, що потрібно» [73, с. 91].

Громадяни повинні бути відповідальними за свою державу та показувати здоровий приклад юному поколінню, від якого залежатиме майбутнє Батьківщини. «У наші часи цілій державі, усьому народові випала нагода діяти задля власного блага. І відтепер людина просто зобов'язана бути творчою, патріотичною, свідомим християнином — громадянином своєї держави» [29, с. 75].

Незважаючи на те, що усі ми, кожен зокрема, маємо діяти на благо держави, нам треба пам'ятати про нашу єдність та приналежність до цілого народу. Звертаючись до українського суспільства в часи Майдану, Любомир Гузар говорив про об'єднавчі аспекти, мотивував до єдності і наголошував на ній [88; 267]. «Ми є один народ. Де б ми не жили, ми є одне одному брати і сестри. Тому

треба нам подумати, як найкраще можемо шанувати наших братів і сестер, як найкраще підтримати їх, коли треба, як найкраще одне одному допомагати, як найкраще спільно діяти. Бути справді братами і сестрами, однією родиною» [203].

У своїй промові Блаженніший також зазначив, що наша сила у єдності, бо коли егоїзм людини є рушієм, то це призводить до втрати зв'язку з ближніми, що найімовірніше стане чинником нещастя. Людина є соціальною, і правдиво щасливою стає тоді, «коли ми стараємося бути разом як одна велика родина, тоді ми є сильні і можемо говорити про правдиве щастя, бо тоді кожному з нас можна одержати те, що нам потрібно, що нам належить» [203; 267].

Розвиток та велич держави напряму залежать від зусиль та діяльності її громадян, від національної єдності, соборності, яка є символом боротьби за волю, порозуміння між людьми, а також від віри і надії в майбутнє [67]. «Ми можемо йти вперед тільки як великий нарід, а навіть більше скажу, коли відчуємо, що ми є велика Богом благословенна родина, коли усвідомимо, що маємо великих попередників, і тих, що з ними були: наших батьків, дідів, які мріяли і дуже часто віддавали навіть своє життя за церкву. Ми, мої дорогі, маємо велику відповідальність свідомо передати цю велику справу» [152, с. 266].

На думку Любомира Гузара, «хто справді щиро хоче розбудовувати наше суспільство, а тим самим і нашу державу, мусить старатися бути Великою людиною» [73, с. 104]. Розвиваючи та розкриваючи поняття «великої людини», Блаженніший пояснює це так: «Великими стають ті, хто працює над собою, удосконалює свої Богом дані Дари і робить це, випрошуючи в Нього світла та сили на цю працю» [73, с. 104]. Також Любомир Гузар характеризує протилежне поняття. «Тих, кого я називаю малими — це люди, які працюють на себе. Вони можуть бути дуже пильні у своїй діяльності, але не мають ніякого ідеалу перед собою, живуть і працюють виключно для себе. Вони можуть обіймати дуже високі посади, але залишаються малими» [73, с. 104]. Підсумовуючи, можна сказати, що для того, щоб збудувати сильну державу, преобразити її, очоливши позитивні зміни, нам потрібні свідомі та діяльні громадяни. Ті, котрі стануть рушіями.

Тематика патріотичного виховання у спадщині Блаженнішого Любомира Гузара посідає важливе місце. Виховання громадянина-патріота в умовах сучасного суспільства є особливо актуальною проблематикою, що потребує глибшого аналізу та ґрунтовного дослідження. На думку Любомира Гузара, патріотом можна назвати особистість, яка любить свій народ більше, ніж будь-який інший, оскільки вона приналежна до нього і це є її Батьківщина. У виховному процесі дитини варто звернути особливу увагу на всебічний розвиток дитини, зокрема на формування ціннісних орієнтирів, любові до своєї держави. Кожен громадянин своєї держави повинен бути за неї відповідальним, діяти задля її загального блага. Бо лише завдяки праці можна досягнути добрі результати [267].

Підсумовуючи сказане вище, варто зазначити, що виховання громадянина-патріота на сучасному етапі розвитку нашого суспільстві є вкрай важливою та актуальною проблематикою, яка вимагає ґрунтовнішого аналізу та глибокого дослідження. Однією із чільних інституцій, що здійснює виховний вплив, є Церква. Базуючись на її вченні, молода особа формує свої морально-етичні засади, християнські цінності, загальнолюдські норми на благо людині та суспільству назагал. Вчення Церкви визначає особливу цінність гідності людини, її життя, прагнення правди та справедливості, ставить в центр людину, а не ідеї. Як бачимо крізь Церква і нині дбає про виховання вірян в любові до ближніх та Батьківщини. В сучасних умовах завдання виховати громадянина-патріота активно втілюється за допомогою навчальних програм в освітніх установах, проєктів громадських організацій та через заходи та діяльність державних структур, які інтегрують національно-патріотичні принципи у свої виховні процеси. Щоби ефективно впливати на молоде покоління через освітні програми, необхідно враховували сучасні виклики і потреби, а також базуватись на основних засадах та дороговказях сучасних моральних авторитетів нашого суспільства. Такий процес сприятиме формуванню патріотичної свідомості та національної ідентичності у молоді.

Тема патріотичного виховання посідає важливе місце у вченні Глави УГКЦ Любомира Гузара, який вважає патріотизм однією з ключових якостей

особистості. Він стверджує, що справжній патріот відчуває глибоку любов до свого народу та Батьківщини, порівнюючи цю любов із почуттям до рідної матері. Любомир Гузар підкреслює, що дуже важливо сформувати у дитини ціннісні орієнтири, спрямовані на розвиток любові до своєї країни, а не базувати їх на ненависті до інших. Він закликає кожного громадянина усвідомити свою відповідальність за добробут держави і визнає, що успіх країни, перш за все залежить від праці і зусиль її громадян. Патріотичне виховання, за словами Блаженнішого, сприяє становленню відповідальної, активної і морально стійкої особистості, здатної до самовдосконалення і позитивної взаємодії з іншими громадянами і суспільством.

Блаженніший Любомир Гузар, розвиваючи тему патріотизму, наголошує на миролюбному вихованні, водночас з огляду на контекст сучасних йому подій розглядає ймовірність військових конфліктів. Він вважає, що будь-яка війна є поразкою миру, а тому закликає докласти максимум зусиль, аби запобігти військовим діям. Відповідальність держави, на його думку, полягає в ефективній підготовці до захисту країни та її громадян, де важливу роль відіграє завчасна підготовка армії. Проте у випадку нападу на державу, Гузар закликає всіх громадян бути готовими захищати свою Батьківщину, за потреби і збройно. В рамках патріотичного виховання такі його погляди засвідчують глибоке розуміння важливості національної безпеки та готовності до самозахисту.

2.3. Роль інститутів виховання у творчій спадщині Любомира Гузара

Ключовим для Любомира Гузара є виховання та його інтегральність. «Цілісність у вихованні полягає у взаємодії сім'ї, школи, Церкви та інших структур, що мають безпосередній вплив на формування особистості. Приклад самих батьків — є те, що вони можуть дати своїм дітям» [163, с. 60]. Комплексний та системний підхід у виховному процесі є запорукою формування гармонійної та всебічно розвиненої особистості, яка здатна реалізувати себе

якнайкраще і буди корисною для свого суспільства. На думку Любомира Гузара батьківський приклад є для дитини тим надбанням, яким вона буде завжди послуговуватися.

В Законі України «Про освіту» першоосновою розвитку дитини як особистості декларується виховання в сім'ї. Саме сім'я є тим соціальним інститутом, основним осередком формування та виховання особистості, де людина здобуває вміння та навички, манеру поведінки, вчиться способам взаємодії, а також готується до дорослого життя, активної громадянської позиції та життя у суспільстві [238].

Україна з часу відновлення незалежності намагалась дбати про сім'ї, розуміючи виклики та труднощі, які стояли перед ними, а також і перед самою країною. Урядовці, громадські діячі, моральні авторитети спільними зусиллями прагнули знайти шляхи вирішення проблемних питань та зміцнення української родини. Окрім того, все більшої гостроти набували моральні питання (проблема абортів, сурогатного материнства, соціального сирітства тощо), вирішити їх мала на меті Національна програма планування сім'ї [237]. Підвищення рівня духовних і моральних цінностей сім'ї, а також заохочення до відповідального батьківства у суспільстві дало би змогу закласти міцний фундамент для здорового та міцного суспільства з великими перспективами.

Сім'я є об'єктом, на який спрямована діяльність різних інституцій, зокрема Церкви. У центрі діяльності як для держави, так і для Церкви є людина, її гідність, а також сім'я. Важливість сім'ї та її роль викладена у низці документів Церкви, що спонукає усіх вірних до імплементації їх у життя. У цьому контексті варто звернути увагу на апостольське повчання Папи Івана Павла II «Сімейна спільнота», в якому мовиться про завдання християнської сім'ї в сучасному світі [176]. У цьому документі Папа зазначає, що сім'я та подружжя є найціннішим людським благом. Церква своєю діяльністю та опікою виражає своє зацікавлення справами сім'ї, а також стоїть на її захисті. Цей вектор своєї діяльності Церква не обмежує лише працею з подружжями та сім'ями, а й з молодими людьми, які перебувають на початку свого шляху і відкривають перед собою нові горизонти.

Сім'я покликана допровадити особистість до повної людської зрілості. «Справді, сім'я як виховна спільнота повинна допомогти людині розпізнати своє покликання та взяти на себе відповідальність у стремлінні до все більшої справедливості, формуючи її від самого початку до міжособових стосунків, сповнених справедливістю і любов'ю» [176].

Зважаючи на те, що благо та розвиток суспільства залежить від блага сім'ї, Церква ставить перед собою завдання підтримати та забезпечити максимальний супровід подружжя і сім'ї, зберегти та допровадити до усвідомлення гідності особистості, роблячи в такий спосіб свій внесок у розвиток суспільства. Папа Іван Павло II звертає увагу на те, що епоха, в якій ми живемо, потребує мудрості. «Великим завданням сьогодення, що його слід взяти на себе задля оновлення суспільства, є зрозуміння остаточної цілі життя та його засадничих цінностей. Лише усвідомлення першості цих цінностей дозволить використовувати ті величезні можливості, які наука вклала в руки людини, для правдивого розвитку людини в її цілій внутрішній правді, у її свободі та гідності. Наука покликана об'єднатися з мудрістю» [176].

Усвідомлення власної гідності та гідності іншого є основоположним для творення подружжя та сім'ї. Папа Іван Павло II наголошує на цілісному, рівноцінному, взаємному підході як чоловіка, так і жінки, що відповідає вимогам відповідального батьківства, які на основі цінностей формують всебічно розвинену особистість, забезпечуючи її гармонійний розвиток. Зі слів Івана Павла II, одним із найцінніших дарів подружжя є діти, а його завдання — виховувати своїх нащадків у любові, гідності та відповідальності. «Оскільки в сім'ї людська особа не тільки народжується та поступово, завдяки вихованню, впроваджується до людської спільноти, але також через відродження Хрещенням і виховання у вірі впроваджується в Божу сім'ю, що нею є Церква» [176].

У документі висвітлено чотири основні завдання сім'ї, якими є «творення спільноти сім'ї, служіння життю, участь у розвитку суспільства, участь у житті й післанництві Церкви» [176]. З основних завдань впливає низка конкретних цілей, серед яких варто виокремити виховання.

Сім'я як життєва клітина держави повинна мати за мету виховати своїх дітей у гідності. Виконуючи це суспільне завдання, сім'я покликана плекати та формувати ціннісні орієнтири у дитини. «У суспільстві, розхитаному й розколеному напругою та конфліктами, що виникають внаслідок шалених зіткнень різних індивідуалізмів та егоїзмів, діти повинні здобути не тільки почуття істинної справедливості, яка єдина веде до пошанування особової гідності кожної людини, але також, і тим більше, почуття правдивої любові як настанови щирої турботи про інших і безкорисливого служіння їм, а особливо найбіднішим і потребуючим. Сім'я є першою й основною школою суспільного життя: у ній, як у спільноті любові, самовіддання є законом, що дає напрямок і зумовлює зростання. Самовіддання, яке оживляє взаємну любов подружжя, стає зразком і нормою для самовіддання в стосунках між братами і сестрами, а також між різними поколіннями, які живуть у сім'ї» [176].

Іншим документом Церкви, який варто згадати у контексті виховного впливу на особистість, є післясинодальне послання Папи Франциска «Радість любові». У цьому документі наголошено, що процес виховання в сучасному контексті є утрудненим і постає викликом, що стоїть перед родинами. Зокрема, виховання утруднюється через технічний прогрес та вплив засобів масової інформації, а також через різні виклики сучасної культури. У документі висвітлено важливість та необхідність комплексного виховання дітей. Варто виокремити і те, що виховання не є тягарем чи ярмом, а невіддільним правом. Усі учасники, різні інституції виховного процесу покликані діяти узгоджено та мати одну мету, до якої повинні прагнути. Основою, яка може слугувати задля досягнення позитивних результатів, є єдність, любов, бажання добра, відповідальність та прагнення до розвитку. Зокрема, важливим компонентом є також і діалог, щоб мати широкий горизонт ідей, гнучкість мислення, узгодженість та єдність у різноманітності [257].

У документі «Радість любові» висвітлено шляхи та способи доброго виховання дітей. Виховна роль батьків та найближчого середовища має постійний вплив, зокрема морального спрямування. Виховувати дітей потрібно у душі

любові, свободи та гідності. Надмірний контроль та владний підхід батьків не виховують особистість, а навпаки такий спосіб призводить до деструктивної поведінки. Завданням батьків є розвивати та виховувати відповідальну свободу, що провадить до позитивних звичок та бажання творити добро. Життя згідно з чеснотами формує міцний внутрішній стрижень, який буде індикатором та рушійною силою для добродійства, а також виховує свободу та утверджує гідність людини. «Бо сама гідність людини вимагає, щоб кожний діяв за свідомим і добровільним вибором, тобто особисто, за внутрішнім поштовхом та переконанням» [257].

Про значення освітніх та виховних інституцій, а зокрема сім'ї як основоположної категорії суспільства, неодноразово висловлювався Блаженніший Любомир Гузар. Він наголошував, що першою та найважливішою школою життя, яка має значний вплив на формування особистості є її родинний дім, сім'я. Гузар підкреслює ключову роль сім'ї у вихованні дітей, зокрема формування моральних засад, цінностей та характеру особистості. На його думку, саме з благополучною, здоровою сім'єю як фундаментальною цеглиною суспільства нерозривно пов'язане майбутнє Церкви, України і людства загалом [270].

Любомир Гузар вважає, що знання, навички та цінності, засвоєні в сімейному середовищі впродовж перших двадцяти років життя, є найкращою підготовкою до дорослого життя. Він наголошує на важливості позитивного прикладу, любові, турботи та виховання у сім'ї як основи для розвитку морально зрілої, відповідальної та самодостатньої особистості [7].

Блаженніший Любомир підкреслює значення прикладу батьківських взаємин як фундаменту, на якому діти вчать розуміння, поваги та любові. За його словами, навіть якщо цей процес відбувається на підсвідомому рівні, він залишає глибокий слід в усвідомленні дітьми того, якими мають бути взаємини між людьми. Спостерігаючи за тим, як батьки спілкуються між собою, моляться разом, піклуються про дітей та одне про одного, формується уявлення про гармонійні стосунки. Повсякденні дії вчать дітей основ співіснування, взаємної підтримки та важливості духовного зв'язку у сімейному житті. Гузар вважає, що

саме з батьківських взаємин діти отримують перший досвід любові, відданості та взаєморозуміння, який вони зможуть застосувати у власних майбутніх подружніх взаєминах. Родинний дім виступає не лише як місце проживання, а як середовище, де кожен член сім'ї вчиться бути частиною спільноти, заснованої на любові, повазі та взаємопідтримці [4].

Для Любомира Гузара сім'я є першою і найважливішою школою життя, де виховується характер, закладаються основи віри, формуються цінності, а також ставлення до світу та інших людей. Він підкреслює, що сповнене любові сімейне оточення дає дітям добрий фундамент для подальшого особистісного зростання та успіху в житті. Висловлюючи свої думки та ділячись спогадами, Любомир Гузар підкреслює, що його батьки докладали максимум зусиль, щоб зростити своїх дітей добрими людьми, хоча він не може сказати, що виховання було ідеальним, проте старання батьків у формуванні його особистості були безцінними [6].

У своїх промовах та інтерв'ю Блаженніший Любомир неодноразово наголошував на важливості виховного процесу. Він акцентував: щоб сформувати морально стійку і свідому особистість, потрібно це робити власним прикладом, спільною молитвою, доброю освітою, а також формувати ціннісні орієнтири на основі любові та гідності. Блаженніший Любомир підкреслював неоціненний внесок сім'ї в розвиток та становлення зрілої особистості, яка буде готовою діяти згідно з принципами правди та справедливості. В його повчаннях простежуємо численні настанови про важливість сімейного виховання та його вплив на формування зрілої та щасливої особистості. Одною з найважливіших складових виховання у сім'ї Блаженніший Любомир визначає люблячу поставу батьків, їхній особистий приклад і відповідальне ставлення до дітей. «Народити дитину, по суті, дуже просто, але виховати її, довести до самостійності — це вже велике завдання» [29, с. 39].

Важливим завданням подружжя є виховання дітей у любові. Батьки покликані творити таку атмосферу, у якій дитина зможе належно розвиватися та сформуватися як зріла особистість, що дасть їй шанс закласти добру основу для майбутнього щасливого життя [270]. «Батьки повинні любити своїх дітей, бажати

їм добра та хотіти його робити своїм дітям, вчити, виховувати, забезпечувати, дати відчувати дитині, що вона є люблена. Дбати, аби наповнити серце дитини любов'ю — найважливіший момент у вихованні. Виховати дитину в почутті любові — це найкраща річ, яку батьки можуть дати своїм дітям» [6]. Любомир Гузар пояснює, що любити, означає бажати добра своїм дітям, навчати їх, піклуватися про них, дарувати їм добро. Він підкреслює, що хоча є й інші важливі речі у вихованні, проте вони другорядні порівняно з любов'ю [123].

Для Блаженнішого Любомира Гузара виховання дитини в сім'ї є процесом, в якому любов батьків відіграє вирішальну роль. Він переконаний, що любов є фундаментом, на якому будується здоровий розвиток особистості дитини, її самоповага та впевненість у собі, почуття власної гідності та усвідомлення гідності ближніх. Таке сприятливе середовище допомагає закласти загальнолюдські засади, а також ціннісні орієнтири — міцну основу, яка підтримуватиме дитину протягом усього життя, допомагаючи їй стати зрілою, відповідальною та доброзичливою людиною. Блаженніший Любомир вказує на різні способи виявлення любові у сім'ї, зокрема через слова, щоденні вчинки, увагу, турботу тощо, а батьки є тими, хто задля всебічного розвитку особистості, її емоційного, інтелектуального, духовного зростання, повинен створити сприятливу атмосферу любові, поваги та підтримки в сім'ї, щоб дитина могла почуватися вільно, безпечно та мати відчуття того, що вона є прийнятою [81].

На думку Любомира Гузара, батьки повинні брати активну участь в житті своїх дітей, бути чутливими до інтересів та захоплень, проблем та досягнень, хисту та талантів своєї дитини. Водночас батьки не повинні бути владними, а це значить, що дітям потрібно давати свободу у виборі і зважати на їхню думку. Справжня любов та підтримка в сім'ї створюють необхідні умови для формування в дитини високих моральних цінностей, вміння співпереживати, поважати інших і відповідати за свої вчинки [5; 134].

Розвиваючи тему любові батьків до дитини, Блаженніший Любомир Гузар зазначає, що справжня батьківська любов не полягає у вседозволеності та виконанні усіх забаганок дитини, а у вихованні почуття відповідальності,

самостійності, поваги до себе та інших. Якщо ж батьки оточують дитину гіперопікою та потурають всім забаганкам, то існує небезпека, що вона виросте недисциплінованою, свавільною, не вмітиме цінувати те, що має, і не матиме сформованих меж [81].

Блаженніший часто наголошував, що любов батьків до дитини має бути «мудрою». Під цим він мав на увазі такий тип батьківської любові, який включає не лише емоційне прийняття, підтримку дитини, але й виховання власної гідності та поваги до інших. «Мудра любов» передбачає вміння встановлювати межі, навчає дитину відповідальності, самостійності та емпатії. Це означає, що невід'ємною складовою виховання є дисципліна, яка не повинна сприйматися як щось обтяжливе чи неприємне, а як звичайна, позитивна частина сімейного життя. Блаженніший Любомир наголошує, що дисципліна в сім'ї повинна бути заснована на зразках, які демонструють батьки, включно з повагою до встановлених правил, розподілу часу і відповідальним ставленням до виконання своїх повсякденних обов'язків. Виховуючи в дитині розуміння необхідності дисципліни, батьки закладають основу для формування нею самодисципліни та здатності до саморегуляції в майбутньому [81].

Говорячи про люблячу поставу батьків, Любомир зосереджує увагу на тому, що виховання у сім'ї повинно водночас формувати у дітей почуття свободи і відповідальності. Для Любомира зростання у свободі не означало вседозволеність, безвідповідальність чи свавілля [270]. Свобода, в розумінні Любомира, є ознакою зрілості, тобто готовності «взяти на свої плечі відповідальність за щось більше, ніж ти сам» [274, с. 49]. «Зрілість особи пізнається по тому, наскільки вона готова брати на себе відповідальність за те, що робить» [29, с. 7]. Вільна людина не боїться комунікувати, налагоджувати діалог і конструктивно вирішувати поставлені завдання. «Відчуття відповідальності, яке лягає на твої плечі, не пригинає до землі, а навпаки — змушує розправити крила» [274, с. 47].

Гузар зазначає, що процес виховання дитини в свободі та відповідальності вимагає від батьків обережності та делікатності, адже передчасна або надмірна свобода може призвести до неслухняності та неспроможності дитини приймати

розумні рішення. Важливо забезпечити дитині не лише право вибору, але й знання та розуміння, як з цим вибором розпорядитися [271].

Любомир Гузар висловлює думку, що батьки мають не залишати дитину без нагляду та підтримки, навіть коли зайняті роботою чи іншими обов'язками. Адже роль батьків не лише в тому, щоб відправляти дитину до школи, але й у тому, щоб стежити за її розвитком, допомагати їй у виборі та вчинках. На думку Любомира, «батьки повинні, з одного боку, заохочувати дітей до самостійності в мисленні й діяльності, але з іншого, — по-батьківськи контролювати їхнє зростання, розвивати самостійність» [29, с. 39].

Виховання у свободі, за словами Любомира Гузара, передбачає формування у дитини розуміння, що свобода завжди супроводжується відповідальністю перед собою, іншими та Богом. Свобода робити добро — це вибір між добром і злом, який є фундаментальним аспектом християнського виховання та формування особистості. «Я, будучи свободним, можу помилитися, можу зробити зло, але я не маю права на це. І виховати дитину треба в тому дусі, що ти є свободний, ти можеш вибрати добро. Це, мені здається, є ключ до [вирішення] багатьох проблем виховання» [271].

Завданням виховання, зі слів Гузара, є не лише навчити дитину вибирати добро, але й зрозуміти наслідки свого вибору, розвивати в неї почуття гідності та самоповаги, а також готовність відповідати за свої рішення. Це підкреслює значення комплексного підходу до виховання, де свобода та відповідальність ідуть поруч, формуючи свідому особистість.

Блаженніший Любомир Гузар підкреслює важливість та обов'язковість того, що батьки повинні ставитись до своїх дітей з любов'ю та повагою, визнаючи їхню індивідуальність та людську гідність від самого народження. «Батьки мусять ставитися до своєї дитини як до людини, тобто дати їй відчуття, що вона людина» [159].

Любомир Гузар, висловлюючи свої ідеї про виховання у сім'ї, звертається також до біблійного тексту, зокрема покликається на слова апостола Павла: «Діти, слухайтеся батьків у всьому, бо це Господеві вгодне. Батьки, не дратуйте дітей

ваших, а то впадуть на дусі» (Кол 3,20-21) [245]. Блаженніший вказує на важливість взаємоповаги і доброї комунікації між батьками та дітьми, а також ще раз підтверджує високий авторитет і повноваження батьків та необхідність їх слухатися, а водночас застерігає батьків, аби не дратували дітей, щоб ті не зневірилися. Завдання батьків своїм добрим прикладом та поставою створювати сприятливу атмосферу розуміння та підтримки [40].

Блаженніший Любомир стверджував, що шана до батьків повинна дорівнювати шані до дітей. Самозрозумілим є той факт, що діти повинні шанувати своїх батьків, проте важливо батькам зважати на те, що не можна ставитись до своїх дітей як до власності [73, с. 51]. Звісно, діти мають дослухатися до батьків, бо ті мають життєвий досвід і бажають своїм нащадкам лише добра, але водночас не можна позбавляти дітей права вибору. Тому батьки мають передавати дітям свій досвід не в авторитарний, а в зрозумілий спосіб. Діти мають відчувати, що батьки їх люблять і шанують, поважають їхні рішення, не намагаються нав'язати свою думку чи маніпулювати. Водночас, дітям належить шанувати своїх батьків, зокрема й тому, що саме через них прийшло нове життя [73, с. 50].

Батькам належить пошана, але також важливо, щоб вони шанували своїх дітей, визнаючи їхню унікальність, індивідуальність, право на власні думки та почуття. Любомир Гузар вказує на необхідність у сім'ї доброї комунікації, де важливі рішення та правила пояснюють дітям не з позиції авторитету, а через діалог, що дає дітям відчуття, що їх люблять та шанують, показати їм їхню гідність [40].

На думку Блаженнішого Любомира, запорукою взаємної пошани і порозуміння у сім'ї є добра комунікація. На життєвому шляху між різними поколіннями часто виникають непорозуміння, зокрема у питаннях вибору професії, сімейного стану. Батьки і діти можуть значно різнитися між собою. У цьому контексті важливо вміти чути одне одного та старатися зрозуміти, а то й належно настановити на добру дорогу, не керуючись водночас егоїстичними мотивами [73, с. 255].

Взаємоповага, діалог та любов між батьками і дітьми створюють міцну основу для здорових, гармонійних та довірливих сімейних взаємин. Блаженніший Любомир вказує на важливість виховання дітей в дусі альтруїзму та готовності робити добро. Він вважає, що підтримка і розвиток бажання допомагати не лише членам родини, а й друзям, однокласникам або будь-кому, хто потребує підтримки, є ключовими у формуванні зрілої та щасливої особистості. Це підхід, який дає дитині відчувати справжнє задоволення та щастя від власних дій [81]. Плекання таких якостей у дітей як емпатія, взаємодопомога та співчуття є важливими у формуванні відповідальних, морально стійких і соціально активних особистостей.

Блаженніший Любомир застерігає, що діти, яким батьки або оточення надмірно потурають, згодом можуть відчувати себе дуже нещасними, оскільки у житті трапляються різні труднощі, виклики та проблеми, що фруструватимуть особистість. Тому важливо виховувати дітей у дусі реалістичного ставлення до життя, готовності до викликів крізь призму власного досвіду [81].

Блаженніший Любомир Гузар наголошує на тому, що справжнє щастя у сімейному житті не визначається матеріальним добробутом чи накопиченням грошей. Він підкреслює, що хоча фінансове забезпечення є важливим для задоволення базових потреб сім'ї, як таке воно не є гарантією щастя. За його словами, існує помилкове уявлення, що багатство автоматично забезпечує щасливе життя, але це не так. Гузар звертає увагу на те, що насправді щастя в сім'ї залежить більше від емоційної близькості, любові, взаємної підтримки та якісно проведеного часу разом, аніж від матеріальних благ. Він зазначає, що деякі сім'ї, які не мають значних матеріальних ресурсів, можуть бути значно щасливішими та багатшими в емоційному плані, ніж ті, що мають великі статки [5].

Особливу увагу Блаженніший Любомир зосереджує на важливості виховання дітей у дусі цінностей, які не пов'язані з матеріальними благами. Він вважає, що справжнє благо для дітей полягає у створенні умов для їх розвитку, виховання у любові, повазі та вмінні цінувати прості життєві радощі. Зокрема

дуже важливою є релігійна атмосфера, котра дає поштовх для вибору своєї справи в житті. «Людина, використовуючи Божі дари, повинна прагнути до самовдосконалення, бути повноцінною людиною. Лише тоді ми здатні будувати суспільство, сім'ю, родину, громаду, парохію, державу» [29, с. 7].

Одним із викликів для належного виховання Блаженніший виділяє еміграцію одного з батьків чи обох, які залишають дітей на інших членів родини. Критично оцінюючи мотивацію батьків, які виїжджають за кордон на заробітки, Гузар розрізняє ситуації, коли це робиться з необхідності задовольнити основні потреби сім'ї, від випадків, коли метою є досягнення вищого рівня матеріального добробуту [59]. Він підкреслює, що в останньому випадку батьки можуть втратити те, що найважливіше — близькість та час, проведений з дітьми, що є незамінними складовими щасливого сімейного життя. Любомир Гузар зазначає, що через неналежне виховання дитина може відчувати себе непотрібною та відкинутою, що часто стає причиною втечі з дому та життя на вулиці. Він наголошує на тому, що сімейне середовище, в якому відсутня гармонія або яке сповнене конфліктами між батьками, незгодами чи навіть знуцанням, може мати руйнівний вплив на дитину. Таке середовище не лише заважає позитивному розвитку дитини, але й може залишити глибокі травми на все життя [159].

Блаженніший Любомир, ще будучи священником, мав досвід спілкування з чоловіком, який працював в установі, де лікували ув'язнених, він поділився спостереженням з Блаженнішим, що з десяти в'язнів дев'ять не відчували любові у своєму дитинстві. Цей факт для Любомира слугував яскравим свідченням того, якою важливою є любов та увага до дитини на етапі її становлення. Натомість брак цих елементів може мати далекосяжні та досить трагічні наслідки для подальшого життя людини, зокрема прояви девіантної, адиктивної, асоціальної поведінки тощо. Гузар використовує цей приклад для того, щоб підкреслити, що любов батьків — це фундамент, на якому будується здорова особистість. А виховання в атмосфері любові, турботи та взаєморозуміння є ключовим для формування щасливого, відповідального та гармонійного індивіда [6].

Засадничою умовою належного виховання і формування зрілої особистості є підготовка молодих людей до створення подружжя та до відповідального батьківства. Блаженніший Любомир заохочує пару, яка планує одружитися, серйозно поставитися до цього важливого кроку, спонукає заздалегідь взяти участь у програмі підготовки до сімейного життя. «Адже шлюб — річ тривала і важлива. Причому і для тієї особи, і для її оточення» [29, с. 32]. Любомир Гузар підкреслює особливе значення передподружньої підготовки та важливість позитивного прикладу власних батьків. Він вважає, що діти починають вчитися основам подружжя, спостерігаючи за стосунками своїх батьків, що безпосередньо впливає на їхнє розуміння шлюбу та майбутні стилі поведінки у власних сім'ях [128]. У цьому контексті Любомир Гузар послуговується висловлюванням Наполеона, що дітей потрібно виховувати ще за двадцять років перед їхнім народженням. Тож підготовка до батьківства та подружнього життя розпочинається ще задовго до фактичного створення нової сім'ї і базується на життєвому досвіді, цінностях та прикладі батьків [39]. В одному з інтерв'ю Любомир Гузар наголошує на тому, що великий дар для дітей — бачити добрий приклад батьків, бо навчитися з книг, як будувати міцну сім'ю неможливо. На батьках лежить велика відповідальність, щоб своєю поведінкою закласти добрий фундамент: «батьки так повинні виховувати своїх дітей в наставленні доброго подружнього відношення, бо це буде для їхніх дітей завдатком власної подружньої дороги життя» [73, с. 75].

Звісно, не існує сімей без конфліктів, проте Блаженніший каже, що не варто визначати це явище як абсолютно негативне, бо вміння конструктивно їх розв'язувати шляхом дискусії і діалогу навчає дітей правильної поведінки, яка будує, а не руйнує. Конфлікт — це можливість до зростання, в той спосіб, що людина шанобливо і з гідністю готова прийняти різницю у поглядах [39].

Блаженніший Любомир також наголошує на важливості пошани ідеї подружжя та відповідальності, якої ці взаємини вимагають від обох партнерів. Гузар визнає, що немає універсального «рецепту» для щасливого подружжя, але рекомендує уникати глибоких розбіжностей між нареченими, як-от національне

походження, релігійна приналежність тощо, оскільки це може створювати додаткові складнощі в спільному житті. Хоча не можна цілковито це виключати, якщо обидві сторони є справді зрілими. Поняття «зрілість» Блаженніший пояснює як вміння прийняти себе і інших, здатність миритися з різницями. Зрілість у подружжі, на думку Гузара, полягає у здатності приймати себе і свого партнера такими, як вони є, бути реалістами щодо власних очікувань та в умінні ефективно вирішувати розбіжності, що виникають [42; 131].

Любомир Гузар свої проповіді та повчання часто скеровував до молоді, щоб дати добрі дороговкази, які будуть помічними для побудови міцного суспільства на основі християнських цінностей. Блаженніший наголошує, що кожна сім'я є святою, адже «сім'я — утілення Святого Сімейства» [149; 274, с. 19], тому життя та поведінка сім'ї за прикладом святого сімейства повинна узгоджувати своє життя з Божою волею. «Сім'я збереже тебе завжди і всюди, вона — це саме життя» [274, с. 19].

Серед численних викликів часу та проблем, які поставали в часи незалежності України, Любомир Гузар бажав, щоб кожен громадянин зокрема повернув собі гідність особи, усвідомив себе Людиною, виростав у свободі. А це можливо тоді, коли в українських сім'ях пануватиме атмосфера любові та поваги до Бога і до ближніх, коли справа доброго виховання буде пріоритетом у житті кожної родини [270]. «Адже воно готує нас до зрілого життя, виконання обов'язків на будь-якому рівні» [7].

Узагальнення поглядів Любомира Гузара на виховні можливості сім'ї дало змогу М. Галіву акцентувати на міркуваннях, що мають як загальнопедагогічний, так і конкретний, методичний характер, зокрема:

- 1) ставлення батьків до дитини має бути таким, щоб вона відчула себе людиною;
- 2) дитина має зростати в атмосфері тепла та мудрої любові;
- 3) варто уникати непорозумінь та незгод між батьками, оскільки вони роблять дитину нещасливою. Неприпустимим є і знущання з дитини (фізичне чи моральне) з боку батьків;

4) батьки завжди мають пам'ятати, що їх приклад є важливим для свідомості та характеру дітей;

5) у сімейному середовищі перед дитиною мають ставитися певні дисциплінарні вимоги. При цьому дисциплінарні правила мають бути обов'язковими для усіх членів родини;

6) виховання в сім'ї має спрямовуватися на розвиток бажання робити добро іншим;

7) батьки повинні турбуватися про розвиток нахилів і обдарувань дітей, не змушуючи їх до тих видів діяльності, які лежать поза межами дитячих можливостей чи інтересів;

8) у сімейному вихованні має бути розумний баланс між заохоченням дітей до самостійності в мисленні й діях та розумному контролі дитячого зростання [43, с. 46–47].

Блаженніший Любомир Гузар підкреслює важливість ролі, яку відіграє сім'я в процесі виховання дітей, але також зазначає, що відповідальність за їхній розвиток несуть і інші суспільні групи та інституції, зокрема вчителі та суспільство загалом. Він вважає, що діти є майбутнім кожної країни та суспільства, і саме тому підготовка молодого покоління до життя, формування моральних цінностей, розвиток інтелектуальних та креативних здібностей є спільним завданням усієї спільноти. Виховання дітей виходить за рамки сімейного оточення та включає в себе освітній процес у школах, де вчителі відіграють ключову роль у наданні знань та формуванні характеру. Виховний процес характеризується залученістю та впливом на особистість різних інституцій. Непересічну роль відіграють громадські організації, клуби за інтересами, спортивні секції, де діти навчаються взаємодії з однолітками, розвивають командний дух та навички соціальної взаємодії [92; 159].

Любомир Гузар підкреслює, що суспільство повинно створювати сприятливе середовище для розвитку дітей, пропагувати здорові життєві цінності, забезпечувати безпеку та підтримувати різноманітні програми, спрямовані на розвиток молодого покоління. Таке середовище допомагає дітям розвиватися

гармонійно, відкривати свої таланти та готуватися до відповідального дорослого життя [159].

Виховання дітей у сім'ї, хоч і є пріоритетним, є лише частиною більшої системи виховання, вносити свій вклад до якої покликані усі члени суспільства. Важливо, щоб кожен усвідомлював свою роль і відповідальність за формування майбутнього покоління, створюючи для дітей умови для їх всебічного розвитку і щасливого майбутнього.

Першим виховним середовищем для дитини є сім'я, згодом на неї впливають й інші соціальні інституції, які роблять свій вагомий вклад у виховний процес. Наступним таким середовищем є заклад дошкільної освіти та школа. У повчаннях Блаженніший Любомир ділиться своєю візією української школи. Школа повинна бути не лише місцем набуття знань, але найперше середовищем, де діти навчаються бути людьми, розвиваючи цінності, що дадуть їм змогу ефективно використовувати свої знання в житті. Гузар підкреслює, що освітній процес повинен виходити далеко за межі простого запам'ятовування фактів, наголошуючи на важливості виховання у дусі гуманізму та формування всебічно розвиненої особистості [271].

За його словами, школа має створювати умови для гармонійного розвитку дитини, включно з формуванням емпатії, вміння спілкуватися та взаємодіяти з іншими, а також розуміння та прийняття соціальних цінностей. На думку Любомира Гузара, важливо, щоби шкільна освіта сприяла вихованню не просто освічених, але й морально зрілих особистостей, здатних робити внесок у розвиток суспільства. Діалогуючи про НУШ та ідеал школи, якою вона мала б бути, Гузар згадує «стародавні часи», коли учні жили поруч зі своїм учителем, вбираючи в себе не тільки знання, але й життєві принципи та цінності, які робили із них справжніх людей. Він закликає до відновлення цього глибокого зв'язку між учителем і учнем у сучасній освіті, щоб школа стала місцем, де дитина навчається не лише читати і рахувати, але й бути людиною, здатною на співчуття, творчість та взаємодопомогу [271].

Говорячи про виховання і школу неможливо оминати увагою постать педагога. Любомир Гузар підкреслює унікальну роль учителя як прикладу для наслідування, який передає учням не тільки академічні знання, але й життєву мудрість, свій досвід. Він вірить, що успіх освітнього процесу полягає у здатності учителя надихати учнів, допомагати їм розуміти своє місце в світі та важливість внеску кожного у загальне благо [159].

Блаженніший Любомир Гузар підкреслює, що вчитель відіграє у житті учня дуже вагомую виховну роль, особливо на етапах початкової та середньої освіти. Він зазначає, що хоча школа часто асоціюється з набуттям знань, значно важливішим аспектом є особистий приклад, який подають вчителі своїм учням. Гузар вважає, що поведінка, ставлення до життя, етичні та моральні норми, які демонструють вчителі, мають глибокий вплив на формування особистості дитини. Це не лише захоплює учнів та викликає в них бажання навчатися, але й зроджує глибоку повагу до вихователів і спонукає дітей прагнути рівнятися на них у моральному та інтелектуальному розвитку [129; 159].

Школа це місце, де діти продовжують розвивати те, що заклали батьки у їхні душі. Жертовна праця вчителя в сукупності із наполегливістю дитини формує нове покоління, «яке нестиме вперед найкращі скарби духовності нашого українського народу» [36, с. 516]. Блаженніший Любомир закликає учнів не лише вчитися, а й молитися. Його заклик, а навіть заповіт «Моліться і працюйте!» звернений до всіх поколінь, нинішніх і прийдешніх [26; 97].

Дії, спрямовані на добро, є рушієм позитивних змін. У своєму публічному зверненні до людей на Майдані, Любомир Гузар зауважив, що наша держава, наш народ потребують великих змін, які ми самі ж повинні вибороти і випрацювати. Поняття «праці» Блаженніший по-різному визначає для молодшого та старшого покоління. Для молодшого «праця» — це пізнання, що таке нормальна держава, а для старшого — це шлях глибокого аналізу та осмислення ситуації, з подальшими кроками, тобто безпосередніми діями, що й означає працювати. Блаженніший переконував людей у тому, що лише завдяки праці можна здобути те, що нам потрібно, і досягнути те, про що мріємо [267]. «Закликаю продовжувати

працювати, — сердечно, сумлінно, з великим запалом, щоби розвивалися наша Церква і наш народ» [58, с. 33–34]. Лише завдяки праці можна досягнути добрих результатів. Якщо поглянути на іншу частину приповідки, то Любомир Гузар звертає нашу увагу на молитву, адже саме від Бога залежить наше майбутнє. «Наша молитва — це не є прохання до Бога, щоб Він щось змінював. Наша молитва — це прохання до Бога, щоб Він те здійснював, що споконвіку призначене для нас. Молитва — це є прохання до Бога здійснити те, що Він постановив, коли ми починали бути самостійним народом» [216].

Молитва є осердям християнського світогляду, тому Блаженніший закликає до усвідомлення її важливості: без молитви ми нічого не досягнемо. «Тому, шановна громадо, хочу просити вас, і не лише я, хочу благати вас — працюймо так, якби все залежало від нас, і молимося до Господа так, якби все залежало від Нього» [216].

Дбаючи про духовність і моральність молодого покоління, прищеплюючи відповідальність за майбутнє українського народу, педагог покликаний забезпечувати дітям передання духовних, моральних та культурних цінностей нашого народу, що є важливою передумовою успіху освіти в Україні. Відповідальність вчителя полягає не лише в передачі інформації, але й у формуванні у дітей системи життєвих пріоритетів та орієнтирів, що стануть надійною основою для успішного життя.

Любомир Гузар закликає вчителів усвідомлювати свою роль у житті учнів та прагнути бути для них не лише викладачами, а й наставниками, які здатні залишити в душах молодих людей незгасимий слід, спрямований на добро, любов до знань та глибоку повагу до свого оточення. Блаженніший Любомир говорить, що «учитель, який тільки передає інформацію, властиво, мало відрізняється від бездушного комп'ютера» [159]. Тож Гузар, щоб уникнути цього, вказує на необхідність приділяти увагу в навчальних закладах не лише академічним знанням, але й здатності співчувати, критично мислити та будувати ефективні взаємини з учнями та їх батьками.

Блаженніший Любомир Гузар акцентує на надзвичайній важливості взаємоповаги між вчителями та батьками, зазначає, що вона не може бути переоцінена. Він наголошує, що вчителі повинні заслужити повагу батьків своїми діями, а також своїм професійним ставленням до виховання дітей. Водночас, батьки також повинні виявляти повагу до вчителів, визнаючи їхню важливу роль у розвитку та вихованні їхніх дітей [159].

Така взаємоповага є фундаментом для побудови позитивних і продуктивних стосунків між школою та сім'єю, що сприяє створенню сприятливого середовища для розвитку дитини. Вона допомагає забезпечити згуртованість у підходах до виховання та освіти, зміцнює відчуття відповідальності за спільне майбутнє дітей, а також сприяє розвитку відкритого діалогу та партнерства між вчителями і батьками.

Блаженніший Любомир Гузар, підкреслюючи надзвичайну важливість тісної співпраці між сім'єю, школою та суспільством у процесі виховання дітей, звертає увагу на небезпеку, що виникає, коли батьки цілком перекладають відповідальність за виховання на школу, втрачаючи зв'язок з процесом освіти своїх дітей. Натомість він закликає до розуміння, що початок навчання дитини у школі відкриває новий етап співпраці, на якому школа допомагає батькам продовжити виховання, забезпечуючи додаткові знання та соціальні навички [271].

Звертаючись до батьків, Блаженніший Любомир закликає їх залишатися активними учасниками виховного процесу: відвідувати батьківські збори, спілкуватися з вчителями про успіхи та проблеми своїх дітей, підтримувати шкільні ініціативи. Така співпраця дозволяє створити умови для гармонійного розвитку дитини, де її зусилля та досягнення в школі відзначаються і підтримуються як вчителями, так і батьками.

Блаженніший Любомир Гузар, вказуючи на важливість належного ставлення до вчителя в суспільстві, наголошує на необхідності подбати про його достойне матеріальне забезпечення. Він підкреслює, що вчитель не просто передає знання, але й відіграє ключову роль у формуванні особистості та

моральних цінностей учнів, тому заслуговує на високу повагу та належні умови для життя та праці [271].

Ділячись власними спостереженнями й досвідом, Гузар зауважує, що раніше професія вчителя була асоційована з високим соціальним статусом і повагою в суспільстві. Вчителі, поряд з лікарями та священнослужителями, вважались стовпами громади, впливали на її розвиток та культуру. Він звертає увагу на те, що потрібно повернутись до визнання важливості та значущості ролі вчителя в суспільстві, забезпечити йому гідні умови праці та гідне матеріальне становище. Любомир Гузар виступає за те, щоб суспільство та держава забезпечували вчителям не лише належну заробітну плату, але й гідні умови життя, що дають їм змогу повноцінно зосередитися на своїй місії — вихованні та освіті молодих поколінь. Він наголошує, що питання забезпечення вчителів не має бути предметом дискусій чи суперечок, а самозрозумілою необхідністю, яка відображає ставлення суспільства до освіти та виховання [271].

Такий підхід відображає глибоке розуміння зв'язку між статусом вчителя в суспільстві та якістю освіти і виховання, яку вони можуть надати. Визнання цієї важливої ролі та забезпечення належних умов для її виконання є ключовими для розвитку освітньої системи та підвищення її ефективності. Учитель «має бути тією особою, яку громада — у дуже природний спосіб — вшановує [...] Учитель має бути заможний, тобто мати все необхідне для гідного життя, повинен жити достатньо» [271].

Пошана до вчителів, яку Гузар вважає критично важливою, не лише відображає вдячність за їхню працю, але й виховує в дітях розуміння важливості освіти, навчання та взаємної поваги між учнями та педагогами. Ця взаємоповага і співпраця між усіма учасниками освітнього процесу є ключем до створення ефективної та гуманної системи освіти.

Блаженніший Любомир Гузар, акцентуючи на належному ставленні до вчителів, на їхньому забезпеченні, порушує складну тему хабарництва в освітньому середовищі, зосереджуючись на двох важливих аспектах цієї проблеми: економічній необхідності з боку викладачів та етичних наслідках таких

дій. Він розуміє, що деякі викладачі можуть вдаватися до приймання хабарів як способу «вижити» в умовах, коли їхній офіційний дохід є недостатнім. Така ситуація, на його думку, є свідченням недоліків у системі фінансування освіти, що належно не забезпечує педагогів. Водночас, Гузар підкреслює неприпустимість вимагання хабарів викладачами за вищі оцінки або за сприяння успіхам студентів. Така поведінка серйозно підриває авторитет педагога і як наставника, і як морального прикладу для здобувачів освіти. На його думку, педагог має бути прикладом гідності, чесності та професіоналізму незалежно від місця його праці — від дитячого садка і до університету [22].

Блаженніший Любомир Гузар висловлює глибоке занепокоєння через поширення корупції в освітній сфері, зокрема, практики купівлі-продажу оцінок, дипломів і навіть академічних ступенів. Він зазначає, що це явище зумовлює поєднання двох факторів: наявність студентів, які не бажають докладати зусиль для навчання і воліють «купити» своє майбутнє, та наявність викладачів, які вважають це нагодою додаткового заробітку, а також інших осіб, які беруть участь у продажі таких «освітніх послуг» [22].

Гузар підкреслює, що ця проблема не лише неприємна та прикра, але й драматично впливає на довіру до професійних фахівців та загалом на стан суспільства. Він звертає увагу на небезпеки, які виникають через «фахівців», які отримали свої кваліфікації недобросовісним шляхом, для громадського добробуту. Водночас, Гузар вважає, що корінь проблеми лежить не лише в небажанні студентів вчитися, а й у системі, яка дає нагоду і навіть, можливо, стимулює таку поведінку. Він гостро засуджує усіх відповідальних за освітній процес, які беруть у цьому участь: від ректорів і викладачів, які продають освітні послуги, до державної влади, яка не забезпечує достатнього фінансування та контролю за якістю освіти [81].

Блаженніший Любомир Гузар закликає до активної боротьби проти корупції, зокрема у сфері освіти, підкреслюючи важливість об'єднання зусиль батьків, вчителів, студентів та всього суспільства. Він заохочує до відкритого висловлювання невдоволення проблемами в освітній сфері та спільного пошуку

шляхів їх розв'язання через протести, працю та молитву. Зокрема, Гузар наголошує на необхідності зміни ставлення до приймання «подачок» учителями та закликає їх активно вимагати підвищення заробітної плати до належного рівня, навіть якщо для цього потрібно вдатися до протестів. Любомир Гузар вважає, що для подолання кризи в освітній сфері потрібне щире бажання змін, яке має бути спрямоване на добро держави, народу та, насамперед, майбутніх поколінь. Він закликає до пошуку та реалізації рішень, що забезпечать високу якість освіти, чесність і відповідальність в освітньому процесі, а також гідне ставлення до освітянської професії [81].

Після виходу на емеритуру Блаженніший Любомир Гузар приділяв значну увагу праці з молоддю та студентами, особливо цінуючи зустрічі в університетах. Він вважав, що саме в академічному середовищі формується майбутня еліта нації, люди, які згодом візьмуть на себе відповідальність за розвиток країни у різних сферах. Любомир Гузар підкреслював важливість освіти та саморозвитку, закликаючи молодь не лише здобувати знання, а й розвивати в собі лідерські якості, моральні цінності, глибоке розуміння своєї ролі в суспільстві [85].

Через свої зустрічі та розмови Любомир Гузар намагався надихнути молодих людей до активної громадянської позиції, духовного зростання та відданості своїй країні. «Сьогодні ми багато говоримо про молодь. Хочу звернути Вашу увагу, що ця частина нашого суспільства не є однорідна. Є зіпсуті молоді люди, яких можна купити, підмовити на будь-що. Однак такі особи навіть не варті того, щоб їх називали молоддю: це просто люди, які мають небагато років. Справжня молодь є зичлива, щиро прагне справедливості і правди, хоче присвятити себе добру, творить, будує, заохочує» [62, с. 149]. Блаженніший Любомир вірив, що кожна молода людина має потенціал зробити значний внесок у майбутнє України, використовуючи свої таланти, знання та ентузіазм для створення справедливого суспільства, яке розвивається та процвітає.

Любомир Гузар неодноразово говорив, що молодь для нього є дуже важливою цільовою аудиторією, «великий скарб народу» [54], виявляв свій особливий пієтет до неї, а навіть заступався за неї, нагадуючи, що кожне

покоління нарікає на молодь, мовляв, ми такими не були. Але «не можна забувати, що всі ми колись були молодими, і про нас також старші казали, що ми нічого не варті, бо не такі, як вони» [73, с. 47]. На думку Блаженнішого якраз навпаки, молоді люди зазвичай є ідеалістами спраглими справедливості, вони бажають кращого «Тільки часто ми залишаємо їм такий світ, в якому нелегко жити» [73, с. 47]. Розвиваючи цю думку, Любомир Гузар зазначає, що поширене хабарництво, несправедливість, асоціальні норми тощо принесла не молодь, все це «передає те покоління, яке пізніше нарікає, що молодь нічого не варта» [73, с. 47; 125].

У своїх частих зустрічах із студентською молоддю та працівниками університетів Блаженніший Любомир неодноразово порушує тему самої суті університету, вказуючи на необхідність вийти за рамки традиційного його розуміння. Він вважає університет місцем, де формується глибоке розуміння основних цінностей людського буття через мислення, працю, студії та особистий досвід [112]. «Університет — це глибоке розуміння великих вартостей нашого людського існування, розуміння, виплекане мисленням, працею, навчанням, особистим пережиттям, обміном думками, поглядами, іноді і суперечливими. Це місце, де ми вчимося відрізняти правду від брехні, добро від зла. На жаль, у наш час поширилася думка, немовби університет — це вища школа, яка дає нам певне знання, престижне вміння, яка забезпечує нам матеріальні добра, одне слово, яке дозволяє нам мати кращий заробіток. На противагу такому поглядові, який побутує в історії вже давно, підкреслю, що правдивий університет вбачає в людині, з огляду на її природу, понадчасову вартість, беручи до уваги її вік, права, обов'язки. І тільки на тлі такого розуміння людини, найкращого Божого витвору, беруться до уваги її можливості для сьогодення і майбутнього. Отже, не в самому знанні, вмінні щось продукувати, але в розумінні існування, розумінні того, звідки походить і куди йде людина, розумінні глибин і висот, яких людина може сягнути, полягає ціль і зміст університетської науки. З одного боку, таке зрозуміння існування людини і всього, що її оточує, це є та мудрість, ця справжня філософія, яка надає кожній речі її властивий ріст. Така університетська наука

вчить людину правдивої моралі. А мораль — це не перелік приписів, які маємо виконувати, щоб досягнути досконалості, це суть об'явленої Богом правди, це усвідомлення прав і обов'язків людини, які випливають із розуміння її гідності. Людина бачить себе в контексті спільноти, на чолі якої стоїть Бог, а від Нього походить життя і всі цінності. Її можливості стають реальними тоді, коли вона у спільноті з подібними собі вчиться давати і брати, коли людина об'єднується з іншими у прагненні загального добра» [146, с. 280–281].

Університет, за словами Гузара, є кузницею, де людина через великі зусилля пізнає себе, свого Творця та своїх ближніх, вивчаючи «Божі цінності» та їх значення для людського життя. Звертаючись до студентів Українського католицького університету Блаженніший Любомир сказав: «Пам'ятайте, що Ваше покликання — це щось більше, ніж гарні оцінки в заліковій книжці. Ви повинні здобувати знання не тільки для того, щоб мати певний фах і заробляти, а насамперед щоб свідчити своєму середовищу Божу любов. Під час цього молитовного початку нового навчального року моє побажання для Вас усіх, щоб Ви перейнялися усвідомленням свого покликання і щоб намагалися якнайкраще використати надані Вам час і можливості» [114, с. 292]. Справжній Університет перетворюється на місце, де розгортається повноцінне розуміння життя, де кожна людина має можливість досягти своїх найвищих потенціалів. «Пізнання цих найважливіших цінностей і є віддзеркаленням самої Божої природи в нас у контексті нашої культури» [29, с. 43].

Блаженніший Любомир невтомно повторював: «Працуйте! Працуйте над собою [...] Наслідуйте те, що добре, втікайте від того, що вам не подобається, що разить і ранить вас. Працуйте і будьте свідомі, що остаточно ваше життя є у ваших руках. Якими ви будете старатися бути сьогодні, такими залишитеся на ціле життя» [73, с. 67].

Говорячи про виховання та освіту, Блаженніший Любомир Гузар звертається до батьків, вчителів і усіх причетних до освітнього процесу із закликом розробки чіткої візії, яка б визначала напрямки формування особистості молоді та дітей в процесі їхнього навчання та виховання. Ця візія має служити

фундаментом та напрямком для освітньої системи, що прагне розвивати не просто знання, а формувати всебічно розвинених індивідів, здатних взяти на себе в майбутньому роль провідників суспільства [194].

Така візія повинна охоплювати ключові цінності та якості, які ми хочемо бачити в майбутньому поколінні, включаючи відповідальність, моральність, інтелектуальність, емоційну зрілість та соціальну активність. Важливо, щоб кожен аспект виховання був спрямований на розвиток цих якостей: від академічної програми до позакласної діяльності та методів викладання [204].

Блаженніший Любомир Гузар наголошує на важливості міжсекторальної співпраці у формуванні цілісної програми виховання, акцентуючи на необхідності залучення фахівців з різноманітних галузей, включно з наукою, культурою та освітою. Такий підхід дає змогу інтегрувати різнопланові знання та перспективи і створити комплексну візію освітнього процесу, яка відображатиме багатогранність сучасного світу і забезпечить гармонійний розвиток особистості [209].

Гузар підкреслює, що створення такої програми є не просто академічним завданням, але й процесом, який вимагає відкритості до діалогу, готовності до компромісів і здатності бачити велику картину майбутнього України. Такий підхід може стати основою для формування нового покоління українців, здатних активно і творчо долати виклики сучасності, будувати справедливе суспільство та розвивати країну в дусі високих моральних цінностей та відповідальності перед майбутніми поколіннями. Любомир Гузар підкреслює, що досягнення цієї мети вимагає злагодженої співпраці між освітянами, батьками та усіма зацікавленими сторонами, щоб забезпечити консистентність та ефективність виховного процесу [204].

Слова Блаженнішого Любомира Гузара про велике покликання батьків, вчителів та усіх освітян відображають глибоке розуміння важливості їхньої місії в суспільстві, зокрема у формуванні та становленні людини. Виховання юного покоління є не лише одним з найбільш значущих та важливих завдань, але й несе в собі велику відповідальність за майбутнє народу і держави. «Людина вчиться

бути доброю, приглядаючись до гарних прикладів у житті інших людей, бере собі до серця те, що сприймає як добре, і так досягає зрілого віку, будучи готовою ділитися добром з усіма, з ким спілкується» [73, с. 103].

Спираючись на це розуміння, Любомир Гузар закликає усіх до глибокої рефлексії та осмислення своєї ролі в житті молодого покоління, нагадуючи, що саме від освітян та батьків залежить, якою буде майбутня Україна. Цей заклик є одночасно і нагадуванням про велич завдання, і мотивацією для щораз більших зусиль у цій благородній місії формування особистостей, готових змінювати світ на краще.

Упродовж століть Церква виступала як основа моральності та духовності, займаючи принципову позицію у питаннях правди, захисту людської гідності та свободи. Її роль у суспільстві виходить далеко за рамки релігійного навчання, оскільки Церква завжди була і залишається місцем звернення за духовною підтримкою, моральними настановами та захистом, зокрема у часи випробувань. Вона стояла і продовжує стояти на сторожі вічних цінностей, наголошуючи на непорушності людського життя, повазі до особистості та її прав. Ця незмінна позиція робить Церкву важливим учасником у формуванні національної свідомості та патріотизму [230].

Через свою діяльність та служіння Церква виступає моральним орієнтиром, надаючи дороговкази та духовну підтримку своїм вірним. Вона використовує свій авторитет та ресурси для просвітницької роботи, організації культурних та освітніх заходів, що сприяють кращому розумінню національної історії, мови, літератури та мистецтва. Такі заходи не тільки збагачують духовний світ віруючих, але й сприяють згуртуванню нації, підтримуючи ідеї патріотизму та національної єдності. Окрім того, Церква відіграє важливу роль у соціалізації молодого покоління, зокрема через парафіяльні школи, молодіжні зустрічі та інші форми дитячо-юнацької роботи. В цьому контексті вона може виховувати повагу до Батьківщини, любов до рідної землі та відповідальність за її майбутнє, формуючи у дітей і молоді моральні орієнтири, засновані на християнських цінностях [221, с. 9–24].

Заохочення до активної участі в житті громади, волонтерській діяльності та соціальному служінні є ще одним аспектом, через який Церква впливає на національно-патріотичне виховання. Вона вчить, що служіння ближньому та допомога тим, хто цього потребує, є не лише виявом християнської любові, але й проявом громадянської відповідальності та патріотизму [230, с. 256–257].

Відповідальність Церкви за національно-патріотичне виховання також включає сприяння діалогу та взаєморозумінню між різними національними, етнічними та релігійними групами в країні. Через проповіді, молитви та громадську діяльність Церква виступає як об'єднавчий центр, що сприяє миру, толерантності та співпраці між різними верствами суспільства.

Церква використовує свій авторитет та вплив не тільки для духовного навчання своїх вірян, але й для активної участі в громадському житті, виступаючи проти несправедливості, порушення прав людини та інших форм зла. Вона неодноразово ставала голосом безголосих, захисником утиснених, нагадуючи суспільству про моральний обов'язок захисту тих, хто перебуває в небезпеці чи потребує допомоги. Через проповіді, пастирську діяльність та соціальні ініціативи Церква здійснює значний вплив на формування моральних засад, на яких побудоване суспільство, спонукаючи до взаємоповаги, солідарності та допомоги ближньому.

Церква завжди стояла та стоїть на боці правди, захисту людини та її гідності. Позиція Церкви відіграє важливу роль у час війни. Очільники церковних інституцій сприяли та сприяють національній єдності, а також всіляко підтримують свій народ, з якого і складається Церква як спільнота. Церква не може стояти осторонь, коли у державі війна, тому намагається давати відповіді на складні питання, та бути діяльною у різний спосіб [267].

З початку повномасштабного вторгнення росії на територію України Церква не лише проголошувала людське життя найвищою цінністю, а й спершу спонтанно, а згодом злагоджено, стала рятувати людей і допомагати в скрутних ситуаціях. Складні життєві обставини, які торкнули цілу країну, спонукали народ пізнавати не якісь ідеї, а живу людину, її гідність. Ідеї не можуть бути

важливішими самої людини, на цьому неодноразово наголошує Церква. Християни мають важливе завдання, яке полягає у тому, щоб за допомогою Божої сили і молитви перетворити природне почуття гніву у мужність. У цьому контексті мужність варто означити як чесноту, що не виявляється у силі чи ненависті, а в тому, щоб вміти витримати і перемогти; мужність, яка спонукатиме до дій [219; 267].

Церква, продовжуючи свою історичну місію морального наставництва, допомагає сім'ї виховувати молоде покоління на засадах любові до ближнього та Батьківщини. Ключовим аспектом для досягнення бажаного позитивного результату є співпраця усіх вищезгаданих інституцій, шляхом напрацювання та реалізації програм, які відображають національні та культурні особливості нашого народу та сприяють утвердженню стійких ціннісних установок. Під час створення нових виховних і навчальних програм варто враховувати сучасні тенденції суспільства, а також думки провідних мислителів і педагогів, щоб сприяти формуванню свідомої та вільної особистості, а отже — розвитку громадян та здорового суспільства.

Виховна діяльність сім'ї, закладів освіти, Церкви реалізується з допомогою низки методів і засобів виховання. Серед них особливої ваги Любомир Гузар надавав моральному авторитетові, прикладу, повчанню, молитовним практикам тощо [43, с. 45]. Серед моральних авторитетів особливої ваги надавав батькам, педагогам, духовним особам. А найвищим моральним авторитетом уважав Ісуса Христа та пресвяту Богородицю [56; 72]. Наголошував на важливості доброго прикладу у вихованні. Такі позитивні взірці поведінки мають трансливатися батьками, педагогами, душпастирями, героями художніх творів, кіно, телебачення тощо [253, с. 17–18; 273, с. 149–150]. Не менш важливим для виховання дітей та молоді уважав прилучення дітей до релігійних практик: молитви, іспиту сумління, покаяння. Любомир Гузар стверджував: «бо так само як знання, нам потрібна молитва. Бо молитва — це є Божа сила, що допоможе вам правильно використовувати здобуті знання і чинити згідно з Христовою наукою» [36, с. 517].

Отже, Блаженніший Любомир Гузар акцентував на важливості різних виховних інституцій у формуванні молодого покоління, кожна з яких оперує особливим інструментарієм. Зокрема, він підкреслює, що сім'я є першим і основним середовищем, де дитина росте та формується як особистість. Саме в сімейному колі дитина підсвідомо переймає моделі поведінки своїх батьків, які стають для неї прикладом для наслідування. Якщо в родині панують гармонія та розуміння, дитина вчиться поважати себе та інших, це закладає основу для її майбутнього успіху і щастя.

Наголошуючи на вагомій ролі сім'ї, діяч зазначає, що успішне виховання також залежить від значно ширшого кола інституцій, що включає школу, громадські організації, Церкву та суспільство загалом. За його словами, сім'я має бути місцем, де діти вчаться взаємоповазі, любові та довірі, а суспільні інститути мають допомагати у розвитку інтелектуальних та креативних здібностей молоді, створюючи сприятливі умови для їх гармонійного зростання.

Освіта в школах та інших освітніх закладах, на думку Гузара, повинна виходити за рамки традиційного навчання, зосереджуючись не тільки на академічних знаннях, але й на формуванні глибоких моральних цінностей і здатності дитини до емпатії та соціальної взаємодії. Вчителі, за його словами, повинні не просто передавати знання, а бути наставниками, що ведуть за собою, демонструючи особистий приклад моральної зрілості та інтелектуальної відповідальності. Школа має стати тим місцем, де кожна дитина може реалізувати свій потенціал в атмосфері розуміння та підтримки, готуючись до дорослого життя в дусі християнських цінностей, які вчать бути не лише освіченими, але й духовно багатими особистостями.

Блаженніший Любомир підкреслює важливість визнання ролі вчителя у суспільстві та пошани до нього. Він акцентує на тому, що сучасне суспільство та державні інститути повинні забезпечувати освітян не лише достойною заробітною платою, але й створювати гідні умови праці. Такий підхід, за його словами, дасть вчителям змогу ефективно зосередитися на своїй первинній місії — вихованні та

освіті молодих поколінь, які будуть відповідальними, освіченими і діяльними членами суспільства.

Блаженніший Любомир Гузар надавав великого значення ролі університетів у формуванні майбутньої еліти нації. Він вважав, що академічне середовище має бути не лише центром здобуття знань, але й місцем, де утверджуються моральні цінності, лідерські якості та усвідомлення своєї ролі в суспільстві. Любомир Гузар наголошував, що університети мають створювати умови для глибокого осмислення життєвих цінностей через академічні студії, особистий досвід і взаємодію з іншими.

Вказуючи на важливість різних виховних інституцій і виховних програм, Блаженніший Любомир Гузар акцентував на критичній важливості розробки комплексної візії виховання, яка б включала участь не тільки сім'ї та освітніх закладів, але й ширшої спільноти, зокрема, науковців, культурних та соціальних діячів, Церкви. Така візія має на меті формування особистості, здатної не тільки адаптуватися до викликів сучасності, але й активно їх долати, будуючи справедливе суспільство та розвиваючи країну. Це передбачає виховання молоді в дусі моральних цінностей, відповідальності, інтелектуальної та емоційної зрілості, підготовки до лідерства та громадянської активності. Гузар підкреслював, що реалізація такого бачення вимагає злагодженої співпраці та відкритості до діалогу між усіма зацікавленими сторонами, що забезпечить єдність і ефективність освітнього процесу, готуючи молодь до відповідального дорослого життя.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Другий розділ дослідження присвячено християнсько-гуманістичним основам виховання у духовній спадщині Любомира Гузара. У розділі виокремлено такі ключові моменти, що визначають педагогічні ідеї Блаженнішого:

1. У вченні Блаженнішого Любомира Гузара основним виховним ідеалом є «бути людиною». Це судження вказує на непорушність гідності людської особи. Любомир Гузар вважав, що кожна людина має унікальну цінність і власне призначення в суспільстві. Воно полягає не лише в досягненні особистого успіху, але й у суспільно-діяльнісному вимірі, що базується на здатності допомагати іншим і покращувати світ навколо себе. Такий виховний ідеал слугує основою для формування особистості, здатної вибудовувати своє життя на морально-етичних засадах, а також принципах взаємоповаги, милосердя, любові до ближнього тощо.

2. Основою педагогічних ідей Любомира Гузара були стійкі морально-етичні погляди на формування особистості, що базуються на християнських цінностях, морально-етичних засадах, як-от: любов, відповідальність, чесність та повага до кожної людини. Це засвідчує глибоке розуміння гуманістичних ідей справедливості, рівності та єдності.

3. У творчій спадщині Любомира Гузара чітко простежується тематика національно-патріотичного виховання. Блаженніший надає йому виняткової важливості та ґрунтовно аргументує своє бачення щодо нього. Він не обмежується поверховими символами патріотизму, а закликає до пізнання та розуміння історичної спадщини та культурних цінностей України. Любомир Гузар вважає, що справжній патріот повинен бути освіченим, морально сильним і готовим діяти задля блага своєї держави і народу.

4. Сім'я для Любомира Гузара є найважливішим інститутом у процесі формування та становлення особистості. Вона є тим осередком, де закладаються основи моральності, етики та загальнолюдських принципів. Сім'я є першою

школою любові, де діти вчаться розуміння, співчуття, відповідальності, поваги до себе та інших. Згідно з його педагогічними ідеями, стабільне і гармонійне сімейне оточення критично важливе для здорового емоційного та психологічного розвитку дитини. Гузар вважав, що батьки не просто передають знання та вміння, але й є прикладом цінностей та поведінки, формують світогляд дітей. Тому важливо, щоби батьки усвідомлювали свою відповідальність та відігравали активну роль у вихованні, підтримуючи відкритий діалог та взаєморозуміння, що сприяє розвитку дитини у гідності як зрілої, незалежної та всебічнорозвиненої особистості.

5. На переконання Любомира Гузара, освітні інституції є невід'ємною частиною формації та становлення молодого покоління українців, а тісна продуктивна взаємодія провідних інституцій у процесі формування та становлення особистості, зокрема школи, сім'ї та Церкви, забезпечить сприятливі умови та дасть змогу створити ефективні програми для цілісного розвитку кожної дитини, забезпечуючи їй належні умови для зростання.

Отож, християнсько-гуманістичні погляди Любомира Гузара на виховання пропонують комплексний підхід до становлення та розвитку особистості, що охоплює не тільки інтелектуальне, але й моральне, емоційне та духовне зростання. Це підкреслює його вагомий внесок у розвиток української педагогічної думки, а зокрема його вплив на формування ціннісних орієнтирів сучасної молоді.

Основні результати розділу опубліковано у працях: [35; 41; 159; 173; 174; 266; 267; 268; 270].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено комплексний аналіз громадсько-просвітницької діяльності та педагогічних поглядів Любомира Гузара, визначено можливості використання його ідей на сучасному етапі розвитку української освіти та педагогічної думки. Вивчення біографії, діяльності та творчих здобутків діяча дало змогу зробити низку узагальнень та висновків, які підсумовують результати, отримані в ході дослідження обраної теми.

1. Аналіз життєвого шляху та діяльності Блаженнішого Любомира Гузара підтверджує його вагомий внесок в історію України. Його вплив на духовне, культурне та суспільне життя країни не лише визнано широкими верствами суспільства, але й відзначено численними національними та міжнародними нагородами.

У межах нашого дослідження здійснено систематизацію значного обсягу джерел, що стосуються творчої спадщини Любомира Гузара. Джерельну базу дослідження склали: а) наукові (історичні, богословські) праці Л. Гузара; б) проповіді, популярні тексти, інтерв'ю, які дають глибоке розуміння його поглядів на церковні, соціальні та політичні питання; в) спогади Л. Гузара та меморії і відгуки сучасників (А. Аржаковський, О. Климончук, О. Турій, В. Чистух, К. Щоткіна та ін.) про священика і його діяльність, насамперед душпастирську та громадську. Окрім друкованих праць, опрацьовано інтернет-ресурси та мультимедійні матеріали, що висвітлюють вчення та ідеї діяча, які мали значний вплив на різні сфери суспільного життя.

Однак, незважаючи на наявність публікацій, які презентують різні аспекти життя і діяльності Любомира Гузара, залишається потреба системного дослідження його просвітницької діяльності та педагогічної спадщини.

2. Ретроспективний аналіз життєвого шляху, просвітницької діяльності, педагогічних поглядів та творчої спадщини Любомира Гузара засвідчив, що на формування його особистості та світогляду мали вплив політичні, культурні та соціальні зміни, які відбувались в Україні та світі. Водночас вирішальну роль у

його становленні відіграла родина. Теплі та міцні сімейні взаємини, виховання в дусі християнських цінностей створили сприятливі умови для гармонійного розвитку, заклавши фундамент моральних орієнтирів, які залишалися незмінними упродовж усього його життя. Ці чинники стали визначальними у формуванні його педагогічних поглядів та життєвої філософії.

Не менш важливим чинником формування поглядів і переконань Любомира Гузара були освіта і професійний шлях. Отримані знання і досвід у різних культурних та соціальних контекстах значно розширили його світогляд і вплинули на його професійну і громадську діяльність. Соціальні контакти та взаємодія з наставниками, колегами, студентами, співбратами у монашестві сприяли формуванню його унікального підходу до виховного процесу, що поєднував духовні традиції з широким інтегруванням культурних та інтелектуальних здобутків.

Сукупність названих чинників визначила вектор педагогічних ідей Любомира Гузара, які позначилися на його церковній та просвітницькій діяльності, зосередженої на вихованні різнобічно розвинених особистостей та відповідальних громадян із глибоким почуттям власної гідності.

3. Дослідженням встановлено, що просвітницька діяльність Блаженнішого Любомира Гузара були всебічною та мала значний вплив на українське суспільство та Церкву. Він активно використовував свою публічність для поширення християнських цінностей, підтримки освітніх ініціатив та формування національної свідомості громадян України.

Аналіз громадської та просвітницької діяльності Любомира Гузара дозволив виокремити кілька її ключових напрямів.

Релігійно-просвітницька діяльність зосереджувалася на донесенні церковного вчення до широких верств суспільства, веденні міжконфесійного діалогу, осмисленні ролі релігії у світському житті, налагодженні взаємодії Церкви з державними та освітніми інституціями в сучасних умовах, а також розвитку духовної освіти.

Суспільно-політичний напрям охоплював активну участь діяча у громадському житті, правозахисну діяльність, співпрацю в межах Ініціативної групи «Першого грудня», взаємодію з політичними та бізнесовими колами задля суспільного поступу. Він зосереджувався на пошуку шляхів залучення громадян до активної участі в суспільно-політичному житті, формуванні політичної культури та громадянської свідомості.

Соціальна діяльність спрямовувалася на розв'язання нагальних соціальних проблем, розвиток благодійництва, підтримку соціальної справедливості та допомогу вразливим категоріям населення.

Освітній напрям просвітницької діяльності Любомира Гузара передбачав зосередженість на шляхах різнобічного виховання особистості, популяризацію традиційних для України християнських цінностей, формування етичних норм суспільного життя, утвердження національної ідентичності та залучення громадян до екологічних ініціатив. Задля цього Блаженніший відвідував освітні заклади, брав участь у конференціях, семінарах та молодіжних заходах.

Його діяльність стала важливим внеском у духовне життя та культурний розвиток сучасної України, а його педагогічні погляди і ціннісні настанови продовжують надихати та спрямовувати широкі верстви населення.

4. Педагогічні погляди Блаженнішого Любомира Гузара ґрунтуються на принципах християнської моралі, людяності та особистісного розвитку, де основним виховним ідеалом є концепція «бути людиною». Він вважав, що ціннісні орієнтири мають базуватись на християнських доктринах гідності, любові та відповідальності, які, на його думку, є основою справжньої людяності. Любомир Гузар розглядав виховання як цілісний процес, що охоплює не лише формальну освіту, але й духовний розвиток, формування моральних принципів та активної соціокультурної позиції. Він наголошував на важливості комплексного підходу, в якому кожен виховний інститут — сім'я, школа, Церква і громада — відіграє ключову роль. Освіта, на його переконання, повинна не лише передавати знання, а й сприяти моральному вихованню, формуванню здатності до самопізнання, самовдосконалення та відповідального ставлення до життя.

Блаженніший вірив у потенціал кожної людини до добра, який потрібно розвивати через дії та вчинки, засновані на таких цінностях, як милосердя, справедливість та любов до ближнього. Його педагогічний підхід наголошував на гідності та високій моральності як базису для всіх аспектів людського розвитку.

Центральним елементом його вчення було поняття свободи вибору, яке Любомир Гузар розглядав не лише як право, а й як велику відповідальність. Справжня свобода, на переконання діяча, полягає у здатності людини робити усвідомлений вибір, спрямований на добро, і докладати сил для позитивних змін у суспільстві. Він акцентував на необхідності взаємодії між особистими інтересами та загальним благом, вважаючи, що істинна свобода має ґрунтуватися на любові до ближнього та відповідальності перед ним.

Серед педагогічних ідей Любомира Гузара виділяється прагнення до самовдосконалення. Кожна людина має постійно працювати над собою, намагатися «бути людиною», активно включатися у життя громади, використовувати свої таланти на благо інших і будувати взаємини на основі поваги та взаєморозуміння. Отож, основна ідея його педагогічної концепції полягала у вихованні особистості, здатної до самопізнання, самовдосконалення і духовного зростання та відповідального життя у гармонії з суспільством.

Педагогічні погляди Любомира Гузара щодо національно-патріотичного виховання особистості зосереджені на глибокому осмисленні патріотизму як християнської чесноти, заснованої на любові до Бога, Батьківщини та ближнього. Він відкидав космополітизм, підкреслюючи, що приналежність до свого народу і країни є Божим даром, який потрібно цінувати і розвивати. На думку діяча, патріотизм — це не просто національна гордість, а передовсім глибоке духовне зобов'язання перед своїм народом, що виявляється у служінні, милосерді та відповідальності за спільне благо. Патріотизм має бути дієвим, виражатися в конкретних вчинках, спрямованих на розвиток суспільства і держави. Любомир Гузар був переконаний, що національна свідомість має формуватися змалку засобами освіти та виховання. Наголошував на вагомій ролі вивчення історії, культури та традицій у цьому процесі. Закликаючи до глибшого розуміння

патріотизму, діяч підкреслював, що справжній патріотизм має йти в ногу з миролюбством і сприяти гармонії між народами. Любомир Гузар закликав до розробки комплексної концепції національного виховання, що охоплювала б здобутки педагогіки, психології, соціології, культурології тощо. Він наголошував, що ця концепція має враховувати національні та культурні особливості України, зорієнтовуючи виховання на формування свідомої, відповідальної та вільної особистості.

Блаженніший Любомир Гузар наголошував, що виховання має будуватися на принципах любові, гідності та свободи та здійснюватися із дотриманням принципу інтегративності. Провідну роль у вихованні відводив сім'ї, яка відіграє ключову роль у формуванні ціннісних орієнтирів. Держава та заклади освіти, на його думку, повинні створювати умови для якісного виховання, підтримуючи сім'ю у цьому процесі. Церква має виконувати свою історичну місію морального наставництва та допомагати виховувати молоде покоління на засадах любові до ближнього та відповідальності за свою країну. Любомир Гузар підкреслював, що ефективне виховання вимагає злагодженої співпраці між усіма інституціями та відкритості до діалогу, що є запорукою підготовки молоді до свідомого, відповідального та гідного дорослого життя.

5. Педагогічні ідеї Любомира Гузара є актуальними для розвитку української педагогічної науки, особливо в умовах сучасних соціальних викликів і культурних змін. Його виховний підхід, заснований на християнських цінностях любові, гідності та свободи, формує міцний морально-етичний фундамент, необхідний для розвитку різнобічно та гармонійно розвиненої особистості. Діяч наголошував на комплексному підході до виховання, у якому важливу роль відіграють усі освітні інституції — від сім'ї до шкіл і закладів вищої освіти. Він акцентував на необхідності розробки освітніх програм, які враховують не лише академічні потреби, але й моральний та духовний розвиток здобувачів освіти. такий підхід сприяє підготовці зрілих, відповідальних громадян, справжніх патріотів Батьківщини.

З контексті глобалізаційних процесів та активної інтеграції України у світовий культурний та освітній простір ідеї Любомира Гузара про національне виховання набувають особливої значущості. Вони дають змогу зберегти культурну ідентичність та водночас сприяти формуванню відкритого світогляду.

Підхід Любомира Гузара, що передбачає розвиток інтелектуальних та моральних якостей молоді через залучення до розв'язання актуальних соціальних питань і активну участь у громадському житті, є фундаментом для виховання поколінь, здатних адаптуватися в умовах динамічного світу. Це підкреслює важливість його педагогічних ідей та поглядів для формування активних і свідомих громадян.

Відтак розв'язання поставлених завдань уможливило реалізацію мети дослідження, водночас окремі його аспекти залишаються перспективними та можуть стати предметом наступних досліджень, зокрема: шляхи адаптації педагогічних поглядів Любомира Гузара в освітньому просторі сучасної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аржаковський А. Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром: до постконфесійного християнства. Львів : Вид-во Укр. католич. ун-ту, 2006. 144 с.
2. Бабинський А. Історія УГКЦ за 90 хвилин. 2-ге вид. Львів : Свічадо, 2018. 160 с.
3. Беатифікаційний процес патріарха Любомира розпочато: що далі?. *Українська Греко-Католицька Церква*. веб-сайт. URL: <https://ugcc.ua/data/beatyfikatsiynyyu-protses-patriarha-lyubomyra-rozpochato-shcho-dali-4467/> (дата звернення: 16.04.2024).
4. Бесіди про родину_03. — Як формується знання про подружжя. — Розмова з Любомиром (Гузаром), 2013. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OWzQliQGZAс> (дата звернення: 10.02.2021).
5. Бесіди про родину_04. — Пріоритети у сім'ї. — Розмова з Любомиром (Гузаром), 2013. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kMqFXHLWqn8> (дата звернення: 16.02.2021).
6. Бесіди про родину_06. — Блаженніший про свою родину. — Розмова з Любомиром (Гузаром), 2013. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1C9NHZq3zuU> (дата звернення: 01.02.2021).
7. Бесіди про родину_07. — Блаженніший про виховання у своїй родині. — Розмова з Любомиром (Гузаром), 2013. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=R9bjUQQhHAU> (дата звернення: 13.04.2021).
8. Бех І. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. *Виховання особистості* : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1. 280 с.

9. Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара / ред. Блаженніший Любомир Кардинал Гузар; упоряд. І. Голота. Львів : Друк. куншти, 2005, №5. 212 с.
10. Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара / ред. Блаженніший Любомир Кардинал Гузар; упоряд. І. Голота. Львів : Друк. куншти, 2006, №6. 242 с.
11. Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара / ред. Блаженніший Любомир Кардинал Гузар; упоряд. І. Голота. Львів : Друк. куншти, 2007, №7. 186 с.
12. Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара / ред. Блаженніший Любомир Кардинал Гузар; упоряд. І. Голота. Львів : Друк. куншти, 2008, №8. 242 с.
13. Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара / ред. Блаженніший Любомир Кардинал Гузар; упоряд. І. Голота. Львів : Друк. куншти, 2009, №9. 290 с.
14. Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара / ред. Блаженніший Любомир Кардинал Гузар; упоряд. І. Голота. Львів : Друк. куншти, 2010, №10. 218 с.
15. Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара / ред. Блаженніший Любомир Кардинал Гузар; упоряд. І. Голота. Львів : Друк. куншти, 2011, №11. 44 с.
16. Благовісник Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара / ред. Блаженніший

- Любомир Кардинал Гузар ; упоряд. І. Голота. Львів : Друк. куншти, 2001. 175 с.
- 17.Благовісник Верховного Архиепископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара / ред. Блаженніший Любомир Кардинал Гузар; упоряд. І. Голота. Львів : Друк. куншти, 2002, №2. 308 с.
 - 18.Благовісник Верховного Архиепископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара / ред. Блаженніший Любомир Кардинал Гузар; упоряд. І. Голота. Львів : Друк. куншти, 2003, №3. 204 с.
 - 19.Благовісник Верховного Архиепископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара / ред. Блаженніший Любомир Кардинал Гузар; упоряд. І. Голота. Львів : Друк. куншти, 2004, №4. 198 с.
 - 20.Блаженніший Любомир Гузар: про єдність і гідність. *CREDO*. веб-сайт. URL: <https://credo.pro/2009/11/7675> (дата звернення: 27.04.2024).
 - 21.Блаженніший Вуйко Любко. Львів : Свічадо, 2017. 208 с.
 - 22.Блаженніший Любомир викладачам та студентам ВНЗ говорив про необхідність долати хабарництво та кризу віри. *Релігійно-інформаційна служба України*. веб-сайт. URL: https://risu.ua/blazhennishiy-lyubomir-vikladacham-ta-studentam-vnz-govoriv-pro-neobhidnist-dolati-habarnictvo-ta-krizu-viri_p62141 (дата звернення: 03.08.2023).
 - 23.Блаженніший Любомир Гузар про патріотизм, 2017. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=p7AZs8UUbIY> (дата звернення: 11.11.2022).
 - 24.Блаженніший Любомир: «Господь нам завжди дає те, що нам на користь», 2016. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=BqpU4Ui_dMU (дата звернення: 14.07.2021).

25. Блаженніший Любомир: «Державне самогубство, коли громадяни не користуються правом обирати». *Ініціативна група «Першого грудня»*. веб-сайт. URL: <http://1-12.org.ua/2014/10/21/3275> (дата звернення: 27.05.2023).
26. Блаженніший Любомир: «Моє до вас прохання — моліться і працюйте», 2017. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=nq-R_zx4y3E (дата звернення: 06.05.2021).
27. Блаженніший Любомир: «Найбільшим щастям людини є відчутти, що ми є люблені», 2016. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SUakSCI0Orw> (дата звернення: 25.09.2023).
28. Блаженніший Любомир: «Якщо ми робимо те, що нас вчить Бог, то ми робимо добро», 2016. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3xm7Q0UKVBg> (дата звернення: 05.03.2021).
29. Блаженніший Любомир. *Думки у спадок / упоряд. О. Гнатишин. Львів : Свічадо, 2018. 128 с.*
30. Бути людиною. Збірник цитат Блаженнішого Любомира (Гузара) / упоряд. о. І. Яців. Київ : Друк. куншти, 2011. 92 с.
31. Бюро УГКЦ з питань екології. *Екобюро. Бюро УГКЦ*. веб-сайт. URL: <https://ecoburougcc.org.ua/index.php/pro-nas/70-bjuro-ugkts-z-pitan-ekologiyi> (дата звернення: 16.10.2021).
32. В УГКЦ засновано Фонд патріарха Любомира Гузара. *Українська Греко-Католицька Церква*. веб-сайт. URL: <https://ugcc.ua/data/v-ugkts-zasnovano-fond-patriarha-lyubomyra-guzara-722/> (дата звернення: 24.11.2023).
33. Василькевич Рипан М. Родовід Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. *Google Docs* веб-сайт. URL: <https://docs.google.com/document/d/15FPpkJ0OH1tsXegmXS2jfnMDLRxE2iOY/preview> (дата звернення: 12.02.2024).
34. Васянович Г. Педагогічна етика. Львів : Норма, 2005. 343 с.

35. Великого бажайте! Блаженства у житті Патріарха Йосифа Сліпого: метод. матеріали для проведення темат. зустрі. про блаженства / Н. Дуда, с. Л. Цюпа, М. Шипка та ін. Львів : Колесо, 2017. 144 с.
36. Виховувати у свободі, правді, та любові. Вибрані документи Церкви про католицьку школу, виховання, освіти. Львів : Свічадо, 2017. 576 с.
37. Вихрущ А. Закономірності розвитку освітніх систем у XX столітті. *Освіта в перспективі інтеграції Європи*. Варшава, 2001. С. 125–129.
38. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Дрогобич : Коло, 2003. 528 с.
39. Відеоблог Блаженнішого Любомира. Як створити щасливу родину. 24.09.2013, 2013. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OunI5PgusXE> (дата звернення: 03.05.2023).
40. Відеоблог Блаженнішого Любомира. Як уникнути непорозуміння з батьками?, 2013. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=L RTPHhdCMLU> (дата звернення: 17.10.2023).
41. Відпочиваємо з радістю: 120 ігор для дозвілля, навчання, виховання / Н. Дуда, Н. Мусій, М. Шипка та ін. Львів : Свічадо, 2021. 88 с.
42. Візиту Івана Павла II в Україну 2001 року боялися ті, в кого з сумлінням не все гаразд, — Патріарх Любомир (Гузар). *Релігійно-інформаційна служба України*. веб-сайт. URL: https://risu.ua/vizitu-ivana-pavla-ii-v-ukrajinu-2001-roku-boyalisya-ti-v-kogo-z-sumlinnyam-ne-vse-garazd-patriarh-lyubomir-guzar_n47128 (дата звернення: 21.10.2021).
43. Галів М. Педагогічні погляди Любомира Гузара (1933–2017). *Молодь і ринок*. 2025. № 1 (233). С. 42–50.
44. Глава УГКЦ про процес об'єднання Європи. *Релігійно-інформаційна служба України*. веб-сайт. URL: https://risu.ua/glava-ugkc-pro-proces-ob-yednannya-yevropi_n840 (дата звернення: 12.03.2021).
45. Глава УГКЦ та депутат Європарламенту обговорили перспективи України щодо вступу в ЄС. *Релігійно-інформаційна служба України*. веб-сайт.

URL: https://risu.ua/glava-ugkc-ta-deputat-yevroparlamentu-obgovorili-perspektivi-ukrajini-shchodo-vstupu-v-yes_n41967 (дата звернення: 19.06.2021).

- 46.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до духовенства, монашества та мирян Львівської Архиєпархії Української Греко-Католицької Церкви з нагоди десятої річниці Незалежності Української держави. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2001. № 1. С. 74–75.
- 47.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до школярів, їхніх вчителів та батьків з нагоди завершення навчального року. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2008. № 8. С. 140.
- 48.Гузар Л. Звернення до вірних Синоду єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства Української Греко-Католицької Церкви про початок Акції «Рух за тверезість життя». *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2007. № 7. С. 102–103.
- 49.Гузар Л. Звернення до вірних Синоду єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства Української Греко-Католицької Церкви про початок Акції «Рух за тверезість життя». *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2008. № 8. С. 102–103.
- 50.Гузар Л. Звернення до вірних УГКЦ та всіх людей доброї волі з нагоди днів молитов дев'ятого та шістнадцятого травня. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2010. № 10. С. 116–119.
- 51.Гузар Л. Звернення до вірних УГКЦ та всіх людей доброї волі з нагоди двадцятої річниці декларації про державний суверенітет України. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2010. № 10. С. 123–124.

- 52.Гузар Л. Звернення Єпископів Києво-Галицької Митрополії Української Греко-Католицької Церкви до духовенства, монашества і мирян з нагоди десятої річниці Незалежності Української держави. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2001. № 1. С. 76–79.
- 53.Гузар Л. Звернення Синоду єпископів Української Греко-Католицької Церкви до молоді. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2007. № 7. С. 88–92.
- 54.Гузар Л. Звернення Синоду єпископів Української Греко-Католицької Церкви до старших членів Української Греко-Католицької Церкви з нагоди завершення Патріаршого Собору «Молодь у Церкві третього тисячоліття». *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2007. № 7. С. 92–97.
- 55.Гузар Л. Звернення-заклик до вірних УГКЦ з нагоди завершення місцевих виборів 2010 року. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2010. № 10. С. 134–141.
- 56.Гузар Л. Моральні авторитети. 2015. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/06/19/7071804/>
- 57.Гузар Л. Пастирське послання Блаженнішого Любомира про Рік християнського покликання з особливим наголосом на покликанні до богопосвяченого життя. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2010. № 10. С. 105–108.
- 58.Гузар Л. Подячне слово Блаженнішого Любомира, виголошене під час урочистої Архиєрейської Божественної Літургії з нагоди десятиріччя його патріаршого служіння. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-*

- Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2011. № 11. С. 33–34.*
- 59.Гузар Л. Послання Блаженнішого Любомира з нагоди дня емігранта. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2008. № 8. С. 122–123.*
- 60.Гузар Л. Промова Блаженнішого Любомира під час урочистої Академії з нагоди з нагоди дня емігранта. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2008. № 8. С. 128–130.*
- 61.Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії на відкритті Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2001. № 1. С. 95–96.*
- 62.Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії на празник Христового Воскресіння. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2001. № 1. С. 148–149.*
- 63.Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди перенесення мощей блаженного Йосафата Коциловського. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2001. № 1. С. 152–154.*
- 64.Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди 75-річчя заснування Згромадження Сестер Милосердя святого Вінкентія. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2001. № 1. С. 154–156.*
- 65.Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії на празник Воздвиження Чесного Хреста. *Благовісник Верховного Архiepіскопа*

- Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2001. № 1. С. 160–162.*
66. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час посвячення молодіжного професійного екуменічного центру ім. Дона Боско. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2001. № 1. С. 158–159.*
67. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира з нагоди Дня Соборності України. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2011. № 11. С. 32–33.*
68. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди відкриття пам'ятника Митрополитові Андрею Шептицькому. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2001. № 1. С. 162–164.*
69. Гузар Л. Слово з нагоди Дня Незалежності України. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2010. № 10. С. 127–129.*
70. Гузар Л. Слово Звернення до вірних УГКЦ та всіх людей доброї волі із закликом молитися за державу впродовж усього року. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2010. № 10. С. 109–111.*
71. Гузар Л. Слово стосовно часу літніх відпусток. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2010. № 10. С. 121–122.*
72. Гузар Л. Учителю, іду за Тобою: думки до проповідей. Жовква : Вид-во Отців Василян «Місіонер», 2017. 264 с.
73. Гузар на кожен день / уклад. О. Климончук. Харків : Фоліо, 2021. 415 с.
74. Гузар Л. «Нема перемоги без боротьби». Ініціативна група «Першого грудня». веб-сайт. URL: <http://1-12.org.ua/2014/05/02/3059> (дата звернення: 29.04.2022).

- 75.Гузар Л. «Сину, треба йти далі». *Українська правда*. веб-сайт.
URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/08/6/7034092/> (дата звернення: 29.04.2022).
- 76.Гузар Л. Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901–1944). Провісник екуменізму. Львів : ЛНУ ім. Ів. Франка, 2015. 496 с.
- 77.Гузар Л. Бути українцем. *Українська правда*. веб-сайт.
URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2016/09/16/7120864/> (дата звернення: 19.12.2022).
- 78.Гузар Л. Відкритий лист Блаженнішого Любомира до усіх, хто заангажований у політичному житті нашого народу. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2002. № 2. С. 105.
- 79.Гузар Л. Всеукраїнське паломництво у Ватикан. Слово Блаженнішого Любомира. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2001. № 1. С. 63.
- 80.Гузар Л. Декрет про заснування та інавгурацію Українського католицького університету. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2002. № 2. С. 92.
- 81.Гузар Л. Дитина має відчувати, що її люблять, але батьківська любов повинна бути мудрою. *Українська правда*. веб-сайт.
URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2016/05/27/7109915/> (дата звернення: 08.03.2023).
- 82.Гузар Л. До якого миру маємо прагнути?. *Українська правда*. веб-сайт.
URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/10/3/7039709/> (дата звернення: 31.07.2022).
- 83.Гузар Л. Дорога до ближнього. Розмова з Блаженнішим Любомиром.2 електрон. -опт. диски (CD). Львів : Свічадо, 2010.

- 84.Гузар Л. Дорога до Бога. Розмова з Блаженнішим Любомиром. 2 електрон. - опт. диски (CD). Львів : Свічадо, 2011.
- 85.Гузар Л. Дорога до себе. Розмова з Блаженнішим Любомиром. 2 електрон. - опт. диски (CD). Львів : Свічадо, 2009.
- 86.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до вірних Києво-Галицького Верховного Архиєпископства Української Греко-Католицької Церкви. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2007. № 7. С. 44.
- 87.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до вірних Львівської Архиєпархії Української Греко-Католицької Церкви. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2004. № 4. С. 36.
- 88.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до вірних Української Греко-Католицької Церкви та всіх людей доброї волі з приводу річниці терористичних актів в Америці. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2002. № 2. С. 101–102.
- 89.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до вірних Української Греко-Католицької Церкви та всіх людей доброї волі із закликом до молитви за українську державу. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2005. № 5. С. 85–86.
- 90.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до вірних Української Греко-Католицької Церкви про збирання Андрієвого гроша. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2006. № 6. С. 85–86.
- 91.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до всіх людей доброї волі з нагоди президентських виборів. *Благовісник Верховного Архиєпископа*

Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2004. № 4. С. 59–60.

- 92.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до вчителів з нагоди початку навчального року. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 99.*
- 93.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до духовенства, монашества, мирян Української Греко-Католицької Церкви та всіх людей доброї волі з нагоди завершення виборів. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 83.*
- 94.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до людей доброї волі з нагоди Нового Року. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2007. № 7. С. 36–38.*
- 95.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до преосвящених владик, духовенства, монашества, мирян Української Греко-Католицької Церкви та всіх людей доброї волі з приводу воєнних дій в Іраку. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2003. № 3. С. 44–45.*
- 96.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до студентів з нагоди початку навчального року. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 100.*
- 97.Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира до школярів з нагоди початку навчального року. *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 98.*
- 98.Гузар Л. Звернення до духовенства Києво-Галицької Митрополії Української Греко-Католицької Церкви з приводу шістдесятої річниці арешту

- Митрополита Йосифа Сліпого та з нагоди ювілею перемоги над нацизмом. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2005. № 5. С. 60–61.
99. Гузар Л. Лист Блаженнішого Любомира до вірних Української Греко-Католицької Церкви у справі збирання коштів на Український католицький університет. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2004. № 4. С. 47.
100. Гузар Л. Лист Блаженнішого Любомира до вірних Української Греко-Католицької Церкви із закликом про молитву за покійного Святішого Отця Івана Павла II. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2005. № 5. С. 62.
101. Гузар Л. Лист Блаженнішого Любомира до духовенства Української Греко-Католицької Церкви на завершення президентських виборів. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2005. № 5. С. 51.
102. Гузар Л. Лист Блаженнішого Любомира до єпископів Української Греко-Католицької Церкви із закликом до молитви за Конклав кардиналів. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2005. № 5. С. 69.
103. Гузар Л. Лист Блаженнішого Любомира до кардинала Зенона Грохалецького стосовно проголошення Українського католицького університету. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2002. № 2. С. 78–80.
104. Гузар Л. Лист Блаженнішого Любомира до мирян Української Греко-Католицької Церкви на завершення президентських виборів. *Благовісник*

- Верховного Архиспископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2005. № 5. С. 52–53.*
105. Гузар Л. Лист Блаженнішого Любомира до співгромадян, які брали участь у виборах 31 березня 2002 року. *Благовісник Верховного Архиспископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 84.*
106. Гузар Л. Оголошення до вірних з приводу виборів Президента України. *Благовісник Верховного Архиспископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2004. № 4. С. 58.*
107. Гузар Л. Один Божий народ у краї на київських пагорбах: слово Блаженнішого Любомира з нагоди започаткування повернення осідку Митрополита до Києва. *Благовісник Верховного Архиспископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2004. № 4. С. 161–168.*
108. Гузар Л. Пошук істини. Богословсько-філософські роздуми Блаженнішого Любомира (Гузара) в ефірі радіо «Воскресіння». 1 електрон. -опт. диски (CD). Львів : Радіо «Воскресіння», 2008.
109. Гузар Л. Про гріхи і чесноти / упоряд. О. Климончук. Харків : Фоліо, 2018. 141 с.
110. Гузар Л. Про утвердження патріаршого устрою Української Греко-Католицької Церкви: пастирське послання Блаженнішого Любомира. *Благовісник Верховного Архиспископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2004. № 4. С. 48–57.*
111. Гузар Л. Промова Блаженнішого Любомира на науковій конференції у Львівському національному університеті ім. Івана Франка. *Благовісник Верховного Архиспископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 256–258.*

112. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди вручення дипломів випускникам Люблінського католицького університету та Інституту вищої релігійної культури в церкві святих Володимира і Ольги. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2002. № 2. С. 259–260.
113. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії в каплиці приватного ліцею ім. Климентія Шептицького. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2002. № 2. С. 274–275.
114. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди початку навчального року в Українському католицькому університеті. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2002. № 2. С. 291–292.
115. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди посвячення наріжного каменя Патріаршого собору УГКЦ Воскресіння Христового. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2002. № 2. С. 293–295.
116. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії в рамках пастирського візиту до Канади. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2003. № 3. С. 142–143.
117. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди відкриття конференції з біоетики. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2003. № 3. С. 153–154.
118. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії в рамках пастирського візиту до Польщі. *Благовісник Верховного*

- Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2003. № 3. С. 155–157.*
119. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії на празник Воскресіння Христового. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2003. № 3. С. 160–161.*
 120. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії на празник Юрія Побідоносця. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2003. № 3. С. 165–167.*
 121. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії на празник Зіслання Святого Духа. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2003. № 3. С. 167–169.*
 122. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди посвячення церкви Покрови Пресвятої Богородиці. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2003. № 3. С. 174–176.*
 123. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди всеукраїнської прощі до Зарваниці. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2003. № 3. С. 176–177.*
 124. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди відзначення 750-ліття надання Старому Самбору магдебурзького права. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2003. № 3. С. 179–181.*
 125. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди візиту до України Кардинала Крістофа Шенборна. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2003. № 3. С. 185–186.*

126. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з приводу відзначення річниці смерті Андрея Шептицького. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2003. № 3. С. 191–192.
127. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди відзначення 220-річчя Львівської духовної семінарії. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2003. № 3. С. 193–194.
128. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії для молодих пар. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2004. № 4. С. 146–147.
129. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії на празник Трьох Святителів. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2004. № 4. С. 149–150.
130. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди міжнародної прощі до Святоуспенської Унівської лаври. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2004. № 4. С. 172–173.
131. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди прощі українських родин до Зарваниці. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2004. № 4. С. 175–177.
132. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з приводу 20-ї річниці смерті Патріарха Йосифа Сліпого. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2004. № 4. С. 184–185.

133. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з приводу 60-ї річниці смерті Митрополита Андрея Шептицького. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2004. № 4. С. 187–188.
134. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії на празник святого Степана. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2005. № 5. С. 176–178.
135. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії на празник Господнього Богоявлення. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2005. № 5. С. 178–179.
136. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди перенесення осідку Глави Української Греко-Католицької Церкви зі Львова до Києва. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2005. № 5. С. 198–199.
137. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди посвячення Богословського центру УГКЦ. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2005. № 5. С. 199–200.
138. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії з нагоди шістдесят першої річниці смерті Митрополита Андрея (Шептицького). *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2005. № 5. С. 201.
139. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час Божественної Літургії на празник Зіслання Святого Духа. *Благовісник Верховного Архиєпископа*

- Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2006. № 6. С. 229–230.*
140. Гузар Л. Проповідь Блаженнішого Любомира під час молебню в Соборі святого Юра з нагоди завершення року Митрополита Андрея Шептицького. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 244–245.*
 141. Гузар Л. Різдвяне привітання Блаженнішого Любомира. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2005. № 5. С. 49–50.*
 142. Гузар Л. Роздуми Блаженнішого Любомира Гузара над молитвою св. Єфрема. 2-ге вид. Львів : Свічадо, 2018. 112 с.
 143. Гузар Л. Роздуми Блаженнішого Любомира з нагоди завершення президентських виборів в Україні. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2005. № 5. С. 54–58.*
 144. Гузар Л. Роздуми Блаженнішого Любомира щодо майбутності Української Держави на підставі результатів виборів Президента України. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2004. № 4. С. 64–66.*
 145. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира з нагоди 10-літнього ювілею благодійного руху «Віра і світло». *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 88–89.*
 146. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира з нагоди представлення сенату і ректора Українського католицького університету в каплиці Львівської богословської академії. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 280–282.*
 147. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира на відкритті форуму демократичних сил Тернопільщини. *Благовісник Верховного Архиєпископа*

- Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2003. № 3. С. 183.*
148. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира на зустрічі з аспірантами Європейського колегіуму польських і українських університетів. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 295–297.*
 149. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира під час молебню в рамках прощі родин до Зарваниці. *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2005. № 5. С. 195.*
 150. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира під час посвячення кабінету біоетики у Львівському державному медичному університеті ім. Далина Галицького. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2003. № 3. С. 154–155.*
 151. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира під час урочистої академії у Львівській опері з нагоди завершення року Митрополита Андрея Шептицького. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 246–247.*
 152. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира під час урочистої академії у Львівській опері з нагоди його 25-ліття його єпископської хіротонії. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 264–266.*
 153. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира після Божественної Літургії на празник Христового Воскресіння в Соборі святого Миколая на Аскольдовій могилі. *Благовісник Верховного Архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 272.*
 154. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира після Вечірньої у Львівській духовній семінарії Святого Духа. *Благовісник Верховного Архиєпископа*

- Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. 2002. № 2. С. 260–262.*
155. Гузар Л. Спогади. Любомир Гузар / упоряд. Л. Харченко. Київ : Портал, 2023. 416 с.
 156. Гузар Л. Суспільство і бізнес. Розмова з Блаженнішим Любомиром. 2 електрон. -опт. диски (CD). Львів : Свічадо, 2013.
 157. Гузар Л. Суспільство і влада. Розмова з Блаженнішим Любомиром. 2 електрон. -опт. диски (CD). Львів : Свічадо, 2011.
 158. Гузар Л. Суспільство і закон. Розмова з Блаженнішим Любомиром. 2 електрон. -опт. диски (CD). Львів : Свічадо, 2013.
 159. Гузар Л. Сьогоднішня дитвора повинна бути основою нашої надії на справді краще майбутнє. *Українська правда*. веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2016/04/26/7106776/> (дата звернення: 21.08.2023).
 160. Гузар Л. Хто не любить України — той не любить Бога. *Українська правда*. веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/11/14/7044303/> (дата звернення: 27.07.2022).
 161. Гупан Н. М. Висвітлення педагогічних персоналій в українській історіографії 20-тих років XX століття. *Наука і освіта*. 2000. № 6. С.4– 7.
 162. Гупан Н. М. Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні. Київ : Київ. ін-т внутр. справ при Нац. академії внутр. справ України, 2000. 222 с.
 163. Де скарб твій: бесіди владики Любомира Гузара з підприємцями / ред.: М. Маринович, О. Турій; упоряд. В. Саврук. Львів : Вид-во Укр. катол. ун-ту, 2016. 72 с.
 164. Декларація. *Ініціативна група «Першого грудня»*. веб-сайт. URL: <http://1-12.org.ua/deklaratsiya> (дата звернення: 29.01.2020).
 165. Дзюрах Б. Бути людиною! Простота, людськість та мудрість Блаженнішого Любомира. Частина I. *Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви*. веб-сайт. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-bogdan-dzyurah-buty->

- lyudynoyu-prostota-lyudskist-ta-mudrist-blazhennishogo-lyubomyra-chastyna-i-4228/ (дата звернення: 19.03.2021).
166. Дічек Н. П. Біографічний метод як інструмент дослідження вітчизняної історії педагогіки. *Шлях освіти*. 2001. № 4. С. 15–19.
 167. Довіра до релігійних лідерів. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. веб-сайт. URL: <https://dif.org.ua/article/dovira-do-religiy-nikh-lideriv> (дата звернення: 22.09.2020).
 168. Дорогами віри: метод. матеріали для проведення катехитичних зустр. у літ. христия. таборах / Н. Дуда, с. Л. Цюпа, М. Шипка та ін. Львів : Свічадо, 2019. 88 с.
 169. Дуда Н. Митрополит Андрей Шептицький — опікун і вихователь дітей та молоді. *Вісник Закарпатської академії мистецтв*. 2017. Вип. 9. С. 140–144.
 170. Етерович М. Повідомлення про затвердження вибору владики Любомира на Верховного Архієпископа Львівського. *Благовісник Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2001. № 1. С. 66.
 171. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 01.09.2023).
 172. Зайченко І. В. Педагогіка : Навч. посіб. для студ. вищ. педагог. навч. закл. 2-ге вид. Київ : «Освіта України», «КНТ», 2008. 528 с.
 173. Запрошені на Царський бенкет : метод. матеріали для проведення літ. христия. таборів / с. Ю. Дзюбата, Н. Дуда, М. Шипка та ін. Львів : Свічадо, 2018. 188 с.
 174. Звіщаємо радість: метод. матеріали для проведення христия. таборів / Н. Дуда, А. Козіброда, М. Шипка та ін. Львів : Колесо, 2020. 106 с.
 175. Зязюн І. Педагогіка добра : ідеали і реалії. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
 176. Іван Павло II. Апостольське повчання Святішого Отця Папи Івана Павла II Сімейна Спільнота / пер. з італ. Інституту родини і подружнього життя УКУ

- УГКЦ. Львів, 2006. веб-сайт. URL: <https://rodyna.ugcc.org.ua/entsyklika-familiaris-consortio/> (дата звернення: 15.06.2023).
177. Іван Павло II. Лист Святішого Отця Івана Павла II до Блаженнішого Любомира з нагоди обрання його на Верховного Архієпископа Львівського. *Благовісник Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*. 2001. № 1. С. 67–68.
178. Інtronізація Патріарха Любомира (Гузара) 28 січня 2001. Собор св.Юра у Львові, 2013. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CnCeIrBJHBo> (дата звернення: 15.08.2021).
179. Історія проекту Відчинилося життя. *Openlife.Lviv.Ua*. веб-сайт. URL: http://openlife.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=364:2012-06-20-14-19-42&catid=90:2012-06-20-05-38-42&Itemid=107 (дата звернення: 17.06.2023).
180. Калита Н., Пантук М. Національно-патріотичне виховання учнів початкової школи. *Молодь і ринок*. 2021. № 10 (196). С. 19–24.
181. Кардинал Любомир (Гузар): бути патріотом — значить любити свою батьківщину не теоритично, а практично. *Християнський портал KIPiOC*. веб-сайт. URL: <https://kyrios.org.ua/news/m/18681-kardinal-ljubomirguzar-buti-patriotom-znachit-ljubiti-svoju-batkivschinu-ne-teoritichno-a-praktichno.html> (дата звернення: 17.02.2022).
182. Кардинал Любомир Гузар закликав США відновити образ «моральної сили». *Релігійно-інформаційна служба України*. веб-сайт. URL: https://risu.ua/kardinal-lyubomir-guzar-zaklikav-ssha-vidnoviti-obraz-moralnoji-sili_n3131 (дата звернення: 11.02.2021).
183. Кардинал Любомир Гузар у списку можливих кандидатів на Римський Престол? *Релігійно-інформаційна служба України*. веб-сайт. URL: https://risu.ua/kardinal-lyubomir-guzar-u-spisku-mozhlyvih-kandidativ-na-rimskiy-prestol_n122 (дата звернення: 27.01.2022).

184. Карпенко О., Чепіль М. Остап Макарушка про педагогіку як науку про виховання. *Молодь і ринок*. 2024. № 9/229. С. 46–51.
185. Квас О. Дитиноцентризм у науках про виховання: історичний аспект : монографія. Дрогобич : Ред.-вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2011. 300 с.
186. Кекош О. Християнська педагогіка виховання дітей та молоді у просвітницькій діяльності Андрея Шептицького. *Молодь і ринок*. 2018. Вип. 8. С. 48–53.
187. Кислашко О., Сіданіч І. Християнська педагогіка. Київ : ВБД «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2015. 418 с.
188. Климончук О. Кобзар Незалежної України. Блаженніший Святослав про Блаженнішого Любомира. Львів : Вид-во Старого Лева, 2023. 160 с.
189. Климончук О. Любомир Гузар. Харків : Фоліо, 2019. 121 с.
190. Книгу редакторки Укрінформу надрукували у Львові шрифтом Брайля. *Укрінформ — актуальні новини України та світу*. веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3743150-knigu-redaktorki-ukrinformu-nadrukuvali-u-lvovi-srifto-m-brajla.html> (дата звернення: 19.12.2023).
191. Коляда І., Реєнт О. Блаженніший Любомир Гузар: «Мудрець сердець нашої нації». Київ : Парлам. вид-во, 2024. 440 с.
192. Конвенція про права дитини : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р. : станом на 16 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 29.12.2023).
193. Конституція України / Верховна Рада України. Київ : Паливода А.В., 2020. 76 с.
194. Костура Д. Біблійні читання Патріаршого товариства з Блаженнішим Любомиром. *Наш Собор*. 2021. № 05(050). С. 6–9. URL: <https://drive.google.com/file/d/1cgmJS3RQzVWpDUZyOYnbaEHVpBBe9a7S/view?pli=1> (дата звернення: 21.03.2022).
195. Котик о. Віталій. Християнський гуманізм у пастирському вченні кардинала Любомира Гузара. Львів : Свічадо, 2024. 232 с.

196. Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. Львів : Свічадо, 2003. 600 с.
197. Лист Папи Франциска до Блаженнішого Святослава. *Київська Архiepapxія УГКЦ* — *ugcc.church*. веб-сайт. URL: <https://ugcc.church/blog/lyst-papy-frantsyska-do-blazhennishoho-svyatoslava/> (дата звернення: 04.02.2021).
198. Лутай В. Філософія сучасної освіти. Київ : Центр «Магістр – S» Творчої спільки вчителів України, 1996. 360 с.
199. Любити — це дуже гарна річ, але набагато важливіше є бути свідомим, що я є любленим, 2014. *YouTube*.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=V16wr9OTY4Q> (дата звернення: 13.06.2020).
200. Любомир Гузар — перший лауреат Міжнародної премії ім. Івана Франка. *Міжнародний фонд Івана Франка Ivan Franko International Fund*. веб-сайт. URL: <https://frankoprize.com.ua/index.php/uk/2016/08/30/lyubomyr-huzar-pershyj-laureat-mizhnarodnoji-premiji-im-ivana-franka/> (дата звернення: 11.05.2021).
201. Любомир Гузар про любов Божу, 2016. *YouTube*.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jrAhUBefY-c> (дата звернення: 12.08.2020).
202. Любомир Гузар. Великий князь церкви і людина молитви. *Радіо Свобода*.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28522801.html> (дата звернення: 26.10.2020).
203. Любомир Гузар. Віче на Майдані 23.03.2014, 2014. *YouTube*.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=v4tCLT2pgow> (дата звернення: 18.06.2022).
204. Любомир Гузар. Освіта в Україні: творення суспільного замовлення, 2013. *YouTube*.
URL: https://www.youtube.com/watch?v=RY4q-dZg_Rk (дата звернення: 12.07.2021).
205. Любомир Гузар. У чому сенс життя?, 2013. *YouTube*.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FpRxRtTe2vU> (дата звернення: 27.01.2021).

206. Любомир Гузар. Чому важко бути простими?, 2013. *YouTube*.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=udI9E3WzOUU> (дата звернення: 03.02.2021).
207. Любомир Гузар. *Українська правда*. веб-сайт.
URL: <https://www.pravda.com.ua/authors/4de79ffbc691a/> (дата звернення: 14.12.2023).
208. Любомир Гузар: «На землі нас багато, але дуже мало людей...». *Texty.org.ua* — статті та журналістика даних для людей. веб-сайт.
URL: https://texty.org.ua/articles/13109/Lubomyr_Guzar_Na_zemli_nas_bagato_al-e-13109/ (дата звернення: 05.11.2022).
209. Любомир Гузар: як подолати комплекс рабства. *УНІАН. Інформаційне Агентство*. веб-сайт. URL: <https://religions.unian.ua/catholicism/302388-lyubomir-guzar-yak-podolati-kompleks-rabstva.html> (дата звернення: 21.11.2022).
210. Любомир. Бути Людиною. 1 серія. Документальний фільм про Блаженнішого Любомира Гузара. УГКЦ, 2016. *YouTube*.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GFRBv4LjR4Y> (дата звернення: 16.03.2020).
211. Любомир. Бути Людиною. 2 серія. Документальний фільм про Блаженнішого Любомира Гузара. УГКЦ, 2016. *YouTube*.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=405cL0DwhL0> (дата звернення: 20.03.2020).
212. Любомир. Бути людиною. 3 серія. Документальний фільм про Блаженнішого Любомира Гузара. УГКЦ, 2016. *YouTube*.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9YLTHoAc26g> (дата звернення: 24.03.2020).
213. Любомир. Бути Людиною. 4 серія. Документальний фільм про Блаженнішого Любомира Гузара. УГКЦ, 2016. *YouTube*.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5TuG0FvKGzo> (дата звернення: 26.03.2020).

214. Любомир. Бути Людиною. 5 серія. Документальний фільм про Блаженнішого Любомира Гузара. УГКЦ, 2016. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Q6kgZCyfIpQ> (дата звернення: 29.03.2020).
215. Любомир. Бути Людиною. 6 серія. Документальний фільм про Блаженнішого Любомира Гузара. УГКЦ, 2016. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=hFxAeE2CNdI&t=1187s> (дата звернення: 30.03.2020).
216. Майдан. Віче. Любомир Гузар. 08.10.2013, 2013. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ILB4kEjfwIw> (дата звернення: 08.11.2022).
217. Марко В. Духовне виховання дітей молодшого шкільного віку в катехитичних та католицьких школах: монографія. Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2015. 268 с.
218. Марков І. Молодь III-ого тисячоліття: актуальний стан та виклики. *Молодь у Церкві третього тисячоліття* : Матеріали IV сесії Патріаршого (всецерков.) Собору Укр. Греко-Катол. Церкви, м. Київ, 13–17 серп. 2007 р. Львів, 2009. С. 56–71.
219. Ми не можемо робити жести примирення. Глава УГКЦ — про поведінку Ватикану, священика-героя зі Славутича та три зони роботи церкви на війні. *Новини України та Світу* — NV. веб-сайт. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/glava-ugkc-pro-rosiyanku-y-ukrajinku-u-vatikani-ta-svyashchenika-geroya-zi-slavuticha-novini-ukrajini-50235527.html> (дата звернення: 21.06.2023).
220. Мілян Й. Блаженніший Любомир вмів говорити мовою молоді у віці вісімдесят років. Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/blazhennishyy-lyubomyr-vmiv-govoryty-movoyu-molodi-u-vitsi-visimdesyat-rokiv-tse-neabyake-mystetstvo-vladyka-yosyf-milyan-4150/> (дата звернення: 17.07.2021).

221. Молодь у Церкві третього тисячоліття : матеріали IV сесії Патріаршого (всецерковного) Собору Української Греко-Католицької Церкви, м. Київ, 14–19 серп. 2007 р. Львів : Свічадо, 2009. 312 с.
222. Найдорожча Мамусю! Листування о.Любомира Гузара з матір'ю (1975–1992) / упоряд.: М. Рипан, О. Турій. Львів : Вид-во Укр. катол. ун-ту, 2018. 264 с.
223. Національна свідомість крізь призму світоглядних позицій українців. 2011. веб-сайт. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39518/27-Kulishenco.pdf?sequence=1> (дата звернення: 14.09.2022).
224. Національний Акт Свободи. *Ініціативна група «Першого грудня»*. веб-сайт. URL: <http://1-12.org.ua/prohrami-dokumenty/natsionalnyj-akt-svobody> (дата звернення: 04.10.2022).
225. Невмержицька О., Шипка М. Бути людиною крізь призму поглядів Любомира Гузара. *Сучасна українська освіта: виклики, стратегії, технології*: збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції (Дрогобич, 21–22 березня 2024 року) / за ред. Т. Пантюк, А. Федорович. Дрогобич : Видавництво «Трек ЛТД», 2024. С. 31–34
226. Окса М. Особливості та принципи християнської педагогіки. *Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць*. Вип. XVIII. Слов'янськ : Видавничий центр СДПІ, 2002. 169 с. С. 122–130.
227. Опанасенко О. Любомир Гузар. Київ : Агенція «ІРІО», 2019. 160 с.
228. Останнє інтерв'ю Любомира Гузара Громадському, 2017. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Djyp7K-SuYM> (дата звернення: 02.03.2024).
229. Пантюк Т., Кекош О. Розвиток суб'єктності в умовах взаємодії сім'ї і школи. *Молодь і ринок*. 2024. № 2/222. С. 17–21.
230. Папська Рада «Справедливість і Мир». Компендіум соціальної доктрини Церкви / пер. з італ. О. Живиця. Київ : Кайрос, 2008. 552 с.
231. Про відзначення державними нагородами України працівників підприємств, організацій та установ : Указ Президента України від 21.08.2001 р.

- № 697/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697/2001#Text> (дата звернення: 09.08.2023).
232. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view> (дата звернення: 16.08.2023).
233. Про заснування відзнаки Президента України «Орден князя Ярослава Мудрого»: Указ Президента України від 23.08.1995 р. № 766/95 : станом на 19 черв. 1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/766/95#Text> (дата звернення: 16.08.2023).
234. Про нагородження Л. Гузара орденом князя Ярослава Мудрого : Указ Президента України від 26.02.2008 р. № 164/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164/2008#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
235. Про нагородження орденом князя Ярослава Мудрого : Указ Президента України від 26.02.2003 р. № 167/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167/2003#Text> (дата звернення: 07.08.2023).
236. Про нагородження працівників підприємств, установ та організацій міста Львова : Указ Президента України від 29.09.2006 р. № 793/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/793/2006#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
237. Про Національну програму планування сім'ї : Постанова Каб. Міністрів України від 13.09.1995 р. № 736. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-95-п#Text> (дата звернення: 19.08.2023).
238. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 24.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.09.2023).
239. Про Стратегію національно-патріотичного виховання : Указ Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019.

- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення: 19.06.2022).
240. Прості істини Любомира Гузара. *Реаліст. Високий градус свободи*. веб-сайт. URL: <https://realist.online/article/prosti-istini-lyubomira-guzara> (дата звернення: 28.10.2021).
241. Релігійно-інформаційна служба України — Інтернет-портал про релігію. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: <https://risu.ua/> (дата звернення: 01.05.2024).
242. Робоча група з питань патріотичного виховання молоді при апараті РНБО ініціює розробку загальнодержавної концепції патріотичного виховання молодих людей. *Президент України*. веб-сайт. URL: https://web.archive.org/web/20071222000454/http://www.president.gov.ua/news/data/4_7279.html (дата звернення: 16.07.2022).
243. Розман І.І. Українська педагогічна біограф істика (друга половина XX — початок XXI століття) : монографія. Ужгород : РІК-У, 2020. 618 с.
244. Свобода — це можливість бути собою — пам'яті Блаженнішого Любомира Гузара, 2017. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=vfDtd0Z3lBA> (дата звернення: 19.02.2020).
245. Святе Письмо. Старого та Нового Завіту / пер. о. І. Хоменко. Львів : Вид-во отців Василян «Місіонер», 2007. 1480 с.
246. Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. *Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви*. URL: <https://synod.ugcc.ua/> (дата звернення: 01.05.2024).
247. Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації : освіта, світогляд, дії. Львів : Українські технології, 2005. 288 с.
248. Скотний В. Раціональне та ірраціональне в науці й освіті. Київ – Дрогобич : Коло, 2003. 576 с.
249. Співчуття Папи Франциска з приводу відходу до вічності Блаженнішого Любомира Гузара. *Vatican Radio Archive*. веб-сайт.

- URL: http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2017/06/01/співчуття_папи_з_приводу_відходу_до_вічності_любомира_гузара/uk-1316188 (дата звернення: 17.04.2022).
250. Сухомлинська О. В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. *Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем*. Київ, 2003. С. 36–46.
251. Сходи Якова, 2020. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CNx3lomHrks> (дата звернення: 30.07.2021).
252. Татаркевич В. Історія філософії. Львів : Свічадо, 1997. Т. 1 : Антична і середньовічна філософія. 456 с.
253. Три дороги: бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами / упоряд. К. Щоткіна. Львів : Друк. куншти, 2013. 118 с.
254. У Києві вперше за останні два століття відбувається Синод єпископів УГКЦ. *Релігійно-інформаційна служба України*. веб-сайт. URL: https://risu.ua/sinod-ypiskopiv-ugkc-vpershe-za-ostanni-dva-stolittya-vidbuvayetsya-u-kiyevi_n6457 (дата звернення: 19.10.2020).
255. Українська Греко-Католицька Церква. *Українська Греко-Католицька Церква*. URL: <https://ugcc.ua/> (дата звернення: 01.05.2024).
256. Українська хартія вільної людини. *Ініціативна група «Першого грудня»*. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny> (дата звернення: 29.04.2023).
257. Франциск. Апостольське післясинодалське повчання Святішого Отця Папи Франциска про любов у сім'ї Радість Любові / пер. з італ. о. О. Кривобочок, ТІ. 127 с. URL: <https://synod.ugcc.ua/pub/files/7a378e0f36c2a85c.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).
258. Чи може стати Папою кардинал Любомир Гузар?. *Львівський портал*. веб-сайт. URL: <https://portal.lviv.ua/uncategorized/2005/04/06/112220> (дата звернення: 10.05.2021).

259. Чистух В. Завалівське коріння Блаженнішого Любомира Гузара. Львів : Свічадо, 2017. 64 с.
260. Чистух В. Франко і Гузар: єднання поколінь. Тернопіль : Астон, 2019. 88 с.
261. Шабан І. Екуменічна діяльність Блаженнішого Любомира Гузара. *Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/ekumenichna-diyalnist-blazhennishogo-lyubomyra-guzara-o-igor-shaban-v-proekti-sim-shtryhiv-do-portretu-4316/> (дата звернення: 20.10.2021).
262. Шевчук С. Декрет проголошення початку розслідування щодо беатифікації та канонізації слуги Божого Любомира кардинала Гузара. *Офіційні документи УГКЦ*. веб-сайт. URL: <https://docs.ugcc.ua/1724/> (дата звернення: 16.03.2024).
263. Шевчук С. Позиція Блаженнішого Любомира Гузара дозволила нашій Церкві і нам бути самими собою. *Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви*. веб-сайт. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/glava-ugkts-rozytsiya-blazhennishogo-lyubomyra-guzara-dozvolyla-nashiy-tserkvi-i-nam-buty-samyu-soboyu-1127/> (дата звернення: 27.04.2021).
264. Шепетяк О., Шепетяк О. Філософія : підручник. Львів : Місіонер, 2020. 784 с.
265. Шипка М. Блаженніший Любомир Гузар: чинники формування світогляду. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 2. С. 26–32.
266. Шипка М. Виховання громадянина крізь призму поглядів Любомира Гузара. *Завдання педагогічної науки на сучасному етапі розвитку освіти* : Матеріали науково-практ. конф., м. Полтава, 18–19 черв. 2021 р. Херсон, 2021. С. 19–22.
267. Шипка М. Виховання патріота-громадянина у спадщині Любомира Гузара. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Т. 1, № 54. С. 36–41.
268. Шипка М. Моральне виховання у спадщині Блаженнішого Любомира Гузара. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Т. 2, № 45. С. 194–199.

269. Шипка М. Моральні ідеали виховання у творчій спадщині блаженнішого Любомира Гузара. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 3(21). С. 1081–1095.
270. Шипка М. Педагогічні погляди Любомира Гузара про виховання у сім'ї. *Labyrinths of Reality*. Монреаль-Сєверодонецьк, 2020. № 2(7). С. 119–122.
271. Школа знань чи школа цінностей. Лілія Гриневич та Любомир Гузар про майбутнє української освіти. *espreso.tv*. веб-сайт. URL: https://espreso.tv/article/2016/12/18/knyazhyckygy_gynevych_guzar (дата звернення: 18.11.2021).
272. Шпайхер Т. Кардинал Любомир Гузар: Братиму участь в житті Церкви і суспільства. *LB.ua*. веб-сайт. URL: https://lb.ua/society/2011/02/10/83879_kardinal_lyubomir_guzar_bratimu_.html (дата звернення: 02.08.2023).
273. Щоткіна К. Гідність Адама: бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром. Львів : Друк. куншти, 2016. 159 с.
274. Щоткіна К. Хочу бути Людиною. Харків : Віват, 2018. 272 с.
275. Як бути багатим, — Блаженніший Любомир Гузар на зустрічі з підприємцями, 2015. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5NLqutnO3vY> (дата звернення: 19.04.2022).
276. Allen J. End of an era in Ukraine. *National Catholic Reporter*. URL: <https://www.ncronline.org/blogs/ncr-today/end-era-ukraine> (date of accessed: 10.05.2021).
277. Allen J. Throwing one more red hat into the (unofficial) papal race. *National Catholic Reporter*. URL: <http://www.nationalcatholicreporter.org/word/word1026.htm> (date of accessed: 21.10.2021).
278. Huk L., Dolnikova L., Kushka B., Mukan N. (2024). The theoretical and methodological principles of studying the experience of historical figures in the context of pedagogical comparativistics. *Академічні візії*, 24.

279. Husar's Visit to Western Europe Facilitates Ukraine's European Integration.
Релігійно-інформаційна служба України. веб-сайт. URL: https://risu.ua/husar-s-visit-to-western-europe-facilitates-ukraine-s-european-integration_n1651 (дата звернення: 02.04.2021).
280. Royal Doors. *Royal Doors*. URL: <https://royaldoors.net/> (date of accessed: 28.01.2024).
281. UWC Statement on the Retirement of the Patriarch of the Ukrainian Greek Catholic Church His Beatitude Cardinal Lubomyr Husar — Ukrainian World Congress. *International Organization — Ukrainian World Congress*. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/uwc-statement-on-the-retirement-of-the-patriarch-of-the-ukrainian-greek-catholic-church-his-beatitude-cardinal-lubomyr-husar/> (date of accessed: 24.02.2021).
282. Vatican News. Pope to Ukrainian Greek-Catholic Church: I am close to you — Vatican News. *News from the Vatican — News about the Church — Vatican News*. URL: <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2018-01/pope-to-ukrainian-greek-catholic-church--i-am-close-to-you.html> (date of accessed: 03.04.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати

1. Шипка М. Моральне виховання у спадщині Блаженнішого Любомира Гузара. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. № 45. Т. 2. С. 194–199.
2. Шипка М. Виховання патріота-громадянина у спадщині Любомира Гузара. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 54. Т. 1. С. 36–41.
3. Шипка М. Моральні ідеали виховання у творчій спадщині блаженнішого Любомира Гузара. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 3(21). С. 1081–1095.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертаційного дослідження

4. Шипка М. Педагогічні погляди Любомира Гузара про виховання у сім'ї. *Labyrinths of Reality*. Монреаль-Сєверодонецьк, 2020. № 2(7). С. 119–122.
5. Шипка М. Виховання громадянина крізь призму поглядів Любомира Гузара. *Завдання педагогічної науки на сучасному етапі розвитку освіти* : Матеріали науково-практ. конф., м. Полтава, 18–19 черв. 2021 р. Херсон, 2021. С. 19–22.
6. Невмержицька О., Шипка М. Бути людиною крізь призму поглядів Любомира Гузара. *Сучасна українська освіта: виклики, стратегії, технології*: збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції (Дрогобич, 21–22 березня 2024 року) / за ред. Т. Пантюк, А. Федорович. Дрогобич : Видавництво «Трек ЛТД», 2024. С. 31–34

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

7. Шипка М. Блаженніший Любомир Гузар: чинники формування світогляду. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 2. С. 26–32.
8. Великого бажайте! Блаженства у житті Патріарха Йосифа Сліпого: метод. матеріали для проведення темат. зустр. про блаженства / Н. Дуда, с. Л. Цюпа, М. Шипка та ін. Львів : Колесо, 2017. 144 с.
9. Запрошені на Царський бенкет : метод. матеріали для проведення літ. христия. таборів / с.Ю. Дзюбата, Н. Дуда, М. Шипка та ін. Львів : Свічадо, 2018. 188 с.
10. Дорогами віри: метод. матеріали для проведення катехитичних зустр. у літ. христия. таборах / Н. Дуда, с. Л. Цюпа, М. Шипка та ін. Львів : Свічадо, 2019. 88 с.
11. Звіщаємо радість: метод. матеріали для проведення христия. таборів / Н. Дуда, А. Козіброда, М. Шипка та ін. Львів : Колесо, 2020. 106 с.
12. Відпочиваємо з радістю: 120 ігор для дозвілля, навчання, виховання / Н. Дуда, Н. Мусій, М. Шипка та ін. Львів : Свічадо, 2021. 88 с.

Додаток Б

Відомості про апробацію результатів дослідження

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом оприлюднення його результатів на засіданнях та звітних конференціях кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (2020 р., 2021 р., 2022 р., 2023 р.).

Результати дослідження здійснювалися у доповідях і повідомленнях на заходах, що організовувалися в Українському католицькому університеті (відкрита дискусія «Діалог поколінь: живий досвід свідчення віри» (13 вересня 2022 р.), онлайн-вебінар «Війна в Україні: наслідки для екуменізму», організований у партнерстві з Вищим Інститутом екуменічних студій Католицького Інституту в Парижі, Інститутом Християн Сходу та Католицьким Інститутом в Парижі (14 вересня 2022 р.), міжнародна панель 15-го Екуменічного соціального тижня «Мандрівна ідентичність: осмислення сенсів та цінностей» (3 жовтня 2022 р.).

Основні положення та висновки дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях:

– *міжнародних*: «Лабіринти реальності» (м. Монреаль–Сєвєродонецьк, 14–15 лютого 2020 р.);

– *всеукраїнських*: «Завдання педагогічної науки на сучасному етапі розвитку освіти» (м. Полтава, 18–19 червня 2021 р.), «Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи» (м. Житомир, 23–24 березня 2023 р.) «Сучасна українська освіта: виклики, стратегії, технології» (м. Дрогобич, 21–22 березня 2024 р.).

Додаток В

Відомості про впровадження результатів дослідження

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА**

вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська обл., 82100; тел./факс: (03244) 1-04-74, тел.: (03244) 3-38-77
e-mail: dsru@dsru.edu.ua, вебсайт: <http://dsru.edu.ua>, код згідно з СДРПОУ 02125438

Від 16.09. 2024 р. № 1670

На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

ШИПКИ Марії Ігорівни

**«ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ЛЮБОМИРА ГУЗАРА
(1933 – 2017 рр.)»**

на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Результати дослідження Шипки М.І. впроваджувалися в освітній процес кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка упродовж 2019-2024 рр. і свідчать про те, що дослідження громадсько-просвітницької діяльності та педагогічних ідей Блаженнішого Любомира Гузара є актуальним питанням сучасної педагогіки.

Впровадження результатів наукового дослідження Шипки М.І. відбувалося у формі виступів на наукових семінарах та конференціях, що організовувалися кафедрою загальної педагогіки та дошкільної освіти, публікації у фаховому виданні Дрогобицького державного педагогічного університету «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка», консультацій, що надавалися студентам спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки при підготовці курсових та випускних робіт тощо.

Результати дисертаційного дослідження використано під час розробки навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів («Педагогіка», «Історія дошкільної педагогіки», «Дошкільна педагогіка в іменах» тощо). Застосування матеріалів дисертаційної роботи Шипки М.І. сприяло підвищенню якості освітнього процесу з підготовки майбутніх педагогів, розвитку їх професійних компетентностей.

Результати апробації та впровадження дають змогу зробити висновок про актуальність наукової проблеми, теоретичне та практичне значення одержаних результатів та доцільність їх використання у практиці професійної підготовки майбутніх педагогів, а також в освітньому процесі закладів освіти різних рівнів.

Результати впровадження обговорено та затверджено на засіданні кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти (протокол № 14 від 10 вересня 2024 року).

Завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти,
доктор педагогічних наук, професор

Ректор
доктор філософських наук, професор

Гетяна ПАНІЮК

Валентина БОДАК

Український
Католицький
Університет

вул. Іларіона Свенціцького, 17,
м. Львів, 79011
тел.: +38 (032) 240-99-40
+38 (032) 240-90-44

Ukrainian
Catholic
University

Ilariona Svientsitskoho St., 17
Lviv, 79011, Ukraine
email: info@ucu.edu.ua
www.ucu.edu.ua

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

ШИПКИ Марії Ігорівни

**«ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ЛЮБОМИРА
ГУЗАРА**

(1933 – 2017 рр.)»

на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні,
педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Упродовж 2019–2024 рр. на кафедрі пасторального богослов'я філософсько-богословського факультету Українського католицького університету впроваджувалися результати дисертаційної роботи Шипки Марії Ігорівни на тему «Просвітницька діяльність та педагогічні ідеї Любомира Гузара (1933 – 2017 рр.)».

Теоретичні положення дисертаційного дослідження інтегровано у зміст лекцій, семінарських та практичних занять низки освітніх компонентів, зокрема таких як «Християнська педагогіка», «Катехитика», «Актуальні питання пасторального богослов'я», «Педагогіка вищої школи», «Актуальні питання організації освітнього процесу» тощо.

Матеріали та висновки дисертації Шипки Марії Ігорівни щодо педагогічних поглядів та громадсько-просвітницької діяльності Блаженнішого Любомира Гузара стали основою для підготовки студентами рефератів, курсових та кваліфікаційних робіт.

Крім цього, здобувачка брала активну участь у заходах, що організовувалися в університеті (всцерковна конференція «Християнська педагогіка: системи, досвід, перспективи» (5-6 липня 2019 р.) організованої у співпраці з Патріаршою катехитичною комісією УГКЦ, відкрита дискусія «Діалог поколінь: живий досвід свідчення віри» (13 вересня 2022 р.), онлайн-вебінар «Війна в Україні: наслідки для екуменізму», організований у партнерстві з Вищим Інститутом екуменічних студій Католицького Інституту в Парижі, Інститутом Християн Сходу та Католицьким Інститутом в Парижі (14 вересня 2022 р.), міжнародна панель 15-го Екуменічного соціального тижня «Мандрівна ідентичність: осмислення сенсів та цінностей» (3 жовтня 2022 р.) тощо), презентуючи у доповідях та повідомленнях результати реалізованої дослідницької роботи.

Проведена апробація засвідчила актуальність дисертаційного дослідження та доцільність застосування його результатів в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи Шипки Марії Ігорівни на тему «Просвітницька діяльність та педагогічні ідеї Любомира Гузара (1933 – 2017 рр.)» затверджена на засіданні кафедри пасторального богослов'я (протокол № 9 від 2 жовтня 2024 р.).

Завідувач кафедри

Ректор

М. Лесів

о. Михайло ЛЕСІВ

Тарас ДОБКО

КАТЕХИТИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Українського Католицького Університету

Україна, м. Львів, вул. Іларіона Свєнцицького, 17. тел./факс (0322) 275.58.90

Вих. № 20

від « 10 » вересня 2024 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

ШИПКИ Марії Ігорівни

**«ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ЛЮБОМИРА ГУЗАРА
(1933 – 2017 рр.)»**

на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

В діяльності Катехитично-педагогічного інституту РО «УКУ УГКЦ» упродовж 2019-2024 рр. апробувалися і впроваджувалися результати дисертаційного дослідження Шипки Марії Ігорівни, присвяченого вивченню організаційно-просвітницької діяльності та педагогічних ідей Блаженнішого Любомира Гузара.

Предметом апробації і впровадження стало авторське доповнення змісту навчальних дисциплін «Педагогіка», «Інноваційні засоби та методи в освіті», «Методика і дидактика катехитики», «Інтерактивні методи в катехизації дітей» тощо. Аналіз проведених лекційних та семінарських занять показав їх результативність і ефективність.

Здобувачка активно долучалася до заходів, які проводилися у Катехитично-педагогічному інституті (круглий стіл «Особа катехита у вченні Католицької Церкви» (28 травня 2022 р.), всецерковна конференція «Катехиза і домашня Церква» (7-8 липня 2023 р.), тренінг «Християнське виховання у сім'ї» (24-25 лютого 2023 р.), практикум «Виховання дітей старшого шкільного віку на засадах християнської моралі у літніх таборах» (17-18 травня 2024 р.) тощо), пропагуючи результати, отримані в процесі роботи над дисертаційним дослідженням.

Розроблені Шипкою Марією Ігорівною (у співавторстві) методичні матеріали лягли в основу організації та діяльності літніх християнських таборів, що були організовані Катехитично-педагогічним інститутом РО «УКУ УГКЦ» у співпраці з Патріаршою катехитичною комісією УГКЦ (20-27 липня 2019 р., 15-22 липня 2021 р., 22-29 липня 2023 р., 23-30 липня 2024 р.).

Проведене Шипкою Марією Ігорівною впровадження результатів дисертації дало підстави для висновку про їхню актуальність та доцільність використання в освітньому процесі під час підготовки майбутніх катехитів, вчителів, педагогічних працівників позашкільних закладів освіти, вихователів тощо.

Директор Катехитично-педагогічного інституту
Релігійної організації «УКУ УГКЦ»

Додаток Г

Життя та діяльність Блаженнішого Любомира Гузара

Дата	Подія
26 лютого 1933	Народився Любомир Лев Лука Гузар (м. Львів)
1939–1943	Навчався в Українській народній школі (м. Львів)
1943–1944	Навчався у першому класі Української гімназії (м. Львів)
1944	Сім'я Гузарів тікаючи від радянських військ, переїжджає зі Львова у с. Межиброди (Львівська обл.), а згодом виїжджає на Захід, де тимчасово перебуває у Переходовому таборі (Штрасгоф, Австрія)
1944–1946	Пербування сім'ї Гузарів у с. Зільбервальд, а згодом у с.Тімелькам (Австрія)
1945–1946	Навчався у німецькій народній школі в с.Тімелькам (Австрія)
1947–1949	Сім'я Гузарів проживає на території пересильного табору Лексенфельд, м. Зальцбург (Австрія)
1947–1949	Любомир Гузар навчається у Українській гімназії в Зальцбурзі, активно бере участь у роботі молодіжних організацій «Пласт» і «СУМ» (Спілка української молоді)
1949	Родина Гузарів емігрує до США
1949	Любомир Гузар вступає до Малої духовної семінарії св. Василя Великого у м. Стемфорді, де закінчує середню освіту
1950–1954	Навчається в Українському католицькому коледжі св. Василя Великого в м. Стемфорді та здобуває ступінь бакалавра
1955–1958	Здобуває богословські студії (ліценціат із богослов'я) у Католицькому університеті Америки у м. Вашингтоні
30 березня 1958	Любомир Гузар рукоположений на священика єпископом Стемфордської єпархії Амвросієм (Сенишиним)
1958–1969	Отець Любомир Гузар працює вчителем і префектом у Стемфордській духовній семінарії св. Василя Великого
1958–1969	Призначений духівником Української національної асоціації «Союзівка» та виховної оселі Спілки української молоді Америки в м. Елленвілі (США)
1965	Призначений парохом новоствореної парафії Пресвятої Трійці в м. Кергонксоні (США)
1965–1967	Отець Любомир навчається у Фордгамському університеті Нью-Йорка та здобуває магістерський ступінь
1969	Переїжджає до м. Рима для продовження богословських студій у Папському місійному університеті «Урбаніана»
1972	Отець Любомир Гузар захищає докторську дисертацію

	«Андрей Шептицький, Митрополит Галицький (1901-1944). Провісник екуменізму»
1972–1973	Вступає в новіціат у бенедиктинському монастирі Меттен (Німеччина)
1973	Вступає до монастиря св. Теодора (монахів Студійського уставу) в Гроттаферрата (Італія)
1973–1984	Викладав у Папському місійному університеті «Урбаніана» та виконував різні доручення Патріарха Йосифа Сліпого
2 квітня 1977	Отець Любомир Гузар був таємно висвячений на єпископа Патріархом Йосифом в монастирі Студійського уставу в м. Кастель-Гандольфо (Італія)
1978	Патріарх Йосиф призначив єпископа Любомира Гузара архимандритом монастиря св. Теодора, а також відповідальним за усі монастирі Студійського уставу за межами України
1984–1991	Любомир Гузар призначений протосинкелом Львівської архієпархії в Римі (Італія)
1990	Владика Любомир вперше після еміграції приїжджає в Україну
1993	Разом з усією монашою спільнотою монастиря св. Теодора з м. Гроттаферрата (Італія) повертається на рідну землю та оселяється у передмісті Львова
1993–1994	Владика Любомир стає духівником і викладачем у Львівській духовній семінарії Святого Духа
1995	Монаша спільнота переїжджає у с. Колодіївка (Тернопільська обл.)
1996	Папа Іван Павло II та Синод єпископів УГКЦ публічно визнали єпископство Любомира Гузара
1996	Владика Любомир Гузар був призначений екзархом Києво-Вишгородського екзархату
14 жовтня 1996	Синод Єпископів УГКЦ обирає Любомира Гузара єпископом-помічником Глави Української Греко-Католицької Церкви Кардинала Мирослава Івана Любачівського з делегованими правами
26 січня 2001	На Надзвичайному синоді єпископів владика Любомир Гузар вибраний Верховним Архієпископом Української Греко-Католицької Церкви. Того ж дня Папа Римський Іван Павло II затвердив цей вибір
28 січня 2001	Інтронізація Блаженнішого Любомира Гузара як Глави УГКЦ у соборі святого Юра (м. Львів)
21 лютого 2001	Владика Любомир став Кардиналом Католицької церкви з титулом Святої Софії на Віа Бочча у м. Рим (Італія)
2001–2008	Любомир Гузар нагороджений державними відзнаками: орденами князя Ярослава Мудрого III, IV та V ступенів та

	орденом «За заслуги» III ступеня
2002	Любомир Гузар отримує громадянство України
21 серпня 2005	Блаженніший Любомир проголошує перенесення осідку Глави УГКЦ зі Львова до Києва, і відтак змінює титул з «Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви» на «Верховного Архієпископа Києво-Галицького»
10 лютого 2011	Папа Бенедикт XVI прийняв зречення від Блаженнішого Любомира Гузара з уряду Глави УГКЦ
2011-2017	Період активної громадсько-просвітницької діяльності у статусі архієпископа-емерита
2012	Створення Ініціативної групи «Першого грудня», де Блаженніший Любомир є активним учасником. Презентація «Української хартії вільної людини»
2016	Блаженніший Любомир Гузар став першим лауреатом Міжнародної премії ім. Івана Франка
31 травня 2017	Помер Блаженніший Любомир Гузар, Отець і Глава Української Греко-Католицької Церкви
5 червня 2017	Похований у крипті Патріаршого собору Воскресіння Христового у Києві

Додаток Д

Лист-звернення Блаженнішого Любомира Гузара до ректора УКУ

Українська Греко-Католицька Церква КИЄВО-ГАЛИЦЬКА МИТРОПОЛІЯ

Верховний Архієпископ

Львів, 28 січня 2004 року
прот. № Р 2004 / 59

Всесвітліший отець
д-р Борис Гудзяк
ректор Українського
католицького університету

Христос рождається!

Всесвітліший отче ректоре!

Св. П. Патріарх Йосиф створив у різних країнах наших поселень філії УКУ, щоб заснувати там станиці української католицької науки для наших поселенців, як також і для інформування та репрезентації цієї науки у чужому середовищі. Це сталося майже 30 літ тому. Від цього часу багато змінилося, але головна думка і візія Сл. Б. йосифа не перестала бути актуальною, а може, радше, навпаки.

Оскільки УКУ сьогодні став міжнародно відомою і визнаною науковою установою нашої Церкви, моє прохання і доручення для Вас: зайнятися цими філіями, які колись покликав до життя Патріарх Йосиф і, де є можливість і потреба, заснувати нові такі філії. Їх правовий статус та діяльність будуть обумовлені місцевими обставинами, наявністю відповідного персоналу та чинним законодавством даних країн. Ієрархам нашої Церкви поручу сприяти існуванню та діяльності таких островів, а разом оаз української Христової науки.

Бажаючи Вам багато ласк від Господа, остаюсь
щиро відданий у Христі Господі

Площа св. Юра, 5
79000, Львів, Україна
тел.: (0322) 97-11-21
факс: 98-69-18

5 pl. sv. Jura
79000, Lviv, Ukraine
tel.: +380 (322) 97-11-21
fax: +380 (322) 98-69-18

Додаток Е

Архівні фото Українського католицького університету та Катехитично-педагогічного інституту УКУ, що відображають діяльність Блаженнішого Любомира Гузара

Блаженніший Любомир Гузар, під час закладення капсули під будівництво Філософсько-богословського факультету УКУ (м.Львів, 2004 р.)

Блаженніший Любомир Гузар на зустрічі з молоддю (Архикатедральний собор Святого Юра, м.Львів)

Блаженніший Любомир Гузар з учасниками патріаршого рівня олімпіади з основ християнської віри (Архикатедральний собор Святого Юра, м.Львів, 2005 р.)

Блаженніший Любомир Гузар під час Архиєрейської Божественної Літургії (сmt. Рудно, Львівська обл., 2004 р.)

Блаженніший Любомир Гузар вручає місії на катехитичне служіння (УКУ, м.Львів)

Блаженніший Любомир Гузар під час всецерковного конкурсу дитячої релігійної пісні «Пісня серця»

Блаженніший Любомир Гузар з переможцями патріаршого рівня олімпіади з основ християнської віри (Архикатедральний собор Святого Юра, м.Львів, 2005 р.)

Блаженніший Любомир Гузар благословляє учасників олімпіади з основ християнської віри (Архикатедральний собор Святого Юра, м.Львів)

Закладення капсули під будівництво Філософсько-богословського факультету УКУ (м.Львів, 2004 р.)

Учасники науково-практичної конференції «Катехитичне служіння в УГКЦ сьогодні. Досвід, труднощі, перспективи». (м.Львів 2004 р.)

Спільна молитва Блаженнішого Любомира зі студентами Катехитично-педагогічного інституту УКУ (м.Львів)

Зустріч Блаженнішого Любомира та кардиналів Римо-Католицької Церкви з студентами Катехитично-педагогічного інституту УКУ (м.Львів, Національний університет «Львівська політехніка»)

Спископська хіротонія о.Діонізія Ляховича та о.Мирона Мазура (Бразилія, 2006 р.)

Випускні урочистості освітньої програми «Магістр релігійних наук» (м.Львів, УКУ)

Зустріч Блаженнішого Любомира Гузара з вірними УГКЦ (Бразилія, 2006 р.)

Єпископська хіротонія о.Діонізія Ляховича та о.Мирона Мазура (Бразилія, 2006 р.)

Глава УГКЦ Блаженніший Патріарх Любомир (Гузар)

Додаток Ж.1

БУТИ ЛЮДИНОЮ

Програма

з духовно морального виховання підлітків
на основі вчення Блаженнішого Любомира Гузара

Тема	Мета	Вислів Любомира Гузара	Інтерактивні методи
Бути людиною	Ознайомити підлітків із життям та діяльністю морального авторитета українського народу — Любомира Гузара, показати їм приклад справжньої людяності, мудрості та християнської зрілості.	«Бути собою — це і є “бути людиною” та означає відкривати у собі божественне начало, закладене у кожному з нас, і жити відповідно до нього». «Немає легкого шляху бути собою – це єдиний гідний шлях».	1. Вступ 2. «Про мене сказали б» 3. «Рецепт щастя» 4. «Дерево людяності» 5. Підсумок
Гідність людини	Допомогти підліткам усвідомити власну гідність як Божий дар, навчити їх поважати гідність інших людей та будувати взаємини на основі любові,	«Що значить любити себе? То значить розуміти власну гідність». «Людська гідність невідривна від розуміння того, що людина є сотворінням	1. Вступ 2. «Дискусія» 3. «Аналіз ситуацій» 4. «Рефлексія»

	поваги та доброти.	Божим». «Бо сама гідність людини вимагає, щоб кожний діяв за свідомим і добровільним вибором, тобто особисто, за внутрішнім поштовхом та переконанням».	
Свобода та відповідальність	Пояснити підліткам, що справжня свобода неможлива без відповідальності, навчити їх усвідомлено приймати рішення та нести за них відповідальність.	«Ми — люди, і ми — вільні. А це значить, що ми маємо право робити добро!» «Відчуття відповідальності, яке лягає на твої плечі, не пригинає до землі, а навпаки — змушує розправити крила».	1. Вступ 2. «Буря запитань» 3. «Аналіз SWOT» 4. «Обговорення»
Милосердя і справедливість:	Розвинути у підлітків почуття милосердя та справедливості шляхом конкретних практичних способів як допомоги ближнім та реагування на	«Бути добрим — це передусім намагатися бути собою, бути людиною»	1. Вступ 2. «Бесіда» 3. «Проект добра» 4. «Щоденник добрих справ» 5. Підсумки

	несправедливість, як навчитися допомагати та підтримувати інших.		
Молитва і праця	Допомогти підліткам зрозуміти значення гармонійного поєднання молитви та праці у християнському житті, показати, як духовність може надихати на відповідальне ставлення до навчання, роботи та повсякденних справ.	«Працуйте! Працуйте над собою [...] Наслідуйте те, що добре, втікайте від того, що вам не подобається, що разить і ранить вас. Працуйте і будьте свідомі, що остаточно ваше життя є у ваших руках. Якими ви будете старатися бути сьогодні, такими залишитеся на ціле життя»	1. Вступ 2. «Пошук Істини» 3. «Методи молитви» 4. «Діалог з Богом і моя діяльність» 5. Підсумки
Любов до Батьківщини	Виховати у підлітків почуття відповідальності за майбутнє своєї країни, сформувати християнське розуміння патріотизму та вміння поєднувати віру з активною громадянською позицією.	«Україна — це українці, це конкретні люди, яким я хочу служити, яким я хочу допомагати, яким я бажаю добра, яких я хочу захистити від лиха, яким я хочу забезпечити все, що їм належить. Оце любов до	1. Вступ 2. «Бесіда» 3. «Проект НаДії» 4. «Святі наставники» 5. Підсумки

Додаток Ж.2

Конспект заняття

БУТИ ЛЮДИНОЮ

Мета заняття: ознайомити підлітків із життям та діяльністю морального авторитета українського народу – Любомира Гузара, показати їм приклад справжньої людяності, мудрості та християнської зрілості.

Вислів Любомира Гузара:

«Бути собою — це і є “бути людиною” та означає відкривати у собі божественне начало, закладене у кожному з нас, і жити відповідно до нього».

«Немає легкого шляху бути собою – це єдиний гідний шлях».

Хід заняття

Сьогодні ми з вами розпочинаємо спільну, захопливу подорож. В часі наших зустрічей ми матимемо різні нагоди для того, аби пізнати один одного, відкривати для себе Бога та краще познайомитись з життєвим шляхом і достойним прикладом справжньої Людини. Українець, патріот, духовний батько, моральний авторитет та просто неймовірна людина, яка своєю активною діяльністю та добрим прикладом залишила яскравий слід для Церкви та українського народу, «Людина з янголом на плечі» – Блаженніший Любомир Гузар.

На сьогоднішній зустрічі ми дізнаємося про життєвий шлях Любомира Гузара та його рецепт щастя, а зокрема як «бути людиною».

1. Інтерактивна вправа «Про мене сказали б»

Метод: бесіда

Матеріали: -

Учасники сидять у колі.

Кожен по черзі доповнює фразу, яка починається зі слів:

«...(хтось) сказав би про мене, що я...(вказує якусь рису)».

Питання для обговорення:

- Що про мене сказав би Бог?

Учасники діляться своїми думками.

Підсумок

- Це важливе питання, яке допомагає нам зрозуміти сенс нашого життя. Для чого сотворив і до чого покликав нас Бог.
- Бог є нашим люблячим Отцем. Він нас сотворив і супроводжує у кожному кроці.
- Господь дуже добре знає, чого ми потребуємо, як живемо і чим керуємося у нашому житті.
- Бог бажає нам допомогти, але обдарувавши нас свободою, чекає від нас взаємності. Дає нам вибір і з любов'ю чекає.
- Бог бажає, щоби ми були щасливі!

Провідник:

- Коротко розповідає про життєвий шлях Любомира Гузара, акцентує увагу на ключових подіях його духовно-просвітницької діяльності.
- Наводить приклади із життя Блаженнішого Любомира та висвітлює приклад справжньої людяності, мудрості та християнської зрілості.
- Переповідає кредо життя Любомира Гузара та його мрію «Бути людиною».

Любомир Гузар сміливо називає себе щасливою людиною. Впродовж свого життя дотримується християнських принципів, якими керується у повсякденні. Він людина глибокої думки і дає нам свій рецепт щастя.

2. Інтерактивна вправа «Рецепт щастя»

Метод: рецепт

Матеріали: для кожної групи – аркуш формату А4, ручка

Провідник:

Усі ми прагнемо бути щасливими.

- Чимало ми чули історій про щастя з фільмів, у реальному житті та навіть більшість казок мають щасливий кінець.
- Люди дають чимало порад як стати щасливими. Але у кожного є свій рецепт щастя.
- Як же досягнути щастя?

Учасники об'єднуються у групи по 3-4 особи.

Представники груп беруть аркуш формату А4 та ручку.

Учасники у групах:

- Випишують головні складники щастя (на зразок складників страви або формули хімічної речовини).
- Описують спосіб приготування щастя (складники та пропорції).

Презентація напрацювань

Представники груп представляють (зчитують) свої рецепти щастя.

Обговорення

Усі діляться думками, спостереженнями, відчуттями.

Провідник підсумовує.

- Ми з вами ще краще познайомилися з постаттю Блаженнішого Любомира, відкрили для себе його постать та зуміли створити власний рецепт щастя, для кожного він унікальний. Але компоненти його є дуже схожі.
- Загальнолюдські та християнські цінності є тими дороговказами, які проводять нас правильною стежиною і не дозволять нам зійти з дороги до неба.

- Любомир Гузар каже: *«Бути собою — це і є “бути людиною” та означає відкривати у собі божественне начало, закладене у кожному з нас, і жити відповідно до нього»*.
- Своїм життям він показав, як можна бути щасливим і в сприятливих умовах, і в часі випробувань.

3. Інтерактивна вправа «Дерево людяності»

Метод: формуляр

Матеріали: для кожної групи – аркуш формату А4, ручка

Провідник:

- Ми вже багато почули про Любомира Гузара, про його цінні настанови та дороговкази для усіх, а зокрема для молоді, яку так сильно він любив.
- Зараз спробуємо проаналізувати життєву дорогу Любомира Гузара, яким він нам себе показав та що я б хотів/ла в нього навчитися.

Учасники працюють у тих же групах.

Представники груп беруть аркуш формату А4 та ручку.

Учасники у групах:

- Ділять аркуш формату А4 (альбомна орієнтація) на чотири рівні колонки.
- У першій колонці пишуть 10 фактів із життя (чи подій), які їх вразили чи запам'яталися із життя Любомира Гузара.
- Тоді, навпроти кожного факту, у другій колонці пишуть рису характеру Блаженнішого, яка найяскравіше проявляється (яким ми можемо його пізнати через ту чи іншу подію).
- Після того як учасники виконали завдання провідник дає наступне: у третій колонці, навпроти кожної події і риси намалювати символ (асоціацію), який найкраще проілюструє написане. *Приклад (див. у таблиці):*

Зрікається уряду Глави УГКЦ	Мудрість, пастирська второпність	 «Теплою рукою» передає уряд і благословення наступнику	
--------------------------------	--	---	--

- В останній колонці учасники записують відповіді на 2 питання:
 1. *«Чого я можу навчитися у Любомира Гузара?»*
 2. *«Що я хотів/ла б у нього перейняти?»*
- Команди по черзі зачитують та демонструють свої напрацювання. Усі уважно слухають та не повторюють уже сказане іншою командою.

Підсумок заняття

- *«Немає легкого шляху бути собою. Але бути собою – це єдиний гідний шлях».*
- Ми щоразу будемо відкривати для себе більше постать Блаженнішого Любомира Гузара та старатися наслідувати його, брати добрий приклад.
- Любомир Гузар закликає нас: *«Бути людиною»* – і цим заохочує до життя з Богом, до виконання заповідей, життя згідно християнських принципів та цінностей, до справжнього щастя до якого покликав нас Господь.
- *«Бути собою — це і є “бути людиною” та означає відкривати у собі божественне начало, закладене у кожному з нас, і жити відповідно до нього».*